

ULDUZ

№06 (625)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ İYUN 2021

Nübar Eldarqızı: özüylə söhbəti
və şeirləri

“Ulduz” jurnalı ilə “525-ci
qəzet”in birgə layihəsi

Ədəbiyyat üzrə Nobel
mükafatçıları: Yicin O’nil

Şeir vaxtı

Tərcümə saati

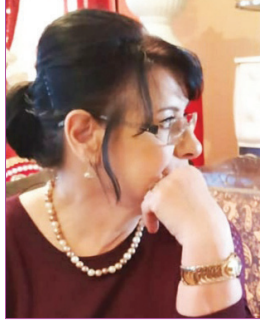
Yeni imzalar

BU SAYIMIZDA

3

Nübar ELDARQIZI
Özüylə söhbəti və
şeyrləri

“Ulduz” jurnalı ilə
“525-ci qəzet”in birgə
layihəsi

5

8

BƏXTİYAR ASLAN
Ah, nedəyim,
ömrüm, səni?!

12

Tural CƏFƏRLİ
Samovar

14

Gülşən Əliyeva-
KƏNGƏRLİ
Meditativ şeirin
poetik imkanları

19

İntiqam CAN
debüt

21

qısa fikirlər

25

Arzu MURAD
Telefondakı
ölüm səsi

27

Emin PİRİ
Posttənqidçi

29

Əsəd CAHANGİR
Xarıgülnar

31

Vüsal BAĞIRLI
Ana səsi

34

Elnur UĞUR
Mən bir insan
şəklivəm

Fərid HÜSEYN
Xəzəl dəyirmanı...

37

44

Mahirə
NAĞIQIZI
Həyat bir
nəğildir...

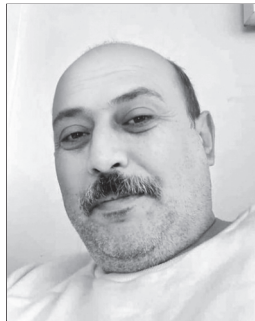
47

Fəriz YUNİSLİ
Bircə dəfə

49

Canər
GÖKCƏOĞLU
türk eli

50

Günəl
EYVAZLI
Xan qızı

53

Vasili BELOV
Atlar

58

Kəmaləddin QƏDİM
Dərd vardı,
dava çatmırdı

61

Qərib MEHDİ
Gülgünün rəngli
muncuqları

74

Aqil BƏKİR
debüt

75

Rövşən YERFİ
Şəhidlik zirvəsi

77

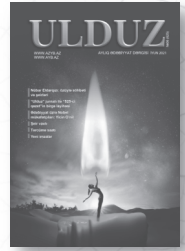
Zəhra NAMAZLI
tərcümə saati

78

Mələhət
HÜMMƏTQIZI
Biz birlikdə güclüyük

83

İlham ABBASOV
Yucin O'nil:
Müəllifin faciəli taleyi

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
"Ulduz" jurnalının kollektivi

Baş redaktor
Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti
Təranə Vahid
(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər Əhməd

Xanəmir

Rəsmiyyə Sabir

Elxan Yurdoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafiz Hacıxanlı

Cavid Zeynallı

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Nargis.

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdistan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şıxlı

(Moskva)

Günay Səma Şirvan

(Voronej)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

www.ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 17.06.2021

"Ulduz" jurnalı redaksiyasında
yığılıb, səhifələnilib.

"ASPOLİQRAF LTD" MMC-də

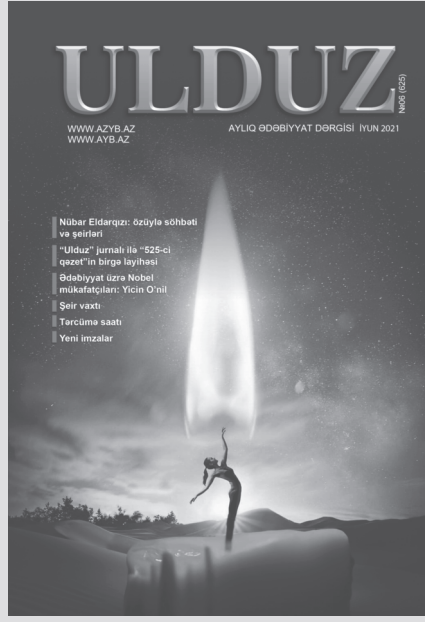
çap olunub.

Sifariş №246, Tiraj: 300

Qiyəti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır.

Şəhadətnamə № 238

**"AZƏRMƏTBUATYAYIMI"
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMIYYƏTI**

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"Mətbuatyayımı" şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"QAYA"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"QAYA" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**"EKSPRESS"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"EKSPRESS" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

440 – 27 – 85

440 – 39 – 83

440 – 46 – 94

564 – 63 – 45

598 – 35 – 22

556 – 67 – 13

564 – 48 – 96

437 – 28 – 10

408 – 17 – 51

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Özüylə söhbəti...

– Həyatda heç bir şeyin təsadüfi olmadığını çoxdan başa düşmüşəm. Taleyin hər birimiz üçün bəlirlədiyi bir yol var ki, bütün enişlər, yoxuşlar, döngələr, dalanlar, xülasə, atdığımız hər addım, bizi irəli aparan nə varsa, hamısının bir "müqəddəs" missiyası var. – Səni var etmək! Sənə biçilən o libası geyindirmək, insanlara səni öz donunda tanıtmmaq!

– Mənim qismətimdə, yəqin ki, şair olmaq var idi...

Bu gündən keçmişə baxanda bunun məhz tale olduğu o qədər əmin oluram ki...

1984-cü ildə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutuna qəbulun son günündə, son saatında sənəd verməyim, tələbə yoldaşlarım içərisində mənim kimi şeir yazan Fikrət Şahbazlı ilə bir qrupda oxumağım, onun vasitəsi ilə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan klubuna, Gənclik Ədəbi Birliyinə getməyimiz və s...

Və bütün yollar məni şeirə aparırdı. Rəhmətlik Sabir Sarvanın bir-iki şeirimi oxuyandan sonra üzümə təəccüblə baxaraq sorğu-sual etməsi, ədəbi birlikdə şeirlərimin müzakirəsindən sonra eşitdiyim xoş sözlər...

Necə ruhlandımsa, az vaxt içərisində xeyli şeir yazdım və dövrün ən önəmli jurnal və qəzetlərində – "Ulduz", "Azərbaycan", "Gənclik" və s. çap olunmağa başladım...

Bütün həyatımın yalnız həmin illərini təzədən yaşamaq istərdim...

Tay-tuşlarım ailə-uşaq haqqında fikirləşəndə mən gecə-gündüz şeirlə yatıb, şeirlə dururdum.

...Mən də siz boyda olmuşam,
Mən də siz yaşda olmuşam,
Qış olub qışda olmuşam,
Yay olub yayda olmuşam,
Di gəl ki siz nə hayda,
Mən nə hayda olmuşam,
Yaşıdlarım!
...Amma çox xoşbəxt idim!

Sonra 90-cı illər!..Vətənimizin çətin günləri.. Və o böyük ağrı-acıların fonunda çox kiçik görünən şəxsi problemlər...

XX əsrin mənim şeirlərim üçün qapanışı ən çox çap olunduğum, bu günə qədər də çox sevdiyim "Ulduz" dərgisində oldu. 1993-cü ilin 2-3 sayında həm şeirlərim, həm "Nübarla atüstü söhbət", həm də görkəmli tənqidçi Vaqif Yusiflinin "Yollar hara aparır" tənqidi məqaləsində mənə də yer ayırması-hələ uzun illər üşüyən qəlbimi isidəcəkdiki...

Qayıdışım uzun çəkdi... Deyim ki, tamam şeiri atdım, yox, o məni atmadı. Neçə il mən şeirlərimi mahnı kimi oxumuşam. 2020-ci ildə isə daha bu sevdaya qarşı gələ bilmədim. Hər şey kimi, şeir də çox dəyişib... mən olmayanda... oxucu lap çox dəyişib!

İçimdə bir əndişə var, əcəba, məni təzədən qəbul edəcəksinizmi, dediklərim demək istədiklərim kimidirmi?..

Əlahəzrət oxucu, yenə sənə üz tuturam və dua edirəm ki, sənin yanında üzüqara olmayım...

...və şeirləri

BALIQ

Hər gün balıq tutmaq olmur,
Balıq hər gün tora gəlməz!
Addımların gedər, gələr,
Gedər, gələr... sonra gəlməz!..

O gəlməsə, sən gedərsən,
Görən, kim qarşılar səni?
Son dəfə yola salacaq
Örtülən qapılar səni.

Balığın akvariumda,
Şəklin divarda qalacaq.
Bu gecə yuxun gələndə,
Görəsən, harda qalacaq?!

Əlindən çıxan fürsəti
Tamah yenə tora atdı.
Yer-yurdunu tapan kimi
Yaz ki, son mənzilə çatdım!

BUMERANQ

Bu gün bir dəftər aldım,
üstündə sənin və mənim
adlarımızın baş hərfi.
Arada üstəgəl,
sonra da ürək!
Xatırladım o ağacı,
gövdəsində sənin və mənim
adlarımızın baş hərfi,
arada üstəgəl, sonra da ürək!
Bu kağızın xələfi
o ağacdır!
Hərflərdən tanıdım;
Dəftərə çox şey yazdım,
cırdım, atdım...
Sonra da yandırdım.
Və tüstüsünü cavab kimi
sənə göndərdim!..

AĞLAMAQ

Ağlamaq yaxşı şeydir,
Yaxşı şeydir ağlamaq!
Göz yaşı ilə günahkar olduğunu
etiraf edib qara günahlarını ağlamaq!
Gəl ölüb getmiş əzizləri xatırlayaq,
Hələ ki sən sağ, mən sağ,
Qara-qara ağlayaq...
Tövbə edək son anda,
Qara torpağa

Gedə-gedə ağlayaq!
Ağlamaq – kədərin inqilabıdır!
Göz – gedən yaşların
qalan əzabıdır...

UZAQLIQ QORXUSU...

Bu səhəri də diri açdım...
Yorğunluğum üstümdə
Hövlək küçəyə qaçdım...
Külək üzümə elə çırpıldı,
Gözümü səhrada açdım...
Bilsəm, hansı paraleldə,
Hansı meridiandasan,
Deyərdim
Bu ipini qırıb qaçmış küləyə,
Məni bir anda sənə çatdırardı...
Sən soyuq yerlərdəsən deyə,
Məni də bu gecə "soyuq apardı"...
Səndən danışa-danışa
Ötən axşam
qlobusa baxmışam...
Dairənin o başında sən,
Bu başında mən...
Sənin üçün bura – hər şeyin əvvəli,
Mənimçün ora – dünyanın axırı!
– Nə etməli?
Ayrılığa çəkiblər onsuz bütün yolları...
Nə ilk Adəm,
Nə "sonuncu mogikan"ıq!
Bizə xoşbəxtlik şərqiləri söylətmək əvəzinə,
Yanıltmaclar dedirdən dünya,
Nə olacaq guya?
Ayrılıqdır uzağı...
– Bilirsən, məndə uzaqlıq qorxusu var...
Bir az böyüklük, bir az uşaqlıq qorxusu var...
Bilirsən, məni hardan vursan,
Daha yaxşı ölərəm!
Bəs bilirsənmi, ölümlə oxşardır yuxular?
Sığınıb yatdığı yuxudan
Ayılmayan atalar, analar...
– Və bilə-bilə ki, bəlkə, ayılmayacaqlar,
Yenə yatır insanlar!

9 -LUQ

“Ulduz” jurnalı ilə “525-ci qəzet”in birgə layihəsi

1. Müharibə – Ədəbiyyat – Müharibə ədəbiyyatı. Bu üçbucağın “tərəfləri” öz aralarında necə yola getməlidir?
2. Böyük Vətən müharibəsi və Qarabağ savaşının ədəbi fikirdə inikası: oxşar və fərqli cəhətlər...
3. Sözün bitdiyi yer haradadır?

Musa URUD (şair)

– İnsanlığın mahiyyəti sabitlik, yaratmaq və inkişaf, doğulub-artmaq deməkdir. Müharibə insanlığın astar üzüdür. Müharibə insanın dağıdıcı, yırtıcı karakterinin kollektiv şəkildə nümayişidir. Müharibə bəşəriyyətin ən faciəli kəşflərindən biridir. Müharibə bir toplumun, dövlətin, koalisiyanın öz rəqibinin iradəsini zorla özünə tabe etdirmək vasitəsidir. Müharibə silah, zor, qan, faciə, xəsarət, şəhidlik deməkdir. Ədalətli, yaxud ədalətsiz olmasından, işğalçı, yaxud azadlıq karakteri daşmasından asılı olmayaraq, müharibə insanın insanı öldürməsi deməkdir. Bəşər tarixi müharibələr tarixidir. Buna görə də bəzən deyirlər ki, sülh dövrü müharibələr arasındakı fasilədən başqa bir şey deyildir. Bəziləri də söyləyirlər ki,

müharibə ayrı-ayrı dövlətlərin, bəzən isə bəşəriyyətin inkişafına güclü təkan verir, yenilənmə gətirir. Məsələn, Birinci Dünya müharibəsində kimyevi silahın tətbiqi yüz minlərlə insanın məhvinə səbəb oldusa, müharibədən sonra kimya sənayesinin inkişafına güclü təkan verdi. Yaxud İkinci Dünya müharibəsinin sonunda atom bombasının kəşfi və tətbiqi faciələr gətirsə də, atom enerjisinin sülh məqsədi ilə istifadəsi ideyasını da gerçəkləşdirmiş oldu. İstənilən halda müharibə dağıntıdır, yoxsulluq və insan iztirabıdır. Təbii inkişaf qanunauyğunluğuna zidd olan hər şey antiinsanidir, antibəşərdir.

Cavan oğulun yaşlı atasını dəfn etməsi, yasa gələnlərdən başsağlığı qəbul etməsi təbiidir, normaldır. Yaşlı atanın cavan oğlunu dəfn etməsi isə müharibədir! Müharibə bəşəri ola bilməz! Ədəbiyyat isə bəşəridir!

Ədəbiyyat sözlə naxış toxumaqdır, sözlə divar hörməkdir, sözlə ev tikməkdir, müalicə etməkdir, həyatı öyrətməkdir. Müharibənin predmeti silahdırsa, bədii ədəbiyyatın silahı sözdür, fikirdir, təxəyyüldür. Müharibə öz iradəsini rəqibinə zorla qəbul etdirmək vasitəsidirsə, ədəbiyyat yazıcının düşüncələrini bədii söz vasitəsi ilə oxucusuna çatdırmaq, təlqin etmək sənətidir. Ədəbiyyat harmoniyadır, ədəbiyyat qarışqanın həyatıdır, arının yaşam tərzidir.

Ədəbiyyat insanı yetişdirmək, kamilləşdirmək niyyəti daşıyarsa, müharibə insanı düşündürür, ədəbiyyat insan üçündürsə, müharibədə insan məqsəd üçün bir vasitə rolunu oynayır.

Müharibə ədəbiyyatı deyilən bir ədəbiyyat yoxdur, müharibədən bəhs edən əsərlər vardır. Və bu əsərlərin də, demək olar ki, hamısı sülhü təbliğ etmək məqsədi daşıyır. İnsan ölümünə bais olan müharibə, ədəbiyyatın təhlil və tədqiqat mövzusu ola bilər, amma təbliğat və tərənnüm edilə bilməz. Müharibə mövzusunda istər dünya ədəbiyyatında, istər milli ədəbiyyatımızda, o cümlədən folklorumuzda olduqca maraqlı və dəyərli nümunələr var. Amma qəhrəmanlıq dastanını oxuyub qəhrəman olana heç rast gəlmədim!

– Adına Vətən müharibəsi dediyimiz İkinci Dünya müharibəsi və adına Qarabağ müharibəsi dediyimiz Vətən müharibəsi istər miqyas etibarı ilə, istərsə də xarakterinə görə bir-birindən fərqləndiyi üçün bu müharibələrin ədəbiyyatda inikası da fərqli təsir bağışlayır.

1941-1945-ci illər müharibəsi dövrün iki nəhəng dövlətinin – Almanyanın və SSRİ-nin arasında Hitler reyxinin dünyaya ağalığ etmək iddiasından doğan ölüm-dirim savaşı idisə, Qarabağ müharibəsi vaxtilə qucaq açdığımız, öz torpaqlarımızda yer verdiyimiz ermənilərin xəyanətkar separatizmi və Ermənistanın ölkəmizə ərazi iddiasından qaynaqlanan işğalçılıq müharibəsi idi. Əgər 1941-ci ildə Sovet hökuməti artıq 24 yaşında oturmuş, bütün idarəetmə strukturları formalaşmış, başında Stalinin dayandığı ideoloji təbliğatı və təsir gücü güclü olan möhkəm mərkəzi idarəetməyə malik bir totalitar dövlət idisə, 1991-1993-cü ilin Azərbaycanı haqda güclü sözünü heç bir halda və heç bir mənada işlədə bilmərik. Həmin illərdə elə bil ki, dövlət müharibə aparmırdı – əslində, dövlətin yalnız adı var idi – ayrı-ayrı rayonlar və pərakəndə dəstələr vuruşurdu. Necə ki, indi fələstinli uşaqlar hərdən İsrail tərəfini daşlayır. Və nəticədə itkilər verdik, torpaqlarımız da işğal olundu.

Məğlubların böyük ədəbiyyatı olmur.

Sovet-alman müharibəsi isə qanlı-qadalı 4 il davam etsə də, Sovet hökuməti qalib çıxdı və qalibiyyətin ədəbiyyatı yarandı.

Digər bir fərq isə ədəbiyyat adamlarının müharibədə bilavasitə iştirakı ilə bağlıdır. Əgər Sovet-alman müharibəsində görkəmli Sovet, o cümlədən Azərbaycan yazıçılarının böyük bir dəstəsi (İsmayıl Şıxlı, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Ənvər Məmmədov, Əbülfəz, Hüseyn Abbas-

zadə, Əhməd Cəmil, Gəray Fəzli və s.) şəxsən iştirak etmişdisə, qalan qismi (Səməd Vurğun, Əli Vəliyev, Mehdi Hüseyn, Əliqası Vahid, Məmməd Rahim və s.) təşviqatçı kimi cəbhə bölgələrində tez-tez çıxışlar edərək müharibənin ab-havasını birbaşa ciyərlərində hiss etmişdilər.

Qarabağ savaşında isə döyüşən şair və yazıçılarımız – Alı Mustafayev, Nizami Aydın, Fuad Qəriboğlu – şəhidlik zirvəsinə ucaldılar – müharibə təəssuratlarını ədəbiyyata gətirə bilmədilər. Müharibə mövzusunda (daha çox Xocalı soyqırımını haqqında) şeirlər və publisistik məqalələr diqqəti cəlb edir. Çağdaş yazıçılarımız indiyədək məğlubiyyətin hekayəsini danışdılar.

Bununla yanaşı, hesab edirəm ki, 28 sentyabr-10 noyabr 2020-ci il tarixlərindəki 44 günlük Vətən müharibəsinin qalibiyyət ədəbiyyatının yaradılmasının şahidi və iştirakçıları olacağıq. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin, Vətən müharibəsi qəhrəmanları Mübariz İbrahimovun, Raqif Orucovun, Polad Həşimovun, Hikmət Mirzəyevin və başqalarının Qəhrəman obrazları ədəbiyyatımıza daxil olacaq.

– Sözün birdiyi yer müharibənin, savaşın başladığı yerdür. Çox zaman deyirlər ki, müharibə siyasətin zorakılıq vasitələri ilə davamıdır.

Sözün bitdiyi yer həm də ədalətin olmadığı, haqqın nahaqqın qapısında boynubükük qaldığı yerdür.

Sözün bitdiyi yer Allahın unudulduğu yerdür.

Amma mən istəyirəm ki, sözün bitdiyi yer ədəbiyyatın tarlası olsun. Sözümlər sünbül-sünbül boy atsın, dən tutsun, halal çörək kimi oxucunun mənəviyyət süfrəsinə bərəkət gətirsin!

Günel ANARQIZI (nasir)

– Məncə, onlar bir-birini tamamlamalıdır. Çünki qalib olmuş ölkənin ədəbiyyatı daha öncə bir növ məğlubiyyət kompleksi ilə yaranmış ədəbi nümunələrinin davamı olaraq, müharibə zamanı toplanmış material və təcrübə əsasında daha dolğun məna kəsb etməli, öncə cavabsız qalan suallara konkret cavablar verməlidir.

– Məncə, bu barədə söhbət açmaq bir qədər tezdir. Çünki İkinci Qarabağ savaşından sonra çox az vaxt keçib. Amma, əminəm ki, qələbəmizin

ədəbiyyatda layiqli inikası mütləq olacaqdır və bizi gələcəkdə möhtəşəm əsərlər gözləyir. Çünki qələbə, ələlxüsus da bu cür qələbə ilhamlandırmaya bilməz.

– Məncə, söz heç vaxt bitmir...

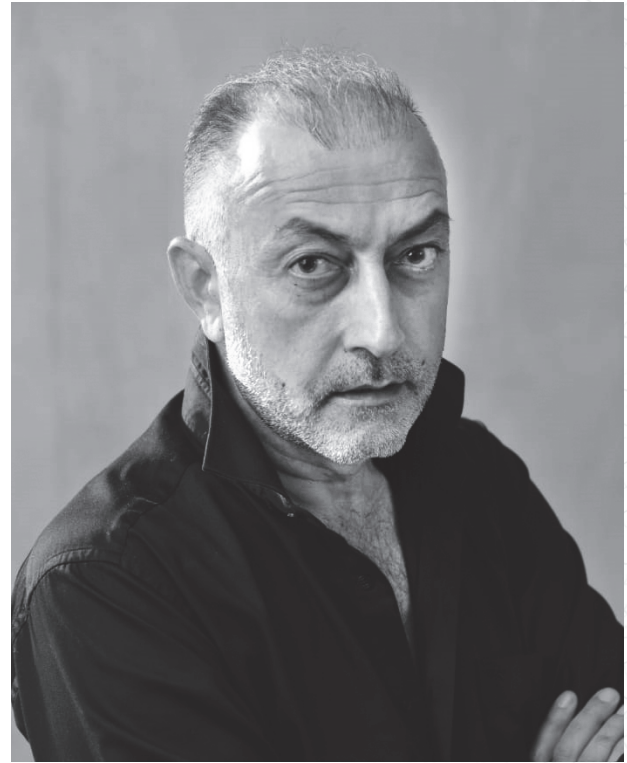
Rövşən İSAX (kinorejissor)

– Müharibə olmadan da ədəbiyyat olduğuna görə ədəbiyyat müharibəni də həzm edə bilir. Bu mənada həmişə ədəbiyyat müharibəyə qalib gəlib. Müharibə – ədəbiyyat – müharibə ədəbiyyatı üçbucağında ədəbiyyat mərhəmətli ana funksiyasını daşıyır. Çünki ədəbiyyat müharibənin yaralarını sarımağı və sağaltmağı bacarır deyər, yaşayır. Məhz buna görə, mənim düşüncəmdə, haqqında danışdığımız üçbucağın ən üstün bucağı ədəbiyyatdır.

– Böyük Vətən müharibəsi anlayışı, əslində, sovet imperiyasının bizə təqdim etdiyi formadır. Yəni Azərbaycan müstəqil olandan sonra mənim üçün sadəcə II Dünya müharibəsi anlayışı var. Bunu ona görə ətraflı qeyd edirəm ki, 600 mindən çox insanımızın döyüşdüyü müharibədən sonra ədəbiyyatımızda yaranan bütün qəhrəmanların yanında mütləq şəkildə “İvanovlar”, “Nataşalar” olmalıydı. Sanki ədəbiyyatın oxucuya təlqin etdiyi və yaxud təqdim etmək istədiyi qəhrəman azərbaycanlılar təkbəşinə qəhrəmanlıq edə bilməyiblər. Halbuki, nə qədər qəhrəmanımızın olduğunu hamımız bilirik. Xalqımızın Qarabağ uğrunda

apardığı mübarizədə son 29 ildə ədəbiyyat sanki məğlubiyyətimizin diktə etdiyi xəcaləti yaşayırdı. Amma 2020-ci ildə Azərbaycan xalqının “Dəmir yumruq” əməliyyatı ilə qələbə qazanması ədəbiyyatın qarşısına yeni vəzifələr qoyub. Bu baxımdan, 1941-1945-ci illərlə 1991-2020-ci illər arasında ədəbi müqayisə aparmaq, əslində, bir qədər tezdir. Çünki qələbədən sonrakı ab-havada yaranan ədəbiyyat hələ öz sözünü deməyib. Açıqı, bu günədək Azərbaycan ədəbiyyatının dünya səviyyəsində diqqət çəkə bilməməsində də artıq tarixə qovuşan itkilərimizin payı var. Ümid edirəm ki, qarşıdakı illərdə Şoloxov kimi Nobel mükafatı alacaq yazığımız mütləq olacaq və o zaman biz fərqli dövrlərdəki ədəbi fikirdə olan oxşar və fərqli cəhətləri görə biləcəyik.

– Burda səmimi şəkildə gördüyüm, anladığım real və çox acı bir həqiqəti söyləyəcəm. Təəssüflər olsun ki, MÜHARİBƏ dünən də, bu gün də ƏDƏBİYYATIN da, KİNONUN da (rejissor olduğum üçün bunu qeyd etməyə bilməzdim) mövzu mənbəyidir. Müharibə adını çəkdiyimiz sahələrdə şedevrlər yaradır. Təbii ki, hamı kimi, mən də arzulayıram ki, gələcəkdə müharibə mövzu mənbəyi olmasın, amma acı realıq budur ki, bu ancaq arzudur. Sözün bitdiyi yer də məhz buradır.

BƏXTİYAR ASLAN

AH, NEDƏYİM, ÖMRÜM, SƏNİ?!

*Ömrüm, bəni sən aldadın, ah,
nedəyim, ömrüm, səni,
Bəni dəpreniməz qodın,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

İki qanadlı taxta dolab divara basdırılmış. İki qor kərpiclə hörülmüş divar. Qanadlar aralandıqda nədənsə üzümü bir alma qoxusu yalayır. Anam qanadlardan birini aralayıb dolabın sadəcə iki rəfini dolduran kitablardan birini çıxarır, qapağı bağlayıb kiçik, sarı rəngli bir açarla kilidləyir. Sonra dolabın önündəki yer döşəkəsində oturub kitabı açır. Səsini hüznə uyğunlaşdırıb o kitaba xas bir tər-

nəylə oxumağa başlayır. Dolabdakı hər kitabın özünəməxsus bir tərənəsi var. Əhmədiyyə oxuduqda başqa, Məhəmmədiyyə oxuduqda bir başqa... Cildi yaşıl, rəngi də, materialı da adi... Belə olduğunu illər sonra başqa kitablara tanış olduqca başa düşəcəyəm. Kitabın bizim olub-olmadığına əmin deyiləm. Anam onu dolabda xüsusi diqqətlə saxlayır, heç kimə vermir. Sonra bir gün biri gəlir, İsmayıl əminin kitabı istədiyini deyir. Götürüb aparır. Bəlkə, bir həftə, bəlkə də, bir ay keçir, kitab yenidən necəsə evimizə gəlir. Görünür ki, anam kitab üçün darıxıb, açıb oxumaq istəyir.

*Bənüm varum hep sən idün,
canum içində can idün,
Həm sən bana sultan idün,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Ətəklərinə diz çöküb otururuq. Nə dediyini başa düşmürük, əlbəttə, sözlərin, demək olar, hamısına aşına olsaq da. Lakin sevirik. Arada Yunus adı keçir, seçib çıxarıram sözlərin içərisindən. Tanıdığım bir Yunus var, qonşumuzun məndən çox böyük olan oğlu. O zamanlar şəhərdəydi, dülgər... Biz anamın hüznə oxuduğu, oxuduqca da hüznünü bizə keçirdiyi bu şeirləri və şeirləri deyənə sevirik. Anam arada dayanıb yaşda bizdən böyük olanlara “Necə gözəl deyib!” kimi sözlər deyir. Yunus kimdirsə, artıq onun dediyini, yazmaq və demək arasındakı fərqi tam olaraq bilməsək də, bu şeirlərin deyildiyini qavrayırıq. Əsasən, ətrafımızdakılar da, anam, atam, əmim, xalam, nənəm, rəhmətlik babam və onun rəhmətlik birinci arvadı, hər kəs şeir deyir. Şeirin deyilən bir şey olduğunu bilirik. Yazılan bir şey olduğunu, bəlkə də, illər sonra öyrənəcəyəm. Xülasə, biz Yunusu sevirik. Bəlkə, bir az anam, atam sevdiyi üçün, bəlkə də, anamın onun şeirlərini oxuduğu saatlar ən hüzzurlu, ən sakit saatlarımız olduğu üçün... Bəlkə də, oxumalarına Yunus ruhuyla yoldaşlıq etdiyi üçün...

*Könlüm sana eglər idüm,
gül deyübən yiylər idüm,
Qəribəyüb ağlar idüm,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Həqiqət budur ki, bu atmosfer içində Yunusu tanımadan öncə sevdim mən. Kim idi, nə zaman, harda yaşamışdı, necə biri idi, nə yeyib nə içirdi? Heç bir şey bilmirdik haqqında. Lakin zehnimdə bir şəkil olaraq formalaşan biri var idi, bir üz, bir əda. Hüznə, lakin təbəssümlü bir üz... Bəlkə də, anamın Yunusun ilahilərini oxuyarkən yaranan üz halını təsəvvürümə gətirmişəm. Bilmirəm. Qarayanız olduğuna da əmin idim. Ətrafım qarayanız

insanlarla dolu idi, qara-qura Anadolu insanlarıyla... Bəlkə də, oradan götürmüşdüm. Bizim kənddən, mütləq ki, keçmişdi. Bir az daha böyüdükdə yamyaşıl buğda tarlalarında gəzərkən onun və Xızırın ayaq izlərini axtardım. Lakin yel kimi gəlib keçmişdilər. Yupyumşaq torpaqda bilinər-bilinməz bir iz qoymuşdular. Uzun-uzadı baxmışdım. Gördüyüm də...

*Gedər imiş bunda gələn,
dünya işi cümlə yalan,
Ağlar ömrin yavı qılan,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Böyüdüm və Yunusu tanıdım. Kitablar onun haqqında çox şey deyirdi. Kitablardan çox şey öyrəndim. Sonra anamın oxuduğu şeirlərin ona aid olmaması ehtimalını da öyrəndim. Yunus tamam başqa şeirlər deyib getmişdi. Sonra bir çox Yunuslar törəmiş, onlar demişdilər. Nədənə bu məndə xəyal qırıqlığı yaratmadı. Bəlkə, söz, deyəninin qarşısına keçdi ruhum da bilmədən. Yunusu əbədləşdirmək üçün onun sözünü geyinə kim var idisə, onu yaşatmağa davam etdiyi üçün şəxsən özü sayılmazdı? O, bizə lazım olan zamanlar arasında yaşayan bir cəsəd deyildi, o, cəsədin geridə qoyduğu həyat verən tilsim idi. Heç bir zaman bunu dərk etdiyimi deyə bilmərəm. Bu cümlələrin mənə aid olduğunu da. Lakin içində yaşadığım cəmiyyətin, içində böyüdüyüm coğrafiyanın, Anadolunun və Anadolunu dırnaqlarıyla yurda çevirənlərin bunu belə düşündüyünə, bunu belə dilə gətirdiyinə and içə bilərəm. Yunus ilə səssiz, dərinə, tam olaraq bu dediyim formada bir münasibətləri var idi. Onun üçün Yunus sözünün həqiqətini, cəsəd həqiqətini axtarmırdı heç kim. Və heç kim onun cəsədinə aşiq deyildi. Anadolu insanı qədər sözün qiymətini bilən olmadı yer üzündə, zənnimcə. Və Yunus da bunu bildiyi üçün söz olaraq qaldı, söz olaraq gəzdi aramızda.

*Xeyrüm-şərüm yazılısar, ömrüm ipi üzülisər,
Gedüb surət bozulısar,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Yunusu tanıdım və izini təqib etdim. Kitablardan kənara çıxdım öncə. Bir dəfə Ankaradan İzmirə doğru sınıq-salxaq, köhnə bir maşında bir dostumla səyahət edərkən anidən adını görüb sağdakı yola girdik. Otuz kilometr yazırdı, deyəsən, ya da təxminən o qədər. Lakin biz ən azı əlli kilometr getdik və onun Sarıköydəki türbəsinə çatdıq. Yay idi və çox isti idi. Türbənin yerləşdiyi yerdə xəfif külək əsirdi. Sərinlədik. Dayanıb uzun-uzadı daşları və torpağı dinlədiyimizi xatırlayıram. Heç nə danışmadıq. Qulağımda hansı Yunusa aid olduğunu bilmədiyim, düşünmədiyim şeirlər uğuldayır, anamın hüznü səsi göz yaşlarıyla qarışmış, gəlmiş mənə tapırdı. Yunusu biz niyə sevirdik, niyə onun adı keçəndə, bir şeiri dilə gələndə hüznə bürünürdük? Niyə ağladırkı Yunus bizi? Dünyanın fəniliyini deyən, eşitdirən biri niyə ağladırkı ki bizi?

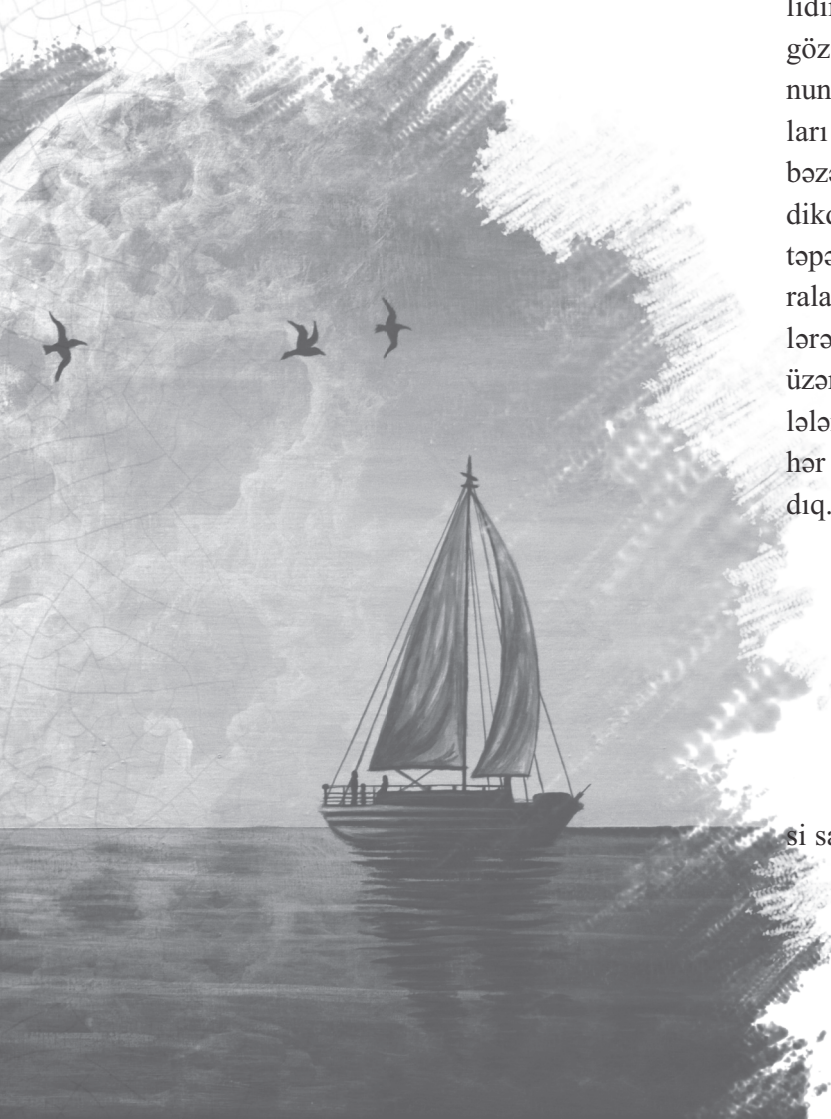
Bəlkə, mən anamdan miras aldığım instinktlə ağlayırdım. Bilmirəm. Lakin ağlayırdım. Bir müddət sonra göz-gözə gəldik dostumla... Yol boyunca Yunusun həqiqi məzarının harada olduğunu müzakirə etmişdik. İkimizin də gözlərində Yunusun orada yatdığını dəqiqləşdirən bir məna var idi. Bəli, Yunus orada, Sarıköydə yatırdı. Buna əmin şəkildə ayrıldıq oradan.

*Bari qapuban qaçmasan,
köçkünci kimi köçməsən,
Ölüm şərəbini içməsən,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Sonra Sandıqlı... Bir bəhanə ilə getmişdik Sandıqlıya. Bəlkə də, Yunus çağırmışdı. Kim bilir? Qalxıb Yunusun türbəsinin olduğu qəbiristanlığa getdik. Möhtəşəm bir bahar idi bizi özündə yaşadan. Qarşdakı təpələrdə yığın-yığın, bəmbəyaz buludlar. Tərpənmədən eləcə dururlar. Sanki göy üzünə asılıblar. Burada bütün məzar daşları bəzəkli. Hamısı rəngarəngdir. Ölüm artıq nə qədər gözəldirsə... Sanki burada yatanların hamısı məmnun və sevinclidir... Və sanki o çiçəkli, bəzəkli daşları torpağın üstündəkilər deyil, altındakılar bəzəyib düzə baş uclarına. Bacımla göz-gözə gəldikdə... Yunus bir daha ağladırkı bizi. Oralarda, o təpələrdə gəzdiyindən o qədər əmin idik ki! “Buralardan keçib” dedi bacım hıçqıraraq. Nə deyə bilərəm? O təpələr Yunus idi, o lələlər, təpələrin üzərində dayanan, göydən yapışmış ağ buludlar, lələlər, məzar daşlarına çiçəklər çəkən əl... Orada da hər şeyin Yunus olduğunu bilərək hüznü vidalaşdıq.

*Bir gün ola sənsüz qalam,
qurda-quşa ögün olam,
Çürüyübən topraq olam,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Ərzurumda yağışlı bir payız günüydü. Bir taksisi saxladım, salam verib arxa oturucaqda oturdum.

Sürücü yaşlı, təmiz üzlü bir əmi idi. “Tutçu kəndinə gedəcəyik, uzaqdır, əmi?” dedim. “Yox” dedi. “Çok sürinürükmü?”. Başa düşmədim öncə. Sürinürükmü? “Bağışla, əmi” dedim. Təkrar etdi, “Çok sürinürükmü?”. İkinci dəfə başa düşdüm. “Yox, yox” dedim, “Hz. Yunusu və Tapdıq Əmrəni ziyarət edəcəyik”. Tezliklə çatdıq. Qəbiristanlığın girişində gurul-gurul axan buz kimi bir bulaq. Əmi tez-tez dəstəmaz aldı bulaqdan. Yağış yağıb bir az əvvəl. Otların arasından məqamlarına doğru yeridikcə ayaqlarımız islanır. Birdən bir günəş çıxır buludların arasından. Qəbiristanlıqda məşayixdən çoxlu şəxslər də yatır. Nəhayət, məqamlara çatırıq, əl açıb dua edirik, İxlas və Fatihəni oxuyuruq. Lakin budur, burada da yatan Yunusdur. O buralardan da keçib. Buralarada yaşayıb, bəlkə, burada, bu bulağın olduğu yerdə, o qozbelləşmiş tut ağacının altında da şeir deyib. Neçə yaşındadır bu tut ağacı? Ah, ah, ağılın verdiyi suallar... Nə əhəmiyyəti var indi bunun? Ağacın yaşının nə hökmü ola bilər ki?

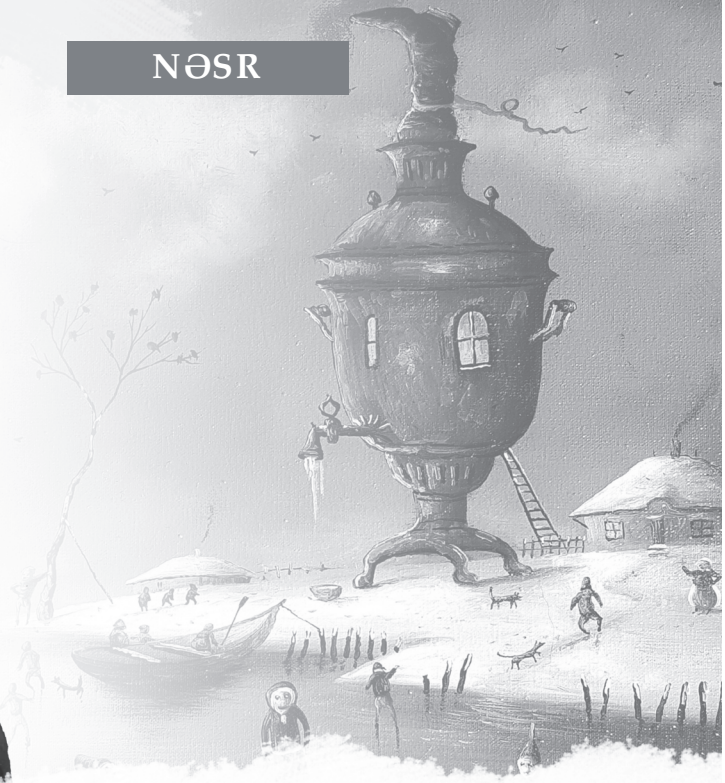
*Miskin Yunus, bilməzmişin,
yoqsa nəzər qılmazmışın,
Ölənləri anmazmışın,
ah, nedəyim, ömrüm, səni?!*

Buradan bir şeyi anlamalıyam, yola bunun üçün çıxdım. Anadolunun hər yerində onun qoxusu və izi var. Bu torpaqların xəmirini əlləriylə yoğurub Yunus. Bu baxımdan harada Yunusun bir qəbrini tiksəniz, onun adına bir məqam inşa etsəniz, Yunus oradadır. Səhv etmiş olmazsınız. Şəxsi tariximdən bəhs etməyinin məqsədi mənimlə məhdud deyil. Mən Anadolu evlərindən bir evdə, Anadolu ailələrindən bir ailədə, bir Anadolu uşağı olaraq böyüdüm. Evimizdə yaşanan hər şey, demək olar ki, hər Anadolu ailəsinə şamil edilə bilər. Bilirəm ki, onların da evində Yunusun şeirləri ya əzbərdən deyilmiş, ya da əski bir kitabdan oxunmuşdur. Onlar da Yunusu dinləyə-dinləyə, coğrafiyaya yaydığı qoxunu və səsi duya-duya böyüyüblər. Biz-

lər Yunusu tanımadan sevən son nəsillik, deyəsən. Tanımadan sevmək bizim ən gözəl xislətlərimizdəndir. Ta Veysəl Qaraniyə qədər uzanan bir xislətdən bəhs edirəm. Miras qala-qala bizə qədər çatdı. Sonrakı nəsillərə ötürülə bilirmi? Ümitsiz bir çağın içində, hər şeyə qarşı ümitsiz bir çağın içində “bəli” demək o qədər çətindir ki... Yenə də Yunusun içimizdə yığılan səsi ümidimizi itirməməliyik, deyir. Burada dayanıb bir daha düşünürəm. Yunus “Divan”ını açıb oxuyuram, şeirlərinin şərhələrinə baxıram ara-sıra. Onları başa düşmək üçün nə qədər zamana ehtiyacım olduğunu hesablaya da bilmirəm.

İstədim ki, yazı boyunca bir şeir yoldaşlıq etsin mənə. Yunusun bu dörtlükləriylə bəzədim yazını. Mənə ən yaxın şeiri budur Yunusun. Saf insan kimi, elmdən, bilikdən, sənətdən uzaqlaşmış oxuduğum zaman içimə ən çox toxunan bu şeiridir. Vəsitəçi olmadan anlaya bilirəm onu. Əlbəttə ki, ağızdan çıxan sözdən daha dərin mənəsi. Bunun fərqi deyəm. Lakin bu şeir və xüsusilə də dörtlüklərin sonundakı “Ah, nedəyim, ömrüm, səni?!” sualı mənə bir ömrün xülasəsi kimi görünür. Bu misradan yol alaraq bir roman yazıla bilirmi? Şübhəsiz içində romançı cövhəri olan hər yazıçı buradan bir roman çıxara bilər. Bu misra Yunusun da romanı kimidir. Digər tərəfdən, bu şeiri və xüsusilə bu misranı yoldaş seçməyim bir az da mənim, mənim kimilərin, yəni bizim həyat anlayışımızla əlaqədardır. Bizim ömürlə bir məsələmiz vardır. Bu həmişə belə olmuşdur. Yunusun da, ondan əvvəlkilərin də, ondan sonrakıların da ömürlə bir məsələsi vardır. Bu məsələnin içində o qədər çox şey gizlidir ki... Həyat anlayışı, tale anlayışı, eşq anlayışı, hətta Allah anlayışı belə sanki bu deyimdə gizlidir. İndi dönüb baxıram ömrümə və bir şeyi bir daha dərk edirəm: Hz. Yunusu əvvəl sevdim, sonra tanıdım, indi anlamağa çalışıram. Ah, nedəyim, ömrüm, səni...

*Tərcümə:
Aygün Ələkbərzadə*

Tural CƏFƏRLİ

Samovar

Qapı açılan kimi Sona özünü içəri saldı. Mətbəxə keçməyi ilə Pənahın başının üstünü almağı bir oldu:

– Dur, dəmir alanlar gəlib, apar, göstər. Bəlkə, satıldı... Nə qiymət desələr, razılaş, cəhənnəm olsun qoy, rədd elə getsin!

Pənah yorğun qatar kimi tərpendi. Bileti olmayan sərnixin kimi özünə yer tapa bilmirdi. Sonanın baxışlarında sonuncu ümid qığılcımı sezilirdi. Qorxurdu ki, bir gün Sonanın gözlərindən o ümid qığılcımları birdəfəlik yox olar və o buna görə özünü heç vaxt bağışlamaz...

On il qabaq Tula şəhərindən aldığı antik samovar sanki evin uğursuzluq simvoluna çevrilmişdi. Nə alan var idi, nə də baxan. Halbuki Pənah onu özüylə böyük ümidlərlə gətirmişdi. İnanırdı ki, yaxşı pula satacaq, güzəranlarını düzəldə biləcək, amma... Amma elə olmadı...

Sona Pənahı uşaq kimi sevirdi. Hərdən ona acıqlanır, hərdən qucaqlayıb könlünü alırdı. Qızları Jalə ər çörəyi yeyəli bir xeyli vaxt idi. Hələ cehizi yox idi. Buna görə hərdən evdə söz-söhbət olurdu. Pənahın isə samovardan başqa heç nəyi yox idi. Samovar onun bütün arzularının açarı,

bütün xəyallarının səbəbi idi. Ona da heç kim yaxın durmurdu...

– “Yox, lazım deyil... Belə şeyləri almırıq. Bazar doludu”. Bu sözləri eşitməkdən az qala dəli olacaqdı. Sanki bu samovar Pənahın göz dağı idi. Ona ömürlük işgəncə və əzab vermək üçün qalmışdı. Nə ata bilirdi, nə də sata.

Pənah qapıda onu gözləyən Sonanın halını təsəvvür edib dərindən ah çəkdi. İçəri girdi. Sonanın baxışlarından canına üşütmə keçdi. Ona elə gəldi ki, Sona onun qəlbini oxuyur, ağındakıları bilir.

– Yenə də alınmadı?..

– Yenə də...

– Ehh. Bu samovar mənim axırıma çıxacaq. Məni öldürsə, bu samovarin dərdi öldürəcək. Ay Allah, indi mən neyniyim? Necə edim?

Pənah gözlərini yerə dikib susurdu. Uzun müddət otağı sükut bürüdü. Divardakı saatın səsi qulaq deşirdi.

“Fikir vermişənsə, sükutun da səsi var... Elə bil...”

– Sən Allah, bəsd. Sona Pənahın sözünü ağızında qoydu. Yenə başlama fəlsəfə mühazirələrinə. Keçən dəfə Platondunədi, bilmirəm, onun haqqın-

da o qədər danışdın ki, bütün gecəni yata bilmədim. Səhərə kimi beynimdə idi o kişinin adı, Platon, Platon, Platon... Qusmağım gəlir sənin o filosoflarının adı gələndə, iyənirəm fəlsəfədən, başa düşürsən?

– Bəs Spinoza haqqında danışmışam sənə, bəlkə, maraqlı olar? – Pənah ciddi görkəm aldı.

– Yox, istəmirəm də. Danışma. Mənə lazım deyil sənin fəlsəfən, mən yaşamaq istəyirəm, qızımı xoşbəxt görmək istəyirəm! Bildin? Xoşbəxt! Mən də xalxın arvadları kimi geyinmək, bəzənmək, bir gün görmək istəyirəm! Bax sənin o heç kimə gərək olmayan Spinozandı-nədi, kimə lazımdı? Hə, de görüm, kimə lazımdı də?!

– Başına daş düşəydi fəlsəfəni oxuduğum yerdə. Rəhmətlik atam dedi, get hüquq oxu, gələcəyin yaxşı olacaq, eşitmədim. Nə bilim. Yəqin ki, bu da mənim taleyimdi... – Pənah düşüncələr burulğanında azmışdı.

– Hə, oxuyardın da, indi də qalmısan bir samovarın ümidinə, o da ya qismət, satıla, satılmaya. Ehhh.... Adamın gərək bəxti ola...

Artıq yorulmuşdu. Özüylə bacarmırdı. Bütün ümidləri suya düşmüşdü. Ürəyi balıq kimi çırpınırdı. Nə edəcəyini bilmirdi. Alnındakı qırıqları sıgallayıb qızı Jaləni düşündü... Onu görməyəli çox dəyişmişdi. Uşaq vaxtı qızına tez-tez dondurma alardı. O da elə sevinərdi ki... Atasını hamıdan çox istəyirdi. İndi isə atasının içini böyük bir dondurma bürümüşdü. Onu nə əridə bilirdi, nə də yeyə. İçdiyi hər qurtum su zəhərə dönmüşdü, boğazından keçən hər tikə tikan kimi idi.

"Bircə samovarı sata bilsəydim... Qızıma yaxşı bir cehiz alıb aparardım. Sonanı sevindirərdim. Üzümüz gülərdi. Biz də xoşbəxt olardıq, İlahi... Biz də qızımızın yanına gedib, onun üzünü ağ eliyərdik, ərinin yanında hörmətli olardıq, deyib-gülüb şadlanardıq. Nə çoxdur istəyim, İlahi... Bəlkə də, mən bunu görəcəm, bəlkə də, görməyəcəm... Bilmirəm... Kaş görəydim, kaş qızıma yaxşı ata ola biləydim. Kaş samovarı sata biləydim... Kaş..."

– Niyə danışmırsan? Xəstələnmişən? Bəlkə, ağrıyırsan? – Sona başalovlu dilləndi.

Pənah əliylə “yox” işarəsi edib, qaşlarını çatdı. Qabağındakı çay soyumuşdu. Çölə çıxıb bir siqaret yandırdı. Siqaretini sümürə-sümürə samovara baxırdı. Qüsəlli bir mənzərəydi. Az qala tüstüsü tə-

pəsindən çıxacaqdı. İstədi samovara bir təpik vursun. Sonra özünü saxladı. Nəsə fikirləşib, məhlədəki tut ağacının başına çıxdı. Göyə baxmağa başladı. Buludların rəqsini izlədikcə gözləri yaşarırdı...

Ağ buludlar sanki qar kimi onun üstünə tökülürdü... O, tut ağacını əkəndə qızı Jalə hələ doğulmamışdı. Çox bərəkətli ağac idi. İllərlə Pənahın mürəbbəsi, bəhməzi, hətta arağı da bu ağacdan çıxırdı. Beş-üç manat qənd, çay pulu edirdi. Yenə buna da şükür. Hər halda böyük ümidlərlə o boyda Rusyetedən gətirdiyi antik samovardan yaxşı idi. Heç olmasa bir işə yarayırdı...

– De, bax, qonşu Tofiqdən bir şey götür. Bütün günü işdədi, qaz vurub qazan doldurur. Qızı Fatmaya iki dolu maşın cehiz verdi. Sən də oxudun, iki universitet qurtardın, hə, nolsun, nə xeyri?! Oxumaqna deyil haa... Ode, Tofiq! Heç orta məktəbi də düz-əməlli oxuyub qurtara bilmədi. Getdi Rusyətə, bir ilə tutdu özünü. Sonra da ev tikdi, altına maşın aldı, yaşayır da gül kimi...

Sona otaqda o baş-bu baş öz-özünə deyiniirdi. Bu deyinmə artıq vərdiş halını almışdı.

Mavi göydə ulduzlar görünməyə başladı. Ay utancaq halda üzünü göstərdi. Gecə düşdü. Hər tərəf aydınlıq idi. Pənahın üzündə anlaşılmaz bir təbəssüm var idi. Sona onu bu görkəmdə görüb əvvəlcə qorxdı. Sonra gözlərini onun üstündə gəzdirib bir xeyli susdu. İlk dəfəydi Pənah xoşbəxt görünürdü. Bu xoşbəxtliyin nə ilə əlaqəli olduğu bilinmirdi... “Allah özü xeyirə calasın...” Sona dodaqaltı mızıldandı.

Bütün bədəninə yayılan günəş istisi səhərin soyuğunu canından əritmişdi. Sona qapının ortasında samovarı görüb diksindi. Pənah əlində balta odunları yerə atıb gülümsündü.

– Samovar qalayıram, bu samovardan çay içməmiş olsəm, özümü o dünyada qınayaram!

Sonanın boğazında elə bil nəsə qaldı. Az qala boğulacaqdı. Nə deyəcəyini bilmədi. Pənahın xoşbəxtliyi göy qurşağı kimi idi, hər yandan görünürdü...

Həmin gün kəndə sehrlı bir xəbər yayıldı. Samovar çayının ətri hamını bihuş etmişdi. Bütün kənd Pənahın samovarından danışdı. Camaat illərdi bu xəzinədən xəbərsiz idi... İndi hər kəs bir dəfə də olsa, həmin samovar çayının dadına baxmaq istəyirdi.

Gülşən Əliyeva-KƏNGƏRLİ

MEDİTATİV ŞEİRİN POETİK İMKANLARI

Meditasiya – musiqi terminidir, sənətşünaslıqda musiqi ilə bağlı əsərlərdən danışılarkən çox işlədilir. Lirik poeziyanı təyin edərkən nadir hallarda ondan istifadə olunur. Meditasiya – latın sözü “meditatio” əsasında yaranıb, mənası düşünürəm, ayırd edirəm deməkdir. Meditasiya insanın zəhin ilə fikirləşib düşüncələrini bir yere cəmləşdirməsi sayəsində yaranır. Meditasiya insana sakitlik gətirir və düşüncələrinin başqa yərə yönəldilməsinə imkan verir. Lirikada meditativlik fikrin hisslə qovuşduğundan yaranır. Ümumi desək, meditativlik emosional mühakimə deməkdir. Şair ən incə, zərif sözlərlə duyğuların və hisslərin mühakiməsini verir. “Lirika lal duyğulara qanad verir” (Belinski). “Lirik şeir, mahnı insanın qəlbini dilə gətirməli”dir. (S.Vurğun) Lirik şeirə – rübabi şeir deyilir “Lira – rubab deməkdir”. (M.Rəfili). Və nəhayət, Lirika ən yaxşı cilalanmış sözlərin məna ilə məhəbbətindən yaranan şeirdir... Sufilər poeziyaya ekstaza çatmağın vasitəsi kimi baxırdılar. Bizim fikrimizcə, şeir haradan gəldiyi və hara getdiyi bilinməyən işıqdır.

Müqayisəli əruzşünaslığının banisi, görkəmli şeir nəzəriyyəçisi Əkrəm Cəfər şeirin daxili komponentlərindən bəhs edərkən deyirdi: “Şeir deyilən incəsənət əsəri vəznin və qafiyənin xəyal,

fikir, hiss, ideya ifadəçisi olan bədii sözün vəhdətindən ibarətdir”. Belə çıxır ki, şeir bir bədii sistemdir. Bu sistemin təşkilatçısı vəzn və qafiyədir, daxili komponentləri xəyal, fikir, hiss və ideyadır. Bəs sərbəst şeirdə necədir?

Burada heca vəznində – klassik formada olan poetika yoxdur, sərbəst və əruz vəznlərində səslənmə paralelliyi, əgər belə demək olarsa, “ahəng qafiyəsi” əsasdır. Əvvəllər sərbəst şeirə misraların qırılaraq yan-yana deyil, alt-alta düzülməsi kimi baxırdılar. Rus nəzəriyyəçiləri yazır ki, sərbəst şeir elə sərbəstdir. Heç bir xüsusi poetik əlaməti yoxdur. Bəs belə şeirdə məzmunu mənaya, ideyaya çevirən nədir?! Bizim fikrimizcə, poetik-bədii məntiq, başqa sözlə desək, emosional mühakimə -meditasiya!

Sərbəst vəzndə yazılan şeirin poetik sistemini təmin edən meditativlikdir – coşğun və mənalı, məntiqli duyğulardır. Əli Kərimin əksər şeirləri qafiyəsiz (bəzən nəsr kimi) duyğuların məntiqi əsasında yazılıb. Əslində, şairin ən böyük kəşfi – silsilə poetik tapıntıları məhz bununla bağlıdır. Onun şeirlərini ənənəvi poetikanın prinsip və metodları ilə təhlil etmək, nəzəri şablonlar tətbiq etmək mümkün deyil və bu onsuz da özünü doğrultmur:

Elə bil ki, qızarmış
Kür günəşdən axırdı.

Burada ənənəvi şeir yoxdur, “Kür günəşdən axırdı” mediativ metaforadır. Qrammatik-leksik cəhətdən yanaşsaq, cümlə (misra!) səhvdir, poetik baxımdan qeyri-adi tapıntıdır. Şeiri davam etdirək:

Açıq düzlər tərəfə yağış yağır gümüşü,
Göylərin təbəssümü, təbiətin gülüşü.

Göylərin təbəssümü olan yağış yerə düşən kimi böyüyür, təbiətin gülüşünə çevrilir. Sadə və gözlənilməz bənzətmədir, emosional mühakimə yolu ilə yaradılıb.

Şair M.Ə.Sabir haqqında yazır: “Kədərinde hüsn // Sükutunda tufan”. Belə poetik ziddiyyətlərin məntiqi şeir yaradıb. Ə.Kərimin sələfi M.Müşfiq də M.Ə.Sabiri belə zikr edir:

O güldü, ağladı, ağladı güldü,
Gülüşü hıçqırdı, fəryadı güldü.

Burada ənənəyə gözəl şəkildə, doğma bir istinad görməmək olmaz.

Hər bir adam yaşının müəyyən dövründə uşaqılıq çağlarına qayıtmaq istəyir.

Bu həsrət xüsusilə həyat çətinləşəndə nisgilə çevrilir, Əli Kərim də bu istəklə misralar yazıb:

Əlimi qaşımın üstümə qoyub
Boylanıb baxıram uşaqılığım (‘‘Uşaq’’).

Əli Kərimin bəzi şeirləri sözlərlə söhbətdən yaranıb. O, sözü urvatdan düşməyə qoymayan, sözə qiymət qoyan, bədii sözə milli sərvət kimi baxan şairdir. O, sözün gücünə inanır:

Eh, sözlər!
Bilirsinizmi məni nə səslər?!
Gəlin calanın uc-uca,
Dolayım sizi Yer kürəsinin belinə,
Götürüm çiynimə.

Obraz möhtəşəmdir, sözə inamdan yaranıb, şairin qüdrətini təşkil edir. ‘‘Sözüm düşdü dünyın, könül’’ misrası ənənəvi sözlərlə yaradılmış canlı obrazdır.

Ə.Kərim əksliklərin vəhdətindən bacarıqla istifadə edir, fəlsəfi məzmun yaradır:

Elmin soyuğunda,
Şeirin odunda,
gah üşü,
gah da yan.
bəlkə də, elə
nəsə yaranacaq soyuqla oddan.

Şair mümkün olmayan sözləri bir araya gətirir, uyğun olmayanların arasındakı məna və forma əlaqələrini tapır:

Sinəm sızıldayır masadan ötrü,
Könlüm neçə-neçə söz qəbiristanlığı.

Yaradıcılıq prosesini, yaratmaq ehtirasını heç kim belə ifadə etməzdi. Burada söz əzabı mürğüləyir. ‘‘Söz axırdı könlümün bütün üfüqlərindən’’ – Necə deyərlər, bir misra bir aləm!

‘‘Üfüqə başını qoyub // Uzanmış dəniz’’ cəmisi beş adi sözlə cızılmış nəhəng bir mənərə.

Ölümdən qorxulu,
Heçlikdən dərin...

Bu da mənasız həyat haqqında ballada.

A.S.Puşkin ən yaxşı əsəri olan ‘‘Yevgeni Onegin’’ poemasına knyaz Vyazemskinin belə bir sözünü epiqraf verir: ‘‘Yaşamağa da tələsir, duymağa da can atır’’. Biz bu sözləri Əli Kərim bərəsində demək istəyirik. O, yaşamağa tələsirdi, çox gərgin duyğuları ona yaşamağa imkan vermirdi. O yaşaya bilmədi, duyğularının da hamısını şeirə çevirməyə macal tapmadı. Onun poeziyasında fikirlə hiss, xəyalla idrak çarpışır. Bu çarpışmada kimin qalib gələcəyini anlamaq çətindir:

Dolmuşdu nəğməylə göy –
Dərya suyla dolantək
Göydə nəğmə göyərçin –
Göydə neçə min ürək,
Söz axırdı könlümün
Bütün üfüqlərindən.

Sonuncu obraza nəzər salaq: “Söz axırdı könlümün bütün üföqlərindən”. Elə təkçə “könlümün üföqləri” geniş bir obrazdır, psixoloji paralelizm əsasında yaradılıb: fikirlə hissini elə vəhdətidir ki, onları bir-birindən ayırmaq çətindir. Burada yüksək meditasiya var: biri olmadan ikincisi mümkün deyil.

Yerinə düşdüyündən
Bu söz nə qədər gözəl,
Əzəmətli və nəhəng?
Yorulmuşdum...
uzandım
Bu sözün yamacına
Başımı söykəyərək.

Zahirən sözün yerinə düşməsinin gözəlliyini, əzəmətlə vəsf edən bu misralar birdən-birə “sözün yamacı” kimi uyğunsuz bir ifadə ilə məzmununu dəyişir. “Sözün yamacı” nə deməkdir, necə izah olunmalıdır? Bunu ancaq Əli Kərim bilir.

R.Rza, Ə.Kərim, R.Rövşən, V.Səmədoğlunun poeziyası adi oxucu üçün deyil, hazırlıqlı oxucu üçündür. Məsələn, bu şeirdə şairin nə dediyini adi oxucu anlaya bilməz və bəyənəməz:

O endi yerə
orbitdən,
Nəhayətsizlik
İlğımlarından.
Məsafəsizlik üzərində
uzanmışdı oğlan.

Yəqin, oxucu (adi!) soruşacaq bu şair nə danışır, nəhayətsizlik ilğımı nədir, “məsafəsizlik üzərində necə uzanmaq olar?” Əli Kərim şeirinin gücü bu sualların cavabsızlığında, möcüzəsində, insanı heyətdə qoymaq imkanındadır.

Yəqin ki, əsl şeirin fəlsəfi mahiyyətini dərk etmək, poetik hüsnünü fəhm etmək üçün bir misra da kifayətdir. Vəhdəti-vücut fəlsəfəsi burada da özünü doğruldur: dənizin suyunun şor olduğunu bilmək üçün bütün dənizi içməyə ehtiyac yoxdur, bir qurtum da bəs eylər: “Təbəssüm səhəri doğdu üzündə”. Təbəssüm bərəsində bundan daha yaxşı demək mümkün deyil.

Sözlərim qırılıb tökülür bir-bir,
Çırpdı divarlara, daşlara külək.
Kəlmələr dağıldı sahil boyunca
Yonulmuş bir gülün ləçəkləritək.

Sözlərin qırılması, küləyin onları daşa-divara çırpması, kəlmələrin yolunmuş bir gülün ləçəkləritək sahilə dağılması bənəzətməsi yenidir, başlıcası isə psixoloji məzmunla doludur. Bu misralar novator xəyallara yer açır. Yaxud:

Çılpaqlığı görünürdü,
ona görə yox ki,
çıxarmışdı üst paltarını.
Ona görə ki,
çılpaq qoymuşdu dodaqlarını.

Bu, heç bir bəzək-düzək işlətmədən sadə yolla, qeyri-adi tərzdə yaradılmış psixoloji portretidir. Xanım üst paltarını soyunsa, belə cazibədar görünməzdi. Əli Kərim onu dodaqlarını çılpaqlaşdırır və bu çılpaq dodaqların sehrində, cazibəsində, onların təlqin etdiyi və yalnız şairin fəhm etdiyi meditasiyada onun bədənini bütöv görə və göstərə bilir.

Və nəhayət, məlum, hamının əzbər bildiyi məşhur “İki sevgi” şeirindəki bir-birinə dayaq duran möcüzəli metafora. Fikrin emosionallığı son həddə qədər gərginləşdirilir, sözlər canlı adam kimi əzab çəkir:

Mənsə səni sevirəm
susuzluğun od vurub köz kimi yandırdığı
dodaq su sevən kimi...
Mənsə səni sevirəm
iynənin ucu boyda
ışığa həsrət qalan göz işıq sevən kimi.

Bu qədər gözəl, ülvə, şiddətli sevgi bütöv XX əsr poeziyasına sözün qüdrətini göstərir.

R.Rövşən 60 yaş ərəfəsində möhtəşəm bir şeir toplusunu – “Nəfəs” kitabını çap etdirdi. Qüdrətli şair “Nəfəs”i qürurla “Kitablar kitabı” adlandırmışdı. Bizim fikrimizcə, “Nəfəs” küll halında bizim müasir poeziyanın nəfəsi, fəlsəfi-intellektual şeirimizin əsas rüknlərindən biri idi. 1984-cü ildə yazılmış “Nəfəs” şeirində deyilir:

Mənim bu dünyayla bir alverim var,
aldığım-verdiyim nəfəsdə, nəfəs.
Daha özgə bazar açan deyiləm,
ölüncə bu alver mənə bəsdə, bəs.
Aldım nəfəsimi quş dimdiyindən,
ocaq tüstüsündən,
çiçək iyindən.
Nəfəsim toxundu gül dodaqlara,
aldı neçə-neçə qız nəfəsini.
İlahi, dil verdin, söz verdin mənə,
sözlər nəfəsimi dərdi, apardı,
sevinci apardı, dərdi apardı.

İfadələrə diqqət yetirək: alver-nəfəs, quş dimdiyi-nəfəs. Ocaq tüstüsü – nəfəs, çiçək iyi – nəfəs. Sözlər nəfəsimi dərdi (!) apardı-dərdi apardı, dərdi-dərdi. Yaddaşımda ilişib qalan bir misra: “Dərdimin üstünə dərd dərdi dağlar”.

İnsan beşikdən məzara qədər ömür yaşayır. Lakin o heç də həmişə “Əzəmətlə səslənə” (M.Qorki), “Təbiətin tacı, yaranmışların əşrəfi” (Nizami) ola bilmir, adi, sadə, məişət xırdalıqları içində boğulan insan həyatı yaşayır. Və həmişə bulaq başında, ağac kölgəsində, yaşıl çəməndə, gül-çiçək arasında, rahat kreslodə oturan insan bir gün ölüm kölgəsində də oturmalı olur. V.Səməd-oğlu “Ölsəm, tabuta yox, beşiyə qoyun məni” deyir, insan ömrünü beşikdən tabuta qədər yol hesab edirdi. R.Rövşən “Ölüm kölgəsi” şeirində evlə qəbir arasındakı məsafəni seçir:

Bir də görərsən ki, hamıya yadsan,
qəribsən, özgəsən öz evində sən.
Elə bil üstünə pərdə çəkilməmiş
bir sınaq güzgüsən yas evində sən.
Heç kəsi görməyən bir kor güzgüsən,
özün diri-diri öz yasındasan.
Daha nə evdəsən, nə də qəbirdə,
evinlə qəbrinin arasındasan.
Evinlə qəbrinin qapısı birdi,
kim döyər qapını bu gündən sən?
Bu gündən evinə kim qonaq gələr,
kim girər içəri qəbrindən sən?..

Psixoloji cəhətdən həddindən artıq yüklü, mənaca çox ağır şeirdi “Ölüm kölgəsi”. Həyat, insan və zaman, insan ömrü və taleyi bərsində fəlsəfi məzmunlu şeirlər yazan Xalq şairi Ramiz

Rövşən özü də ağır adamdır. “Lal” şeiri də eyni ovqatın davamıdır:

Lap yuxudan duran kimi
yoruluram, İlahi,
tüstü kimi, duman kimi
lal oluram, İlahi.
Dadı qaçıb şeirin, sözün,
daha məni dilləndirən sözüm yox.
Adamlarla danışmağa həvəsim
Allahla da danışmağa üzüm yox.
Mənə torpaq dili, daş dili öyrət,
bəlkə, öz qəbrimdə dillənə billəm.
İlahi, sən mənə quş dili öyrət,
uçmağı özüm də öyrənə billəm.

Biz artıq qeyd etdik ki, “lirik şeir haradan gəlib, hara getdiyi bilinməyən işıqdır”. Bu işığın mənbəyi şairin qəlb aləmidir. O, idrakdan süzülüb qəlbə doğru gedir. R.Rövşənın şeirləri idrakda düşünülür, duyğular selində axır qəlbə, oradan da kağıza köçür. Hərəsi bir cür, müxtəlif tərzlərdə, müxtəlif amplitudalarda, bənzərsiz. Onun şeirlərinin bir oxşar cəhəti var: hamısı dünya lövhəsinə ürək qanı ilə yazılır. R.Rövşənın şeirlərinin qan qohumluğu var. Onlar dünya üzündə-cahanda daim yenilik axtaran şair fərdiyyətini ifadə edir. R.Rövşənın şeirləri yer üzünə ay işığı kimi düşür, ay işığında görünür:

Ay işığı düşdü göydən,
canımdan, qanımdan keçdi.
Gözümün içindən keçdi,
özümün içimdən keçdi.
Yanımdan adamlar keçir,
ay işığı, nə vecinə?
Burax məni, ay işığı,
gedim işimə-gücümə.
Bu nə işdi, ay işığı?
Niyə yolun məndən keçdi?

Beləliklə, ay işığı şairin içindən keçib şeirləşir, poeziyaya daxil olur. R.Rövşən işıq heykəlidir, onda poetik nur var.

Dünya qədirbilməzlərlə doludur – ürəyimi verirəm, heyvan qanqalı çeynəyib atan kimi əzişdirib atır. İnsanlar arasında ünsiyyət məcrasından çıxıb təəssüf, təəccüb, heyrət doğurur. Göz-

lənilməzlik aktı baş verir. Belə olanda şair harayı başlanır, İlahiyə müraciətlə deyilmiş “Qədrimi bilmədi bu adam mənim” gileyi başlanır:

Bilmirəm hayandan tapdı ömrümü,
Bir dəli at kimi çapdı ömrümü,
Dağlara-daşlara çırpdı ömrümü,
Qədrimi bilmədi bu adam mənim;
İlahi, al məni bunun əlindən.

Al məni, ver məni özgülərə, ver,
Qırıq aynalara, güzgülərə ver.
Bölnüm yüz tikə, min tikə olum,
Bu adam üzümə baxa bilməsin.
Məni aynaların qırıqlarından
Toplaya bilməsin, yığa bilməsin,
İlahi, al məni bunun əlindən.

“İlan balası”, “Göy üzü daş saxlamaz”, “Qara paltarlı qadın” R.Rövşənin seçilən əsərlərindəndir. Bu şeirlər, xüsusən “İlan balası” ifadə tərzini, metafora zənginliyi, fəlsəfi-psixoloji tutumu ilə seçilir. Bir ilan balası bu dünyada neyləyə bilər və onun yeri haradadır?

Böyüyür bu körpə ilan balası,
gah o başa, gah bu başa sürünür.
Sevinir udduğu havaya, suya,
torpağa sevinir, daşa sevinir,
bir sevgi həvəsi dolur canına.
...Özündən xəbərsiz,
səssiz-səmirsiz
zəhərə çevrilir canında hər şey.
Beləymiş taleyin əmri, buyruğu:
Döşünün altında
sevən bir ürək,
dişinin altında
zəhər tuluğu.
Özün öz yolunsan, ilan balası,
yüz cür sifətiylə, yüz cür üzüylə
dünya səndən keçib durulur, bəlkə.

“Özün öz yolunsan, ilan balası”! – bu elə ilan kimi dəridən-qabıqdan çıxıb özü özünü tapmağa çalışanların obrazıdır. İnsan da belədir, bəzən qəlbində sevgi, dilində zəhər-ölüm gəzdirir. Və insan özü olanda özünə dayaq ola bilər. Həqiqətən

də, bu fani dünya belə adamlardan keçib durula bilər, gözəlləşir.

İnsana səadət bəxş edən, ruhu oxşayan, qəlbi cavanlaşdıran yaz gecəsi şairdə müxtəlif duyğular oyadır:

Çiçəklər doğulur bu yaz gecəsi,
Bu yaz gecəsində sevməyə nə var?
Dərsəm güllərini bu gələn yazın,
Sallanıb yellənsəm budaqlarından,
Eşitsəm adımları sevən bir qızın
Hələ öpülməmiş dodaqlarından –
Bu yaz gecəsində ölməyə nə var?!

Dünya poeziyasında qara paltarlı qadına həsr olunmuş şeirlər mövcuddur. Rus simvolizminin görkəmli nümayəndəsi Aleksandr Blokun kitablarından biri qara paltarlı qadın haqqında idi. R.Rövşənin “Qara paltarlı qadın” şeiri də şairin mürəkkəb gizli duyğularını əks etdirir:

Amma hər kişinin öləndən sonra
qəbri üstə ağlayası
bir qara paltarlı qadına
ümidi var.
Bu dünyada, bəlkə, sənə ən çox ağlayan
ən çox ağlatdığım qadın olacaq.
Bircə kərə
nə saçını oxşamışam,
nə gözünü silmişəm.
Gözlərimə batır indi
saçlarının hər dənisi.
Bütün mənə ağlayanlar kiridi,
sən də kiri, qəbrim damır, ağlama.

R.Rövşənin hətta ən kədərli şeirləri insanı dünyanı sevməyə sövq edir. Onun kədəri işıqlı kədərdir. Füzuli kədəri kimi həyatı, gözəlliyi duymaqdan, sevgidən yaranan kədərdir. Bu kədərdə nəfəs var, ay işığı var, qara paltarlı qadının sakit sevgisindən yaranan, göz yaşları şəklində yanan ürək lampasının gur işığı var. Və nəhayət, insan hənirindən doğan bir səmimiyyət var. Ramiz Rövşənin şeirləri hər adam üçün deyil, duyğusal insanlar üçün, nəfəsi məhəbbət ətri verən oxucular üçündür.

Mən daha güzgü adamam.
 mən daha özgə adamam.
 Dərdləriylə baş-başa,
 yazıq, fağır, ümitsiz,
 bir az bezmiş adamam,
 bir az küsmüş adamam.
 Ayaqlarım unudub
 torpaq üstə gəzməyi.
 Əllərim saçlarımı
 daramağı unudub.
 Sevgi sözünün ancaq
 rəsmi qalib gözümdə,
 gözlərim göz yaşıyla
 ağılamağı unudub.
 Mən ağlağan adamam,
 mən ağlayan adamam.
 mən ağladan adamam.
 Qulaqlarım deşilir
 ürəyimin səsindən,
 keçmişə əlim çatmır,
 gələcəksə uzaqdır.

İntiqam CAN

İki təkər...
 bir də mən...
 bir də dostum araba...
 yazdı...
 yaydı... nə olsun,
 ürəyim ki sazaqdır.
 Həmdəmərim pəncərədən
 gördüyüm ağ çiçəklər,
 bir də qonşu pişiyin
 quş ovuna çıxmağı.
 Mən boyda bir ov qalib
 pəncərə arxasında,
 başa sala bilmirəm
 mən o pişik axmağı...

Mən daha güzgü adamam...
 gözümə bax – sığallan.
 Mən daha özgə adamam...
 özümə bax – ağıllan.
 Yəqin, dostum pişik də
 bir gün görəcək məni...

ya soyuq yatağında,
ya da bu arabada.
İlk sevgi şeirim
yazıb bitirdiyim gün
bir boz sərçəyə dönüb
uçaram pəncərəmdən,
baş götürüb gedərəm
bu dünya xarabadan...

Gerçək – görüb göz yumanların dostudur.
Yaxşılıq – yamanlığın.
Kasıb-kusub
sıxıla-sıxıla yaşamaq üçün
gəlib dünyaya.
Dünya – onu aldadanların dostudur,
Mənsə dünyaya aldanan gerçəyəm.

Haqq dediyin
görməzdən gəlmək üçündür,
Zaman haqqın saxtakar quludur,
Mənsə həyatı görməzdən gəlib
haqqa qul olan zaman
doğulmuşam.

Gəncliyim – ruhunu tərək edən candır.
Mən dərdin dostuyam
laaaap çoxdandır.
Səhərlər dan yeri üzümə baxmağa utanır,
hər gün göy üzü
bir az da uzaqlaşır məndən.
Yerin sərtliyini unudub ayaqlarım,
barmaqlarım
kağız üstə gəzən
ruhmuş, sən demə,
Mən – gecələr yuxusuzluğa alışıq bəndə.
Gedim səhəri oyadım,
onsuz da zaman yatıb qalıb,
Allahın işi çoxdur göy üzündə.

93-dən 2001-ə
ayaqlarımı qoyub gəldim.
Yaddaşımın çıxmayan bir gün,
həkimlərə deyəcək
bir-iki söz,
vəssalam...
Başqa nəyim vardı ki,
gətirəm özümü?!
Ürəyimin yarasına məlhəm
yazmaq istədiyim sətirlər,
məclislərdə
əlimə ala bilmədiyim qədəhlər...
Ayaqlarımla bir yerdə
itirdiyim ümidlər...
Elə bu qədər.

Geri boylananda küçələri gördüm –
Ayaq izlərimin xatirəsini
yaşadan küçələri.
Yuxarı baxanda
Allahı gördüm...
Bir də Onun yadından çıxdığım gecələri.
Uşaqılıq şəkillərini gördüm –
ayaqlarım üstə
dura bildiyim günlərin şahidləri...

Hər dəfə Allahla danışmaq istəyəndə
ayaqlarım kəsir qarşımı.
Əlimdə qara yazan qələmim,
mənə baxıb
çarəsizliklə başını bulayan
həkimin qəmli gözləri
və bir də...
Məni unutduğu gecələrdə
bir an unutmadığım Allahdan
göydəki ulduzun

ışığı boyda balaca bir istək...
Nə olar, icazə ver alınımdakı yazımı
öz qələmimlə yazım, Allahım,
onsuz da qara yazır sənə qəlmintək.

Las KASAS:

Barbarlıq Avropadan gəlib.

HÖTE:

Biz Avropa millətləri, mədəni imkanlarımıza baxmayaraq, Həzrət Məhəmmədin son pilləsinə qədəm qoyduğu nərdivanın hələ ilk pilləsindəyik...

Ser REDHAUS:

Avropanın Şərqlə dost ola biləcəyini zənn edirdim. Gördüm ki, Avropa kinin və çıxarın ölkəsidir; avropalı olduğum üçün utanıram.

Fridrix NİTSŞE:

Xaçpərəstlik bizi antik mədəniyyətdən məhrum elədi. Sonra da İslam mədəniyyətini əlimizdən aldı. Axı İspaniyadakı əfsanəvi mavritan mədəniyyətinin, əslində, bizə daha çox qohumluğu çatır, yunan və Romadan fərqli olaraq, hissiyatımızı, zövqümüzü daha artıq oxşayır. Bütün bunlar tapdanıb... Belə bir mədəniyyətin önündə diz çökmək əvəzinə səlibçilər onunla vuruşmağı üstün tutdular. O dövürkü İslam mədəniyyəti ilə müqayisədə bizim XIX əsrin özü çox kasıb görünür... Bəli, xaçpərəstlərə qənimət lazım idi, Şərq də ki çox zəngin... Səlib yürüşləri quldurluqdur, intəhası fəndgirlikdə bir az qabağa gedibdi – başqa heç nə!

Qərb sivilizasiyasının insanlığa söyləyə biləcəyi yeganə şey – yeni bir şey söyləyə bilməyəcəyi gerçəyidir.

Bertrand RASSEL:

Ağ adamın ağalığ dövrü sona yetmişdir. Onun iləl-əbəəd ağa olaraq qalması da, əslində, təbiətin dəyişməz qanunu deyildi. Belə başa düşürəm ki, ağ adam dörd əsrdən bəri gördüyü gözəl günləri bir daha əsla görə bilməyəcək.

Lui MASİNYON:

Şərqlilərin əllərində olan-qalan nələrini varsa, hamısını dağıdıb xaraba qoyduq. Fəlsəfələri, dinləri məhvə düşürdük. Onlar artıq heç nəyə inanmırlar. Dərin bir boşluğa yuvarlanıblar. Başıpozuqluq, intihar üçün tam yetkin hala gəliblər.

Pol FEYERABEND:

Qərb elmi dünyanı daha yaxşı anlamağımıza və ya daha yaxşı yaşamağımıza imkan yaratdığı üçün yox, daha yaxşı silahlar istehsal elədiyi üçün qəbul olundu. Bu elmin altında maddiyyatçı və təcavüzkar bir sivilizasiya yatır.

Məhməd Akif ƏRSOY:

Avropa mədəniyyəti fəzilətli bir mədəniyyət, həqiqi insani bir mədəniyyət deyildir.

Cəmil MERİÇ:

Qərb, tarixi Qərb insanının üstünlüyünü sübut eləmək üçün yazır... Cəmiyyətlə bağlı Qərbdən gələn hər görüş yalandır... Avropa üçün insanlıq Avropanın hüduqları içərisində bitir... Avropalının yazdığı tarix xristian Avropanın qürurunu oxşayacaq bir sürü cəfəngiyatdır.

“İzm”lər məsum deyil, onların arxasında irişən bir Yanus var. Bir üzü mədəniyyət, o biri üzü də vəhşət... “İzm”lər idrakımıza geydirilən dəli köynəkləridir. Etibarları mənşələrindən gəlir. Hamısı da avropalı.

...Avropa qaranlıq kafedrallarda dualar mızıldanarkən Müsəlman Şərqi Əndəlüsdə möhtəşəm bir mədəniyyət qurmuşdu... Orta əsrlərdə Qərbə Aristoteli və Əflatunu Əndəlüs və Şam mədrəsələri tanıdır...

Avropa ...azadlığı İslamdan öyrəndi... Avropa insanı bizdən böyük deyil; dünən də deyildi, sabah da olmayacaq...

Rene GENON:

Müasir Qərb sivilizasiyası, həqiqətən, tarixdə bir anomaliya olaraq yer alır; az-çox bütövlükdə tanıya bildiklərimiz arasında bütövlük maddi yönüylə inkişaf yolu tutmuş yeganə mədəniyyət Qərb mədəniyyətidir.

Alber KAMYU:

Müasir Qərb cəmiyyəti boş və mənasızdır; avropalıya özünükü kimi qəbul edə biləcəyi birçə dəyər də təklif etmək iqtidarında deyil. Qərbdə qəbul olunmuş bütün dəyərlər sistemi şəxsiyyətin mənəvi aləminin gerçək ehtiyaclarına ziddir və ən az vaxtda Qərb insanını varlığının mənasızlığı fikrinə, nəticə etibarilə də intihara aparır.

Roje QARODİ:

Altı yüz il sürən Qərb müstəmləkəçiliyi insanlığa və mədəniyyətlərə çox böyük zərər verdi. Avropalıların bəşəriyyətə yamanlıqları saymaqla bitməz!

Qərb, tarixin ən böyük günahıdır... Qərb mədəniyyəti mənə və qayəsini itiribdir...

Günəş artıq Qərbdə batmaq üzrədir və doğduğu torpaqlara mütləq dönəcək.

BRODEL:

Tarixin heç hansı dövründə, Qərb istisna olmaqla, heç hansı sivilizasiya dindən bu qədər ayrı düşməyib.

J. KATRAF:

İnsan irqinin ən ibtidai, həmçinin ən yüksək təbəqəsində mənə nahaq yerə ateizm axtarırdım. Ötən əsrin Avropasında gördüyümüz, hərdən indi də qarşılaşdığımız bəzi dar düşüncəli kəslər və dairələr istisna olmaqla, heç yerdə ateizmə rast gəlmədim...

H.S. AYVAZOV:

“O avropalılar yoxmu?.. Onların “mədəniyyət” pərdəsi arxasındakı müdhiş səhnəyi görsəniz! O səhnədə nə qədər qorxunc canavarlıqlar, nə dərəcə vəhşi hərəkətlər, necə iyrenc hallar vardır. Mədəniyyət onların yalnız ağızlarında! Qəlbləri yılanlar, əqrəblər ilə doludur.

Hanki bir məmləkətə ayaq basdılar – “maarif” və “mədəniyyət” namilə zülm və həqarət toxumları əkdilər... Hanki qövm arasına girdilər isə, dinlərini, dillərini unutdurmağa çalışdılar! Və çalışırlar.

...Qərb mədəniyyəti bəşəriyyətin tərəqqi və təkamülünə, cəmiyyəti-bəşəriyyənin rifah və səadətinə degil, bəlkə, məhvinə çalışır... Onların atəşindən qurtulmaq üçün onlar kibi zalım olmalısən ki, pəncəyi-qəddaranələrinə, zəhərli tuzaqlarına düşməyəsən”.

Ali İZZƏTBEQOVİÇ:

Mən Avropaya başım önə əyili getmirəm. Çünki uşaq, qadın və qoca öldürmədik. Çünki heç hansı müqəddəs yerə soxulmadıq. Ancaq onlar bunların hamısını elədilər...

Praqmatizm Amerikanın ortaya atdığı ilk böyük fəlsəfi sistemidir.

Seyyid QUTB:

İnsanlığ qorxunc bir uçurumun kənarında dayanıbdır... Bu, Qərb dünyasında açıq-aydın görünür. Həmin Qərb dünyası ki, artıq onun insanlığa verəcəyi heç hansı “dəyər sistemi” qalmayıb.

Seyyid Hüseyin NASR:

Qərb bu gün çox ciddi intellektual böhran keçirir. İnsanların bunun fərqiə varmamağının səbəbi Qərbin texnologiyasının gücü, hərbi qüdrətidir. Eynilə Roma imperatorluğunun son dövrlərini yada salır... Qərb fəlsəfəsi artıq çıxılmaz vəziyyətdədir. Haydegger belə “Qərb fəlsəfəsi mənimlə sona yetdi” deyirdi. Fəlsəfədə böhran və onun da yol açdığı dini böhran var. Bundan başqa bir də ekoloji böhran var ki, Qərb həyat tərzini, dünyagörüşünü dəyişmədiyi müddətcə həllini tapmayacaq. Bunu isə etməyə hazır deyillər. Sürəklilə kosmetik üsullara əl atırlar. Meksika körfəzində yaşananlara baxın. Bu, insanlığ tarixinin böyük faciəsidir... Bəli, Qərb böyük böhran yaşayır və belə bir dövrdə Qərbi kororanə təqlid etməyə çalışmaq intihar deməkdir.

Yer üzü Qərb sivilizasiyasının işlədiyi xətlərin yenidən işlənməsinə indən belə daha qatılacaq halda deyil.

Renessans deyiləndə ilk ağla gələn – İslamla daban-dabana zidd prometeyci və titanik ruhun Qərbdə bir daha dirilməsidir, başqa heç nə.

Taha Cabir əl-İLVANİ:

XVIII əsrin ortalarından bütün İslam aləmi öz qapı-pəncərəsini Qərb təfəkkür tərzinin, mədəniyyəti və elminin, incəsənəti və ədəbiyyatının, eləcə də adət-ənənələrinin üzünə taybatay açmışdı. Qərb xristian kilsələrini İslam aləminin Qahirə, Bağdad və İstanbul kimi paytaxt şəhərlərində inşa edəndən bəri bu ümmətə məxsus təfəkkür qalaları və İslam mədəniyyəti bir-birinin ardınca dağılmağa başladı. İslam ümmətinin yeni-yeni nəsilləri dəhşətli fikir istismarına və mədəni təcavüzə uğradı. Nəticədə bütün nəzəri biliklərimiz sırf Qərb biliklərinə çevrildi, yaxud onlar Qərb qəliblərinə yerləşdirildi... Biz yəqin etdik ki, aldanmışıq, ...həyatda müvazinətimizi itirmişik.

ƏRDOĞAN:

Qərb həmişə sevimli Peyğəmbərimizə həqarətlər yağdırdı... Biz bütün bunlara qarşı hər vaxt səbirlə sinə gərdik. Amma biz heç bir zaman nə Həzrəti İsa əleyhissəlam, nə Həzrəti Musa əleyhissəlam, nə Həzrəti Davud əleyhissəlam – heç biri haqda əsla artıq-əskik kəlmə belə etmədik. Peyğəmbərimiz kimi, onlar da bizim için əzizdir, müqəddəsdir və onlara həmişə ehtiram göstərdik, onlara ediləcək hər hansı hədyanın qarşısında dayandıq. Çünki bizim üçün bütün peyğəmbərlər saygınlıq içərisində yerlərini qorumuşlar. İndi biz dünyadan da bunu gözləyirik.

VİNER:

Avropa mədəniyyətinin möhtəşəm Şərq mədəniyyəti üzərində üstünlüyü – bəşər tarixinin olsa-olsa keçici bir hadisəsidir.

Desmond TUTU:

Missionerlər Afrikaya gələn vaxt onların İncili, bizim torpağımız var idi. “Dua edək” dedilər, gözümüzü yumub dua etdik. Gözümüzü açanda İncil bizdə, torpaq onlarda idi.

Umberto EKO:

Əgər son günlərdə kimsə Qərb mədəniyyətinin üstünlüyü haqda yersiz söhbətlər edirsə, buna elə də əhəmiyyət verməyin...

SOLJENİTSIN:

Bu gün Qərb cəmiyyətləri üzərindən cah-cəlal bəzəyini götürmüş olsaq, onların puç mahiyyəti tez də üzə çıxar.

Serj LATUŞ:

Dünyanın qərbliləşməsi hərəkəti öncə bir səlib yürüşüdür... Bu gün Qərb coğrafi olmaqdan çox ideoloji bir məfhumdur. ...Qərbliləşmə üçüncü dünya xalqlarını öz mədəniyyətlərindən qopararaq onları intellektual mədəniyyətdən məhrum kütlələrə çevirməkdədir.

London, Paris hələ bir qəsəbə ikən və Nyu-York da əl dəyməmiş bir meşəyən, Bağdad, Qahirə, Kioto və Hankyu nəhəng şəhərlər idi...

Jan BODRİYAR:

Hər yer Qərb olan zaman Günəş haradan doğacaq?..

Süzen ZONTAQ:

Ağ irq bəşəriyyətin vücudunda xərçəngdir. Bir "inqilab mamaçası"dır o. Başını qaldırmağa cəhd göstərmiş neçə-neçə sivilisasiyanın məhvində ancaq və ancaq odur günahkar... Amerikanın bünövrəsi genosidlə qoyulubdu...

Pol ARMOND:

Dünyanın dörd bir yanını dəlixay Avropa düşüncələri sarmışdır. Humanizm, rasionalizm, elm, texnika, millət, azadlıq, demokratiya, xalqların hüquqları,.. bunlar hamısı Avropadan yayılan düşüncələr və çılğınlıqlardır.

Valter ŞUBART:

Qərb mədəniyyəti gözəllik duyğusundan məhrumdur. Onun ucbatından Yer üzü bir belə çirkinləşdi.

Qədər ağır buludları prometeysi Qərb mədəniyyətinin başı üzərindədir... Avropa ən qanlı fəlakətinə doğru sürüklənməkdə, prometeysi mədəniyyətin hələ doğruluşdan öz içində gəzdirdiyi sonuna yaxınlaşmaqdadır. Onun ölümünü heç nə dayandıra bilməz.

LEVI-STROSS:

Müstəmləkəçilik Qərbin ən birinci günahıdır.

Noam XOMSKİ:

İslam dünyasının uzun bir demokratiya ənənəsi var. Ancaq o, Qərbdəki güclərin davamlı müdaxiləsi üzündən daim kəsintilərə məruz qalır.

HANTİNQTON:

Qərb öz fikirləri, dəyərləri və ya dininin üstünlüyünə görə deyil, daha çox mütəşəkkil aqressiyadan istifadə bacarığının yüksək olması hesabına dünyanı fəth edib. Qərblilər bu həqiqəti tez-tez unudurlar; qərblilər isə bunu heç vaxt unutmayacaqlar.

Toplayanı, tərcümə və tərtib edəni:

C. MƏMMƏDOV

Arzu MURAD

TELEFONDAKI ÖLÜM SƏSİ

Yenə durduğum yerdə onu xatırladım. Əslində, "xatırladım" deməyim doğru deyil, mən ki onu unutmamışdım. Yadıma tək olanda telefonla tanımadığım ünvanlara zəng vurmağım düşdü. Fəqət illərdir bir nömrəni heç unuda bilmirəm.

10-cu sinifdə oxuyurdum, yanvar ayının 15-i idi. Heç bilmirəm bu tarixi nə ilə yadda saxlamışam. Sınıf yoldaşım Aygün dedi ki, bekar olanda tanımadığım nömrələri yığıb camaatı ələ salıram. Onu bu hərəkətinə görə məzəmmət edib "telefon xuliqanı" demişdim. Həmin axşam evdə heç kəs olmadığından bağırm çatlayırdı, işıqların da sönməsi lap sıxırdı məni. Aygünün gündüz etdiyi təklif beynimi məşğul etməyə başladı. Mən də adını "xuliqanlıq" qoyduğum hərəkəti sınaqdan keçirmək istədim.

Bir neçə nömrəni yığdım, götürmədilər, ələ bil sözləşmişdilər. Bəxtimdən gileylənib telefonu bir küncə tolazladım. Sonra yenə özümdə güc tapdım, uzandığım yerdən qalxıb telefonu götürdüm və bayaq yığdığım nömrələrdən birinə təkrar zəng vurdum. Dəstəyi bir qadın götürdü. Mülayim, titrək səmindən 27-28 yaşlı xanıma bənzəsə də, sonralar söhbətimiz zamanı dedi ki, 48 yaş var. Adı Lalə olan bu xanım subay idi, tək yaşayırdı, pianoçu idi. Qəribə olan odur ki, mənim bekar vaxtıma düşməsindən zərrə də narahatlıq duymurdu. Bəlkə də, ovqatımın yaxşı olmadığını duyurdu, bəlkə, o da bekar idi.

Üzünü belə görmədiyim bu qadınla artıq dost olmuşduq. Yaxşı xatırlayıram, həmin vaxt mən İsa Muğannanın "Doğma və yad adamlar" əsərini oxuyurdum deyə, onun üçün də hissələr səsləndirirdim, o da mənə pianoda musiqilər ifa edirdi. Məndən ən çox şeir səsləndirməyimi rica

edirdi. Məktəbdən evə tələsirdim, 1 tamamda dərsimiz bitirdi, 2 tamamda mən evdə olurdum. Elə qapını açıb içəri girən kimi telefonun fəryadını eşidirdim. Mənimlə birgə yeyir, mənimlə birgə televizora baxırdı, hətta hərdən dərslərimə də kömək edirdi, əla riyaziyyatçı idi. Çox vaxt isə gecəni telefonla danışib birgə yuxuya gedirdik. Özümüz də bu halımıza gülürdük, adımızı köhnə sevgililər qoymuşduq.

Hələ o vaxtdan aşpazlığı sevirdim deyə, hərdən ona da qəribə yemək reseptləri deyirdim. Bərabər hazırlayıb yeyirdik, çox da bəyənirdi improvizələrimi. Universitetə hazırlaşan vaxtlarım idi deyə, testləri bir yerdə edirdik. Cavabını bilmədiyim riyazi sualları həll edib şəklini MMS-lə göndərirdi. Mən də ona dil-ədəbiyyatdan məlumatlar verirdim. Ən çox da Füzulinin yaradıcılığını sevirdi. Məndən həftə səkkiz-mən doqquz "Pəmbeyi-daği-cünun" qəzəlini səsləndirməyimi xahiş edirdi, mən də ərklə özümü naza qoyurdum, bir növ qıraətimə olan asılılığandan istifadə edirdim.

Aylar keçdikcə Laləyə bağlılığımın dozası artırdı, bağlılığım artdıqca suallarım da artırdı. Ən çox da onun niyə tək olması məni maraqlandırır, di gəl ki heç vaxt o barədə sual vermirdim. Çünki içimdə bir hissə vardı ki, bu təkliyin kədərli bir ta-

leyi var. O da şəxsi həyatından heç danışmırdı. Nə qəribədir, deyilmi? Qeybət etmədən, şəxsi həyatdan danışmadan da söhbət etmək olarmış. Onu görmək istəyirdim, amma birdən razılaşmaz deyə, bir kəlmə də demirdim. Mən deməsəm də, bir gün o dilə gəldi və dedi: şəklini göndər, görün danışdığım bu balaca kimdir? Mənə balaca deyirdi. O vaxt texnika bu qədər inkişaf etməmişdi, amma şəkil və azhəcmli video göndərmək üçün MMS deyə bir xidmət vardı. Şəklimi göndərəndə mənə təəssüratlarını dedi, çox qəribədir ki, Lalədə yaratdığım təəssüratlar ta bu günə qədər xarakterimdə məni təqib edir. Onun da şəkli məndə hələ də qalmaqdadır. Nə gizlədim, günü bu gün də onun üçün it kimi darıxıram. Bu yazının ərsəyə gəlməsinin səbəbi də həyatımda hiss etdiyim o boşluqdur. Bəlkə də, məni incidən nəsnelər var o boşluqda. Bildiyim dəqiq bir şey var ki, "kaş"larım yaxamı heç vaxt rahat buraxmayacaq.

Söhbətimiz il yarımından çox çəkdi və hər şey qəfil bitdi. Adi günlərdən birində ona zəng vurdum, gördüm yad bir qadın götürdü və Laləni soruşanda mənə onun vəfat etdiyini dedi. Həmçinin söhbət arasında öyrəndim ki, o yeriyyə bilmirmiş, əlil arabasında imiş. Telefondakı qadın mənim Lalənin nəyi olduğumu soruşanda sual beynimi çox məşğul etdi: doğrudan da, mən Lalənin nəyi idim ki?

Sonralar çox tez-tez o nömrəyə zəng vururdum, dayımgilə də, sinif yoldaşıma da zəng vuranda çaşıb onun nömrəsini yığırdım. Hər dəfə də eyni adam götürüb deyirdi ki, ay uşaq, Lalə yoxdur daha. Axırda özüm də bu haldan bezdim, telefondağının üstünə qışqırdım ki, nömrənizi dəyişin. Sonra isə üzr istəyib sözümdə davam etdim:

– Unutmağa vaxt lazımdır, mənə bir az vaxt verin, xahiş edirəm. Hesab edin ki, bu nömrə barmaqlarımın vərdişidir...

MƏKTUB

Salam, Cəmilə. Necəsən? Bu məktubu sənə yazıb-yazmamaqla bağlı çox tərəddüdlərim oldu. İçimdə özümü yeyib bitirdim və nəhayət, yazmağa qərar verdim. Vicdanım susmağa yol vermədi.

Bilirsən, Cəmilə, Rahib səni sevmir. Sənin gözlərindəki işıltıya, coşub-daşan sevgiyə, həyə-

canlarına, özünü itirməyinə, onu görəndə bir-birinə dolaşan əl-ayağına layiq deyil. O səndən ciddi şəkildə mənafe güdür. Məsələn, fikir vermisənmi, pulun olduğu zamanlarda Rahib sənin yanından bir an belə olsun çəkilmir, amma pulunun son qəpiyinə kimi xərclətdirib arxayın olandan sonra səni heç itirib-axtarmır. Təəssüf edirəm bu sözləri sənə yazdığım üçün. Bilmək olmaz, bəlkə, heç vicdanım əl vermədi sənə göndərməyə. Bu sətirləri oxuyanda keçirəcəyiniz duyğuları təsəvvür edə bilərəm.

Adamın boynunda dolaşan öpüşləri belə saxtadır, inan mənə. Eşqinin daşa dəyməsini istəmirəm, amma sənin də gündən-günə məhv olmağına göz yuma bilmərəm. Bəlkə, sənin baxdığın damdan mən bu məktubuma görə çox alçaq adam sayıla bilərəm. Olsun, mən dostuma görə alçalmağa da razıyam, tək ziyanın harasından olur-olsun, dönsən.

Görüşlərə tələsmələrin, bəzən təlaşdan koftanı tərs geyinməyin, qəhvəyə şəkər əvəzinə duz tökməyin, yeməyi ala-çiy etməyin... səninçün xırda və mənasız görünən bu detallar məni o qədər məyus edir ki... içimdə ölüb-dirilirəm və gözünü açmadığım üçün özümü xəyanət etmiş sanıram. Sən sevgilərin ən gözəlinə, öpüşlərin ən həyəcanlı və səmimisinə, baxışların ən dürüstünə layiqsən. Axı necə ola bilir ki, hamının gözünə girən bu mənzərə sənə heç nə demir? Bəlkə də, görürsən, amma özünü aldatmağa çalışırsan? Bir söz də deyim, ağırına gəlməsin. Rahib səni heç kəsə və heç nəyə qısqanmır. Özünü aldatma. Onun gözü səni heç görmür, həyatının yalnız bekar və ac tərəfindənsən. Ondan o tərəfə sənin yerin yoxdur.

Nə qədər ki qürurun alçalmayıb, qayıt bu yoldan. O adam səni ömrünün elə bir dönəmində atacaq ki, həyatını toparlaya bilməyəcəksən. Dışınlə-dırnağınlə gəldiyin yerlər də sənə yad olacaq, həyatına qaldığın yerdən davam edə bilməyəcəksən. Bu, sevgi deyil, manyaklığın və mazoxizmin ilkin mərhələləridir. O mazoxizmin ki, artıq özünü incitmək sənə həzz verir, bütün yaxın çevrən və ailəndən gen gəzirsən.

Sənin sonun, bilirsən, necə görünür? Rahib və sevgilisi məhv olmuş həyatını ziyarət etməyə gəlir və bir az irişəndən sonra parça-parça olmuş həyatının tikələrinin üstünə gül qoyub gedirlər...

Emin PİRİ

Posttənqidçi

Onunla ilk dəfə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin koridorunda rastlaşmışdıq. Mənim kimi cansız-cürəfəsiz birisi üçün belə bir adamın AYB-də görünməsi qəribə gəlmişdi o vaxt. Bu böyüklükdə ədəbiyyat adamı olar?! - deyə düşünmüşdüm. Mənim nəzərimcə, yazıçı arıq, incə, üfürsən, sanki yıxılacaq birisi olmalıydı. Yəqin, ağır atletikayla məşğul olan kimsə idman zalını AYB ilə səhv salıb qənaətinə gəlmişdim. Sonralar gördüm ki, öz fikrimdə mahiyyətə yanılmamışam – o, ədəbiyyatın məhz ağır atletidir, sözün ən ağır yükünü qaldırmağa çalışan fədakardır. Məhz belə atlet, məhz belə fədakar sözün "Kim yatmış, kim oyaq?" kimi div sualını, divanə sualını verə bilərdi.

Haqqında bəhs edərkən az qala kimdən danışdığımı sizə deməyi unudacaqdım. Söhbət, əlbəttə ki, Əsəd Cahangirdən gedir. Hər gün yeni bir ilhamla, yeni bir ideya ilə qaynayıb-daşan,

həmişə narahat, həmişə axtarışda olan, amma heç bir problemin ruhdan sala bilmədiyi, həmişə optimist Əsəd Cahangirdən!!!

Təsadüfdənmi, yoxsa zərurətdənmi "Kim yatmış, kim oyaq" kitabının ilk nüsxəsini mənə hədiyyə etmişdi. 2012-ci ilin qarlı bir qış günü, dekabrın 31-də. Yeni ili birlikdə qeyd edirdik. Yəqin, elə mənim Pirimin kərəmətindən oldu, heç üç ay keçmədi ki, kitab iki nüfuzlu mükafata layiq görüldü. Biri Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Yaşar Qarayev, digəri isə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin "Qızıl Kəlmə" mükafatı.

Bu, Yaşar Qarayev mükafatı alan ilk kitab idi. Kəlməsi qızıla bərabər tutulan ilk tənqidçi də Əsəd Cahangirdir.

O, ümumən çox şeylərin ilkinə imza atıb: müstəqillik dövrünün ilk tənqidçisidir; bizdə postmodernizmdən yazan, bu yad, qəliz

anlayışı milliləşdirən, doğmalaşdıran ilk tənqidçidir;

həqiqi şairlik istedadı, şairlik təbi olan ilk tənqidçimizdir; onun "Namaz", "O Adam" və "Xarıgülnar" poemaları müstəqillik dövrü şeirimizdə bu janrın incilərindəndir;

bəstəçilik edən ilk tənqidçidir;

şairlərə, yazıçılara öz ideyalarını, hazır roman, hekayə sxemlərini həvəslə bəxş edən ilk tənqidçidir;

ilk tənqid dərgimiz "Körpü"nin baş redaktoru olub;

ilk teatr dərgimiz "Teatral"ın baş redaktoru olub;

postinsan haqqında yazan ilk tənqidçidir..

Sabah desələr ki, Əsəd Cahangir roman yazıb, buna da təəccüblənmərəm. Deyəsən, yazır da. Adı da "Heyvani komediya"dır. Hə, bax, Əsəd belə cahangirdir. "İlahi komediya"nı yazan Danteylə, "Bəşəri komediya"nı yazan Balzakla fikir cənginə girən bir cahangir.

"Azərbaycan" jurnalında baş redaktorun müavini kimi fəaliyyəti də göz qabağındadır. Onun keçirdiyi debatların hər biri özünü birgə polemikalar, səs-küy gətirir, gündəm yaradır. O dəyirmi masaların bir çoxunda bəndəniz də iştirak edib və polemikaya qoşulub. Onun olduğu hər yer maraqlıdır, dinamikdir, canlıdır, polemikdir.

Əsəd müəllimin bir insan kimi də ilkinləri var. Adətən, görmüşük ki, şair – yazıçılar tənqidçilərə qonaqlıq verir ki, bəlkə, onun haqqında nəsə yazsa, onu tərifləyə. Əsəd Cahangir isə əksinə edir. Yaxın çevrədə az şair-yazıçı tapmaq olar ki, onun süfrəsinin qonağı olmasın.

O, ümumiyyətlə, çox şeyi özünəməxsus edir.

AYB-də işləyə-işləyə AYB-nin "düşmənləri"ndən yazılar yazır.

Qərbiyələrin əleyhinə gedir ki, niyə Şərqi unudursunuz? Şərqiylərin əleyhinə gedir ki, niyə Qərbi bilmirsiniz?

Qarabağlı ola-ola azərbaycançılıq edir. Məsələn, cəlilabadlı yazarlardan daha çox yazır, nəinki qarabağlılardan. Belinskinin Puşkindən yazdığından daha çox o, Salama yazılar həsr edib. Ümumən onun üçün meyar bölgə mənsubiyyəti yox, istedadıdır. Onun həmyerliləri yox, həmistedadları var.

O, ədəbi mühitdə kifayət qədər gündəm yaradan "Kim yatmış, kim oyaq" kitabı ilə sözün yeni sualını müəyyənləşdirib.

Əsərlərində qeyd etdiyi kimi, dünya üç fəlsəfi-estetik məfhumdan ibarətdir: Söz, Səs və Rəng. O, "Söz" əsəsində sözünü deyib, "Səs" əsəsi ilə səsinə ucaldıb. İnanıram ki, bu silsilədən yazacağı "Rəng" əsəsində firçasının da qüdrətini görəcəyik.

Əsəd Cahangir Xətai yaşını on yeddi, Nəsimi yaşını altı il geridə qoyub. Nə Xətai, nə də Nəsimi olub, əvəzində Əsəd Cahangir olub.

Ədəbiyyata div sualı verən Əsəd Cahangirin canının nədə olduğunu bilmirəm. Bir onu bilirəm ki, şüşədə deyil. Mənəvi şərabı dadanların zəttən buna ehtiyacı olmur. Yəqin, bu üzədən o, "Böyük ədəbiyyatın son məqsədi Tanrı axtarışıdır" deyir. Əsəd müəllimə mənimlə həmrəy bütün gənc yazarlar adından can sağlığı, yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

55 yaşına xoş gəldin, Ustad!

Xarigülnar

Poema

Ünüm ünlə,
sözüm dinlə, firəngistan!
Sənə salam var Firəngizdən!
Hə, düz eşitdin adın,
xalqın sevilən sənətçisi Firəngizdir
ağ alını Şuşa torpağına qoyan bu qadın!
İllərini əlindən almısan,
ömründən nə az, nə çox,
otuz il çalmısan onun!
Bunu bilirsənmi,
ölüb yerə girirsənmi?

Gülnar oynamışdı qırx il öncə,
amma bu dəfə:
tamaşaçısı – Allah,
səhnəsi – Cıdır düzü!
Yazarı, yapımçısı
bu dəfə – zaman özü!

And olsun ki, bu qadın
qu desən, qulaq tutulan
qaranlıq gecələrdən
ışıqlı səhərə gəlib!
Doğulduğu şəhərə gəlib
otuz ildən sonra
güllü bir may günü,
xaribülbüllü toy günü...

Amma
deməyin a,
eləcə ziyarətdir!
Şəkillərə baxın bir –
birində səcdə var, birində rüku,
o birisində qiyam!
Qiyamətdir!
Bu da bir ibadətdir!
Bu da bir ibadətdir!

Əsəd CAHANGİR

Əzizinəm, Şuşadı,
Kəbə ilə qoşadı!
Başına dönüm, Şuşa,
hörgüsündən sökülən
daşına dönüm, Şuşa,
təvaf eləyim səni,
bəs bu otuz ili sən
necə dözdün,
necə yaşadın?

Gəlin
dəyişək təqvimləri,
əqrəbləri lap başa fırlayaq,
zamanı sıfırlayaq!
Tarixə gələcəkdən başlayaq,
şeytanı bu gündən daşlayaq –
lap elə bu zamandan!
Nuhun tufanı,
İsamin mövludu,
Məhəmmədin hicrəti yox,

Firəngizin ađ alnını
şəhid qanı təkülən torpađa
basdıđı andan!!!

Bəlkə də, şişirdirəm,
bəlkə də, yanılıram,
məni qınamayın,
qınamayın, nə olar...
Toxunmayın qəlbimə –
bu gün könlüm şüşədir...
Bu gün şeirmin –
əvvəli-sonu Firəngiz,
sözümün canı –
Şuşadır!

Allah,
sənə şükr olsun!
Şəhidlərimin adı
adın kimi zikr olsun!
Şəhid bacıları bacım,
anaları anam olsun!
İlbilgə xatun Mehriban,
Bilgə kağanımız İlham olsun!
Obamız obası,
davamız davası olan
dost ellərə salam,
qazilərimizə ehtiram olsun!

Sular axsın, durulsun,
göyərsin otlarımız,
ulaşsın qurdlarımız!
Kişnəsin alma gözlü
Qarabağ atlarımız!
Cıdır düzündə
bir şölən qurulsun!
Ötükəndəki kimi
ət təpələnsin,
tökülsün qımızlar,
göl kimi çalxalansın,
dəniztək ləpələnsin!!!

Sonra qəm-qüssəni könlədən ataq,
uca dağ başında üç tonqal çataq!
Ozanlar ozanı Dədəm Qorqudla
yazanlar yazanı Anar
dərə, təpə, düz gəlsinlər,
biri əlində qələm,
o birində qolça qopuz – gəlsinlər!
Boy boylasınlar,
soy soylasınlar,
qaynasınlar, daşsınlar,
düzüb- qoşsunlar!
Səsimiz batıdan batıb,
doğudan car olsun!
Üzü görklü
Məhəmməd Mustafa eşqinə
Tanrı bizə yar olsun!

...Və Cıdır düzü
xarıbüllərdən süzülən
mənəksə nurlarla dolsun!
Başını səcdədən qaldıran Firəngiz
görsün dörd yanı mənəksə,
dağı, ormanı mənəksə...
Üzü nur saçsın!
Bircə addım atıb,
vaxtın sınırların aşsın –
dönüb Xarıgülnar olsun...

Vüsal BAĞIRLI

ANA SƏSİ

Otağın kimsəsiz, qaranlıq küncünə qoyulmuş köhnə dəbli məxməri kresloya yayxanaraq kəməlləri ard-arda dəyişir, baxmaq üçün uyğun film axtarırdım. Pult üzərində yaygın gəzişmələr edərkən hansısa xəbərlər buraxılışında göstərilən videoçarx diqqətimi cəlb etdi.

İki geniş yolun kəsişməsində işıqfora, yol nişanlarına məhəl qoymadan yüksək sürətlə hərəkət edən tünd rəngli “Mercedes”in perpendikulyar istiqamətdən gələn açıq rəngli başqa bir “Mercedes”ə zərblə dəyməsi qəzaya səbəb olmuşdu. Dəmir gövdələrin kobud, kəskin toqquşmasından sonra iki avtomobildən açıq rəngli olanı yolun kənarına çıxmış, çökəkliyə düşüb əyilmiş, əzilmiş halda yolun ortasında dayanmışdı.

Maşınların içərisindən qorxuqarışıq həyəcanla düşüncələr özlərini, sağ-solunu, qol-qıçını yoxlayır, sağ qalıb-qalmamalarını ayırd etməyə çalışırdılar. Lakin onların arasında bir qadının qətiyyənlə öz hayında olmaması, təlaşla var-gəl etməsi, elə bil itirdiyi hansısa qiymətli əşyanı təcili tapmaq israrı

qərribə təsir bağışlayırdı. Birdən o, bir şeyi qəflətən xatırlayıbmış kimi, hövlnak avtomobilin o biri tərəfinə keçdi və arxa qapıdan nəyi isə qucağına götürüb qarşısındakı yolun kənarına adlandı. Burada o, qucağında tutduğu ən qiymətli varlığı, salamat qalmış körpəsini bağrına basır, onu duz kimi yalayır, sevinc göz yaşları tökürdü.

Bu, inanılmaz idi. Çünki ildırım sürəti ilə baş verən, an içində cərəyan edən təhükəli hadisələr fonunda, ölümə göz-gözü gəldiyi dəhşətli qəza anında ana özünü deyil, canından artıq sevdiyi övladını düşünmüşdü.

Pultun düyməsinə yüngülcə toxunmaqla televizoru söndürdüm və otağı zülmətə qərç etdim. Eyvanla otağı ayıran geniş pəncərəyə yaxınlaşıb şəhərin gecə mənzərəsinə tamaşa etməyə başladım. Düşüncələrə daldım. Bayaq izlədiyim yol qəzası hadisəsi məni diksindirilmiş, xatirələri oyatmışdı.

Təxminən yeddi ya, səkkiz yaşım olardı. Atamın kör-köhnə “nol on bir”ində irili-xırdalı, saysız-hesabsız maşınların izdihamında geniş

şəhər magistralı ilə şütüyürdük. İlin hansı fəslə, yaz, ya payız olduğu tam yadımda deyil, amma çiskinli bir gün olduğu dəqiq idi. Maşında üçümüz idik. Sükan arxasında atam, yan oturacaqda mən, arxada isə anam.

Yadımdadır ki, "hiper ehtiyatlı", olduqca diqqətli, qanunpərəst atam maşını bərk sürmürdü. Mən həm valideynlərimin söhbətinə qulaq asır, həm də yağmur altında yuyunan şəhər mənzərəsinin tədrisi dəyişikliyinə aşırı maraqla seyr edirdim. Birdən qəfləti təkən, silkələnən hiss etdim. Vəlvələdənmi, zəlzələdənmi, yəni köhnə təkərdənmi və ya islanmış yolun sürüşməsindənmi avtomobil idarəetməni itirdi. Anamın "Vay, ay aman!" qışqırığı fonunda atamın hadisələrin gözlənilməz axarına uyuşmayan sakit səsi eşidildi: "Heç nə edə bilmirəm, əyləc işləmir, deyəsən, saxlaya bilmirəm". Əvvəlcə eyni istiqamətdə və əks yolla şütüyən maşınlarla toqquşmamaq üçün səkiyə çıxdıq, sonra oradakı piyadaları basıb əzməmək üçün ağaclığın içində girdik. Qəzayla göz-gözə gələndə instinktiv olaraq ölüm qorxusu bütün bədənimə çulğaladı. Çevrilib anama baxdım. Arxada onun ağzı açıq-yumuluq, həyəcanla mənə nə isə deməyə çalışdığı hiss olunurdu.

Lakin döyüş meydanında kontuziya almış adamlar kimi heç nə eşitmirdim, səs, qışqırıq heç cür gəlib mənə çatmırdı. Yalnız özümü, yenə də özümü düşünür, hansı yolla, necə olur-olsun, sağ qala bilməyin yollarını fikirləşirdim. Maşınımız kələ-kötür, xiyabana bənzər yerdə ətalətli ləngərlə sağa-sola buruldu, hansısa çökəyə girib atılıb düşdü və zərblə ağaca dəyərək dayandı.

Möcüzə baş vermişdi. Biz dəhşətli qəzadan sağ-salamat qurtulmuşduq. Maşının ön hissəsi tamam əzilmiş, yararsız hala düşmüşdüsə də, xoşbəxtlikdən burnumuz belə qanamamışdı. Həyəcan və qorxu hissləri keçdikdən, tədrisən özümə gəldikdən sonra anamın qəza anlarında təlaş içində mənə baxıb qışqıraraq demək istədiyi həmin sözləri beynimdə bərpa etməyə başladım:

– Vüsal, qapını aç, özünü at, yerə tullan, sən sağ qalmalısan!..

METRODA MÜTALİƏ

Döngəni burulub keçidin yanındakı kitab dükənina çatıram. Başı səylə məchul bir telefon oyununa qarışmış satıcının yanında dayanıram. Ağımtil yaşıl rənglənmiş köhnə rəflərdə çəpinə və eninə duzulmuş kitabları bir-bir nəzərdən keçirirəm.

Diqqətimi iki əsər cəlb edir. Qoqolun "Ölü canlar"ı və Kutzeenin "Barbarları gözləyəcən"i. Qiymətinə baxıram. "Yox, ikisini birdən almağa pulum çatmaz". Seçim etməliyəm. Hansını? Lakin qərar verməkdə çətinlik çəkirəm. "Eybi yox, qoy hər şeyi püşk müəyyən etsin".

Dəmir pul havada fırlanaraq ani parılıyla ovcuma düşür. Satıcı oyundan ayrılıb təəccüblə üzümə baxır, mən də öz növbəmdə ovcumdakı qəpiyə.

Yeni təmir olunmuş metronun işıqlı peronunda əlimi çantama salıram. Xəfif toxunuşla, ehməl nəvazişlə "yol yoldaşım"ı əlimə götürüb, üz qabığına nəzər yetirirəm. Nəfisdir, göz oxşayır. Bu, bir az əvvəl aldığım həmin o kitabdır.

Metroda kitab oxumağın müxtəlif özünə-məxsusluqları var. Yeraltı dünya tanrısı Aidin səltənətində bu məşğuliyyət mənə ev və iş arasındakı doqquz stansiyalıq gündəlik marşrutun darıxdırıcı özəlliklərini dəf etməyə kömək edir. Perrondan qatar salonuna ayaq basarkən aşkar edirsən ki, hər şey ilk baxışda göründüyü qədər asan və rahat deyil. İçəridəki basabas, tünlük şəraitində əvvəlcə bir sərkərdə uzaqgörənliyi ilə qərar qəbul etməli, kitab oxumaq üçün uyğun yer seçməlisən. Əks halda qırx dəqiqəlik yolda kiminsə yorğun və bikef üzünü, başqa birinin boşboğazlığı səni təqib edəcək.

Mən, adətən, kitab oxumaq üçün kürəyimə "Söykənməyin" yazılmış istifadəsiz qapını dayaq edirəm. Bu mövqə başqa yerlərə nisbətən əlverişli və rahatdır. Mütaliyəyə dalarkən fiziki olaraq bədənimiz yırgalanaraq tunellə hərəkət edən qatarın içərisində olur, şüurumuz isə zaman və məkan səddini aşaraq əsərin dərinliklərinə baş vurur...

Bu zaman müxtəlif unikal və qeyri-adi hadisələr baş verə bilər. Bəzən üzündən zəhrimar yağan qaşqabaqlı biri kəhrəba təsbehini burnunun ucunda oynadaraq deyir:

– Qərdeşim, nə oxuyursan belə, avtoritetlərdən yazıblar?

Başımınla təsdiq etməkdən savayı əlacım qalmır. O, üzündəki maraqlı dolmuş ifadə ilə sağmasolumu fırlanır, cavab vermədiyimi görüb aralanır.

İçəriyə yenidən daxil olmuş üzüm tükü iki oğlan yanımda dayanır. Biri dirsəyi ilə məni dümsükləyir:

– Kitabı kim yazıb, nə oxuyursan?

Qatarın yeknəsəq səsinə, taqqatukuna qarışan səsim zəifləyərək inamsız səslənir:

– Qoqol.

Gülüşmə səsi eşidilir:

– Nə, qoğal? Ala, sənin nağıl oxuyan vaxtındı?

Başqa birisi oxuduğum əsəri haradan və neçəyə aldığına dəqiqləşdirir və hətta kitabın fotosəklini də çəkir. O biri isə onu satmağı təklif edir və niyyətinin ciddi olduğunu sübut etmək üçün mənə kağız əskinazlar uzadır. Beləliklə, mütləq zamanı özünün də xəbərin olmadan diqqəti cəlb edir, istəmədən və bilmədən kitab satışının havayı işləyən reklam agentinə çevrilirsən. İstənilən halda metroya minərkən özünüzlə kitab götürün. Bu, ən faydalı məşğuliyyətdir....

PAYIZ YAZISI...

Tuneldə qatar dayanmaq üzrədir. Ətalətli ləngərdən müvazinətini itirib sərxoş adamlar kimi səntirləyirəm. Əlimdəki kitabı bel çantama dürtə-dürtə yıxılmamağa, qollarımı havada oynadaraq haradan gəldi tutmağa, yapışmağa çalışıram.

Vaqon astmalı, xəstə adamlar kimi xırıltıyla, dərin bir nəfəs alır və fısıltıyla dayanır. Açılmış qapıların şaqqıltısıyla bir-birinə yapışmış tərlə, acıqlı sənişinlərin perrona, perrondakılarsına içəriyə təpilməsi eyni anda, sinxron şəkildə baş verir. Basabasa birtəhər sinə gərəkib özümü güc-bələ ilə bayıra atıram.

Perron izdihamı hamını fırtınaya düşmüş dəniz kanoesi kimi udur. İstəyimə tabe olmayan axın burulğanı məni əvvəlcə yerimdə fırladır, sonra eskalatora tərəf sürüyür.

Hərəkət edən pilləkənlər aramla məni yuxarı dartır. Nizamla, əsgər ardıcılığı ilə bir-birinin arxasınca düzülüb paralel aşağı düşən insanları

gözdən keçirirəm. İslanmış adamlar saçlarını çırpır, üst-başlarını qaydaya salır, çətirlərini yığırlar. Bəli, bu payız soyuqlar erkən gəldi.

Qəfləti bir ardıcılıqla danışan dikturun rəsmi, quru səsi adamı diksindirir: “Qocalara, uşaqlı qadınlara yer verin, metroda şübhəli şəxslər gördükdə...”

Eh, o qədər şübhəli şəxs görürəm ki!..

Yeniyyətə vaxtı detektiv əsərlərə hədsiz aludəçiliyim var idi: Şerlok Holms, Erkül (ona zarafatla Ərgül deyirdim) Puaro, Miss Marpl və sair.

Oxuduğum əsərlərin dərin təəssüratına qapılıb xəfiyyətlərin deduktiv yanaşma prinsipini tətbiq edə, mübhəm cinayətləri, insanlar arasında gizlənən hiyləgər qatili ifşa etməyə çalışsın, ayaqqabı üzərindəki palçıq ləkəsindən, pencəyin üzərinə düşmüş tükədən, eynəyin formasından, sağanağından, papağın görünüşündən onların kimliyini təyin etməyə çalışdım.

Bəzən küçədə mənə şübhəli görünən birisini qarabaqara izləyər, təxəyyülümdə onun haranısa qarət etməyə getdiyini, hansısa bankı soymağa hazırlaşdığını, yaxud ən dəhşətlisi və pisi, kimisə öldürmək istədiyini zənn edərdim.

...Bu dəm eskalatorun hərəkətli hissəsindən metronun çıxış qapısına yönələn sükunət döşəməsinə adlayıram. Bayıra çıxan kimi narın payız yağışı üstümə çilənir. Düşüncələrim, xəyallarım üzərinə ağac budağı tolazlanmış ürkək sərxə sürüsütək dağılıb gedir.

Səməyə baxıram. Bir-birinin üzərinə qalaqlanaraq şişmiş, köpəşmiş buludlar küləyin təsiri ilə tənəlcəsinə yırgalanır, ağır-ağır sağdan-sola, şərqdən-qərbə sürünürlər.

Addımlarımı yavaşdıb qollarımı açaraq ən sevdiyim fəslin nəm havasını qarşısıalınmaz ləzzətlə ciyərlərimə çəkirəm. Rütubətli soyuqdan büzüşən, yağışdan islanan və çətirlər altında gizlənən bikef adamlar yanımdan sürətlə ötür, təəccüblə məni seyr edirlər...

Elnur UĞUR

ŞƏKİLLƏR

Şəkillər danışa bir gün, nə ola,
Ən böyük saxtalıq şəkillərimiz,
Ən ali adamda adıləşdirdik
Saxta gülüşlərlə şəkilləri biz.

Şəkillər danışsa, asan söyləyər
Yalandan gülməyin neçə rəngini.
Şəkillər danışa bilsəydi əgər,
Bilərdik üzlərin iç ahəngini.

Biz yalnız şəkildə gülən adamıq,
Bizi şəklimizdən xoşbəxt gördülər.
Üzün qırışında qırışan gülüş
Acı kinayədir, eh, bilmədilər.

Kaş ki danışaydı sonuncu şəklim,
Görərdiniz ismin onuncu şəklin!

UÇURUM

Mən arı ömrünü yaşayıram ki,
Çiçəkdən pətəyə sevgi uçurum.
Tale edamımı oxusa bir gün,
Qılıncdan kötüyə sevgi uçurum.

Səngisin nahaqdan axıdılan qan,
Dinsin göz yaşları, eşq doğsun hər dan,
Ələyib ömrümün qum saatından
Dalğadan köpüyə sevgi uçurum.

Elnur, uğur olsun eşq yollarına! –
Çığırım ömrümün uzaqlarına,
Bağlayım səsimin ayaqlarına,
Sonuncu qitəyə sevgi uçurum.

OĞLUM

Oğlum, bu dünyada
Ən dağıdıcı silah
İnsan nifrətidi.
Çalış, böyüdükcə kiçilt nifrətini.
Nifrət – insanın özü-özünü mühasirəsidir.
Nifrət – insanın Allahla müharibəsidir.
Müharibələr bəhanələrlə başlayır,
Ən gözəl bəhanə sevgi üçün edilən cəhddi.
İnsana sevgi
Allah yolunda cihaddı.
Oğlum,
Yer üzünün gözəlliyi nə çəməndir, nə çiçək,
Yoxdur bir gözəllik
İnsan gözəlliyitək.
Sev. Sevincə görəcəksən
Gözəllik, əslində, rəngə görə deyil.
Rənglər illüziyadır.
Nifrət sevgisiz dünyadır.
Sevəndə bütün rənglərin ağ üzünü görə
biləcəksən.
Əsmər bənizli talelərin çoxunda
Nifrətin yarası var.
Oğlum, sev,
Sevgidən sevgi doğar.

İNSAN ŞƏKLIYƏM

Mən bir insan şəkliyəm,
Bir az solğun düşmüşəm.
Tale vaxtsız qocaldıb,
Üzü yorğun düşmüşəm.

Fotoqrafım həyat da
Səs etməyib çəkəndə.
Saxtalaşa bilərdim
Onda çoxutək mən də.

Bir az gülə bilərdim,
Bir azca şax durardım.
Onda çoxu istəyən
Həmin adam olardım.

Üz cizgimdə oynardı
Qəmim şən-şən yalandan,
Şən də xəbər tutmazdın
Burada hər olandan.

Mən bir insan şəkliyəm,
Şəkiləm adam kimi.
Heyif, şəklimi çəkən
Çəkməyib adam kimi.

HARDASA

Hardasa soyunub bir ümid indi,
Hardasa qıy səsi göydən atılır.
Hardasa bir oğlan qıza dil tökür,
Hardasa harasa güllə atılır.

Hardasa bir evə tabut aparır
Əsgər yoldaşları çiyinlərində.
Hardasa zaman öz bağın qoparır,
Dayanır bir qara daş üzərində.

Hardasa susayıb insan insana,
Hardasa ürküdür danı raketlər.
Hardasa kimçünsə üşüyən canı
İsində bilməyir qalın jaketlər.

Hardasa soyunub bir ümid indi,
Yorğun yatağından yol çəkir göyə.
O iki adamlıq yataq utanır,
Təkliyin eninə boy vermir deyə.

Hardasa bir xırda tıqqıltı olsa,
Qapıya qaçacaq neçə nəfər var.
Hardasa üşüyən pəncərələrdə
Utandandan şüşələr tərlər, su salar.

ŞƏHİDİM

Səndən başladı əsl gerçək tarix,
Arxivlərin üstünü örtüdü qanın.
Ağac təqvimin
Xəzəl yarpaqlarını tökdü budaqlardan qeyrətin.
Yamyaşıl bir pöhrə əkdiniz
canınızla sinəsinə məmləkətin.
Sən qeyrət şanı oldun millətin.
Bilmirəm,
Bundan sonrakı ömrü necə yaşayım,
Necə, axı necə?
Dəysin qanına az da olsa.
Vicdan adlı məhkəmədə ədalət çəkici
Hər gün döyür yaşam adlı qanunu bənd-bənd
Sən bu yurdun sinəsində
Şəhər-şəhər, kənd-kənd
Xalqı özünə səs-ləyən özünüdərkim.
Şəhidim,
Sevgilərin üzü nurlu olur,
Onunçüdür, bəlkə də, üstündə dikələn bu qara
daş
Günəş kimi nur saçır.
Hər baxanda bu daşın hər üzündə gülüşü çiçək
açır,
Çiçəyi çırtlayır gələcəyin.
Şəhidim,
Ruhun qarşısında əyilirəm üzüməcən,
Özüməcən;
Görürəm mənə mənə göstərən bir üz baxır
gözlərimin güzgüsündə.

KÖRPÜLƏR

Bir körpənin gülüşünə körpü olmaq,
Özü də asma körpü olmaq
Dəniz boyda sərinlikdir ömrün cırhacırında.
Körpənin güldükcə üzünün qırışığında
Ütülənər sevdaların içi.
Hər sevincə vasitə ürək gördükdə
Ürəyimdən yalnız bir hiss keçir: sevgi.
Sevmək –
həyatın yaşını böyüdə bilməkdə,
Sevgi susmuş könül tellərini dilləndirməkdə.
Sevgi bağdır,
İnsandan-insana bağlar körpələrdir.
Körpələr məndən sənə,
Səndən ona körpülərdir.
Bir körpü salmaq
Sahilləri qovuşdurmaqdır.
Həyatı həyata yovuşdurmaqdır,
Körpələr gülürsə,
Körpələr atılır,
Danın çiçəyi çırtlayır sübh üzündə.
Bir körpə gülüşündə
Qəzəblər boğula bilər,
Sevgilər doğula bilər.
Körpələri qoymayın ağlasın,
Qoymayın Tanrımıza sevdəmizi yosun bağlasın.

XƏZƏL DƏYİRMANI...

(Musa Yaqubun poeziyası barədə)

Susmağın sehri...

Yazan insan üçün ən qiymətli şeylərdən biri də bəzən yazmamaqdır. Yəni yazıya, onun aurasına bələd yaradıcı insanlar yaxşı bilirlər ki, mətnin müəllifin daxili dünyasında, qəlbində yaratdığı hisslər, həssas duyğular bəzən şeirin özündən qat-qat gözəl olur. Hətta bəzən o gözəl hisslər şeirə çevriləndə, mətnə dönəndə müəllifin qəlbindəki qədər təsirli, tərəvətli olur. Amma bunu birçə müəlliflərin özləri bilir. Çünki heç kəs başqasının qəlbində məskən salmayıb ki, şairin daxili dünyasındakı təbəddülatları sona qədər bilib, duya, dərk edə. Əlbəttə, bütün bunlar müqəddəs yaradıcılıq sirləri, müəllifin könül dünyası ilə bağlı məsələlərdir. Ancaq inanıram ki, bir çox şairlərin həyatında belə məqamlar, bu cür hallar olmamış deyil. Amma yazma bilməməyi, qələmə sarıla bilməməyi, istəməməyi hər şair sözə, şeirə çevirə

bilmir. Əksinə, bəzi şairlər yazma bilməyəndə, könlərindəki sözlər sözə çevrilmək istəməyəndə belə güc-bəla ilə, zorla qələmlərini sınayırlar, nəse cizma-qara edib, şeir şəklinə salıb öz aləmlərində rahatlıq tapırlar. Musa Yaqubsa öz daxili dünyasını, hisslərini çox rahat şəkildə ifadə edə bildiyi üçün qəlbindəki ülvü hissləri, duyğuları, yaşadığı ağrıları, duyduğu narahatlıqları şeir halına gətirməməyini belə çox ustalıqla poeziyanın mövzusunda çevirə bilir.

Musa Yaqub şairin ruhundakı hissləri də yazı kimi dərk edir. Fikirləşir ki, hər düşüncə yazıya köçüb qalıcılıq qazandığı kimi, bəzi məsələlər də ruha yazılır, yaddaşlara köçür. Bu da bir növ yazıdır, bu da şairin öz ruhunda qoruyacağı “əlyazmadır”. Və insanın könlündə qalan, hələ yazılaşmamış mətni birçə şair özü oxuya bilir, əslində, yaradıcı adam ona doğma hisslərini xatırladıqca sanki onları yenidən oxuyur, yaddaşını

vərəqləyir, ötən günlərdən soraq verən anların seyrinə dalır. M.Yaqub yazı prosesinin, şairliyin nə qədər məhrəm, sirlə bir aləm olduğunu da şeirləşdirib. Eyni zamanda haqqında danışacağımız şeir də həmin hissələrə sahib şairin nə qədər gözəl peşəyə, sənətə, İlahi vergiyə, istedad nişanına sahib olmasını göstərir.

Elə şairlər var ki, şairliyi lənətlənmiş peşə, insanları bədbəxt edən sənət, yaxud istedadlı olmağı qarğınmaq kimi qələmə verir, amma Musa Yaqub şeirində bunun əksini sübut edir. Göstərir ki, bu cür sirlə dünyaya, auraya sahib yaradıcı insan, əslində, zənginlərin zənginidir, o, duyğularının milyonçusudur, Tanrının sevimli bəndəsi, təbiətin xoşbəxt sakinidir.

Mənim ürəyimdə bir nəğmə yatır,
Mən heç o nəğməni yazmayacağam.
Səsi nə düşməyə, nə dostu çatır,
Mən heç o nəğməni yazmayacağam.

Gizli bir bulaqdır, gizli bir ocaq,
Odu da, suyu da mənimdir ancaq.
Göz olsa, külümlə qaysaqlanacaq,
Mən heç o nəğməni yazmayacağam.

Qanımda o, qızıl tozudur, qalır,
Canımda bir mələk quzudur, qalır,
Eh, o da bir cürə yazıdır, qalır,
Mən heç o nəğməni yazmayacağam.

Dəryanın tapılmaz daş-qaş kimi,
Könlümə süzülən göz yaşı kimi,
Bir yol oxuyuram qu quşu kimi,
Mən heç o nəğməni yazmayacağam.

“Qu quşu bir dəfə oxuyur” deyirlər. Elə hissələr var ki, onu aşkar edəndə sanki şair də əsas nəğməsini oxuyub yaradıcı ömrünü başa vurur. Eyni zamanda şairin ruhundakı hissələr bitir. Amma elə nəğmələr var ki, onları ancaq ruhda təkrarlayanda əbədiyaşar olurlar.

Bəzi hissələr dua, bəzi hissələr isə zikrdir. Gərək zikri ürəyində, dilinin altında edəsən. Zikrin gücü təkrardadır, duanın gücü isə niyyətdə. Zikrin ünvanı zikrin daxilindədir. İnsan bəzi hissələrini zikir kimi təkrarlayır, dilinin altında deyir, yəni sözün söz kimi varlığı ancaq daxili dünyada mövcud olur.

Musa Yaqub dua kimi hiss ilə zikrsayaq hissi bu şeirində çox böyük ustalıqla, zərifliklə ayırır. Yazılmayan bir şeirin şairin dünyasında bəzən daha gözəl yerə sahib olduğunu poetik əsaslarla göstərir.

Musa Yaqub da taleyin hökmü ilə aramızdan ayrıldı, əbədi dünyanın sakininə çevrildi. Bu şeirini, bu poetik nümunənin missiyasını, onun qəlbində özü ilə axirətə apardığı misraları bu şeir kontekstində düşünəndə onun yoxluğuna heyiflənmirsən. Çünki Musa Yaqub yoxda varı, zərrədə külü görə bilən, azlıqda çoxluğu yerləşdirməyi bacaran və inandığı bu həqiqətləri böyük ilhamla şeirləşdirən nadir sənətkar idi.

Açıq qapılar...

Musa Yaqub üçün şeirin yaranması, şeirin keçdiyi yol həmişə maraqlı poetik mövzulardan olub. O, öz təcrübəsini, yaradıcı mətbəxini hansısa ustad dərsləri ilə bölüşən, intellektual görünmək eşiği ilə alışıb-yanan şairlərdən deyildi – bir sözlə, özü-özünə bəs edən bir yaradıcı insan idi. Bu sadəlik, özünə bəs etmək keyfiyyəti, “nəyəmsə, oyam” əminliyi, əslində, onun yaradıcılığa pak münasibətinin göstəricisi idi. Məsələn,

Şeirinin son mənzili dağlar dalında,
Biri zirvədədir, biri dərədə,
Qayaya dırmanan şeirin yolunda
Ayaz izi də var, cırmaq yeri də.

Şair yuxarıdakı misralarda hər şeirin fərqli hissələrdən doğulduğunu, dürlü həyatı izlərin nişanəsi olduğunu göstərir. Ona görə də bu genişlik, dünyaya daha əngin üfqlərdən baxmaq bacarığı Musa Yaquba imkan verirdi ki, o həm əruzun hünərvər şairləri olan klassikləri, həm milli ruhumuzun ifadəçiləri olan heca şairlərini, həm də azad özünifadənin tərəfdarı olan sərbəst şeir yaradıcılarını qəbul eləsin, sevsin, onlara həqiqi yaradıcı qiymətlərini verə bilsin. Amma elə şairlər də var ki, klassiklərin bitdiyini, heca şeirinin imkanlarının tükəndiyini, sərbəstdə yazan şairlərin daha çox nasir olduğunu düşünür, amma unutmaq olmaz ki, şeir daha çox ruhun, duyğunun ifadəsidir, kim hansı yaradıcı məqamda özünü rahat hiss

edirsə, gərək o məqamda dayanaraq qəlbinin, beyninin diktəsi ilə yazıb-yaratsın. Musa Yaqub həm də bu məqamları anladığına, könlündə hər cür rəngarəngliyə yer verdiyinə görə böyük idi və nəticədə Azərbaycan şeirinin keçdiyi yola bütöv, hərtərəfli baxa bilirdi.

Özü, sözü bir...

Elə şairlər var ki, onlar həm də gözəl analitikdirlər, təhlilçidirlər. Hətta yazdıqlarının heç kəsin anlamadığı tərəflərini də, yeri gələndə, məharətlə izah edə bilirlər. Görünür, bu da bir özəllik, yaradıcı üstünlükdür. Amma Musa Yaqub ədəbi mülahizələri, analitik məqalələri, fərqli şərhləri ilə seçilən bir şair deyildi. O, ədəbiyyatın nəzəriyyəsi ilə dərinədən maraqlanan, təhlilçiliyə meyil göstərən söz sənətkarlarımızdan sayılmırdı. Amma bu demək deyildi ki, onun analitik təfəkkürü, şərhçi dünyagörüşü məhdud idi. Qətiyyə. Sadəcə, elə şairlər var ki, onlar bütün fikirlərini şeirlə ifadə edirlər, digər janrlarda nəsə yazmaq istəmirlər. Musa Yaqubun analitik düşüncələri, təhlilçi dünyagörüşü şeirlərində cəm olunub. Ona görə də onun istər poeziyaya, istər həyat hadisələrinə, istər keçmişə, istərsə də gələcəyə bağlı düşüncələrinin hər biri şeirlərində əks olunub. Məsələn, elə şairlər var ki, onların şeirləri ilə həyatlarını üzlaşdirəndə yanlış nəticələrə gəliрсən, yaxud həmin şairlərin özləri də razı deyillər ki, poetik obrazlarını, düşüncələrini onların həyatı ilə qarışdırasan. Bu, bir növ “iş başqa, eşq başqa” məntiqidir. Əlbəttə, o cür şairlərin də yaradıcılıq yollarını, düşüncələrini anlayışla qarşılamaq lazımdır. Necə deyərlər, beş barmağın beşi də bir olmur. Amma Musa Yaqubun əksər mülahizələri, həyatı ilə bağlı avtobiografik məqamlar elə onun şeirlərində yüksək şəkildə öz əksini tapıb:

Daha mən xatirə çözləmirəm,
Köhnə dərdlərimi təzləmirəm.

Bir də izim qalmaz çaylar daşında,
Sel coşar üstümdən, daş atar məni.
O köhnə dərdlərim bağrım başında
Sızlaya-sızlaya yaşadar məni.

Əlim ki o ələ yetişməyəcək,
O sınıq güzgü ki bitişməyəcək,
Olmuşda daha nə təsəlli gəzim?
Xatirə yazmağa, yuxu yozmağa,
Heç qulaq asmağa yoxdu həvəsim,
Hanı cəmiyyətin cəm tərəfləri?
Yaşayış tapmağa çəm tərəfləri?

M.Yaqubun şeirlərindəki MƏN əksərən elə onun özüdür. O, şeirlərinin sonuna təkcə imzasını yox, həm də sanki tərcümeyi-halı “yazılan” vərəqləri qoyub. Anasına, atasına, həyat yoldaşına, qızlarına yazdığı şeirlər, dövrə, zəmanəyə qarşı narazılıqları, dostlarına, həmkarlarına həsr etdiyi ağırlı, eləcə də zarafatyana şeirlərin hər birində o daha çox şəxsi düşüncələrini bölüşür. Ona görə də Musa Yaqub bir sıra müsahibələrində şeirlərinin tarixçələrini bölüşürdü, şeirləri ilə bağlı xatirələrini danışdı. O, həyatını şeirləşdirirdi. Onun sona qədər uğurlu şeirlər, təsirli bədii nümunələr yarada bilməsinin bir səbəbi bu idi ki, şeirlərinin yolu elə onun nəfəsi qədər davam elədi. Elə şairlər var ki, ruhən ölürlər deyə, sadəcə, hər il yaşları təzələnir, amma daxili dünyaları yenilənmir, nəticədə onların həyatları yaradıcılıqlarına nüfuz edə bilmir. Amma elə şairlər də var ki, yaradıcılıqları daim ruhları ilə tən yaşayır, çünki şeir onların yaradıcılıqlarının yox, həyatlarının bir hissəsidir.

Fəlsəfi şeir...

Fəlsəfi şeir hələ tam mənada fəlsəfi mətn demək deyil. Klassik şeirdə fəlsəfə hansısa ideologiyayı, yaxud dünyagörüşü formasını ifadə edirdi. Məsələn, İslam ideologiyası şairləri, renessans şairləri və s. O cür şairlər poeziyalarında dindəki, dövrdəki əsas ideyalarını, əqidələrini ifadə edən məsələlərdən kənara çıxmırdılar. Bütün mövzular, əsasən, əqidələrini, təmsilçisi olduqları düşüncəni ifadə etmək üçün bir vasitə idi. Klassik şairlərin əksəriyyəti hansısa dini, yaxud dövrə əlaqəli düşüncənin daşıyıcıları idilər. Ona görə də onların hansısa şeirində əqidələrinə yaraşmayan, dünyagörüşü sisteminə uyğunlaşmayan şeirlər olanda bu məqam tədqiqatçılarda şübhə doğurur, araşdırmaçılar o saat düşünür ki, həmin əsər filan şairə

aid deyil, çünki o heç zaman belə yaza bilməzdi, bu cür düşünmək onun dini və dünyəvi baxışları ilə ziddiyyət təşkil edir. Məsələn, Aşıq Ələsgərin bəzi qoşmaları, Nəsiminin bir sıra qəzəlləri tədqiqatçılarda şübhə oyadır. Fikirləşirlər ki, onlar İslam dininə qarşı nələrsə yazmazdılar, yaxud qadına alçaldıcı nəzərlərlə baxmazdılar və s. Amma müasir şairlərin əksərində bu məqam yoxdur, yəni hansısa şeirin altından imzama götürüb müəllifini kimdənsə soruşsan, həmin şeiri oxuyanın “filan şair bu məsələni belə yazmazdı” deməsi çox çətindir. Çünki XX-XXI əsrin şairləri daha çox günün şairləridirlər. Yəni ovqat, dövrün zövqü harda olursa, şairin poetik vətəni də daha çox ora sayılır. Ona görə də çağdaş şairin yaradıcılığında özünüinkar məqamları çoxdur. Çağdaş şair bir şeirində tələq etdiyi fikrə başqa bir şeirində ironiya edə bilər. Müasir şairlərin əksəriyyəti sabit əqidənin yox, dəyişən düşüncələrin ifadəçisidirlər. Çox güman, bu da dövrün tələbi, zamanın gəlib çıxdığı nəticələrin diktəsidir.

Çağdaş şeirdə fəlsəfə deyində daha çox aforistik təfəkkür, təsirli deyim tərzinə nəzərdə tutulur. Lirik şair üçün şeirdə xəyal kifayətdir, ona görə də əksər liriklər şeirdə dayanıqlı fikirləri, sabit əqidə ilə bağlı məqamları ifadə etmirlər. Məsələn, lirik şair bir şeirdə deyir ki, sevgi həyatın mənasıdır, başqa bir şeirdə car çəkər ki, eşq, həyatımı lənətə çevirib. Çünki lirik özlüyündə həm nihilizmi, həm də səadətə xəyal kimi dərk edir. Çağdaş fəlsəfi, aforistik şeir liriklərin ənənəvi dəst-xəttini bir çox hallarda kor-koranə təkrarlayır. Yəni bir şeirdə ölümü əbədiyyətin qapısı sanan “fəlsəfi şair”, digər şeirində həyatın necə möhtəşəm olduğunu anladaraq “şəxsi müdrikliyini” şeirləşdirir. Nəticədə “qarışıq, çoxmövzulu lirika” fəlsəfi şeir adı ilə təqdim olunur.

Bu baxımdan, Azərbaycanın XX əsr poeziyasında fəlsəfi şeir adı ilə təqdim olunan şeirlərin böyük əksəriyyəti fəlsəfi şeir deyil. Eləcə də fəlsəfi şair kimi tanınan şairlərin də çoxunda adlarının qarşısına yapılandırılan yarlığa uyğun nəsə tapmaq çətindir. Amma Musa Yaqubu “fəlsəfi şair” adlandırmaq olar. Çünki onun şeirlərində vahid əqidəyə inam, eyni fikrə sadıqlıq və sair klassik şairlərə xas sabitqədəm məqamlar çoxdur. Məsələn, Musa Yaqub təbiətin canlı olmasına, insanın təbiətlə həmahəngliyinə, ətrafımızdakı canlıların hər biri-

nin vahid harmoniyanın bir parçasını təşkil etməsinə, Allahın bütün varlıqlara bir dünya içərisində fərqli aləmlər bağışlayaraq onların ömürlərini mənalandırmasına inanır. Bu inanc sistemi, demək olar ki, onun heç bir şeirində pozulmur, o, yaradıcılığının ilk dönəmlərindən sadıq qaldığı düşüncə və əqidə sisteminə, demək olar, heç bir şeirində xilaf çıxmır. Ona görə də onun şeirlərində bir-birini inkar edən məqamlar yox dərəcəsinədir. O, hansı fəlsəfi fikri deyir-dəsin, inandığı əqidəsinə və inancına dönük çıxmır. Və ən müxtəlif mövzulardakı şeirlərində obrazlar sistemi dəyişsə də, sabit fikirlərin nizamı, əsasən, pozulmur.

“Yalançının yaddaşı olmaz” deyiblər. Bəzi şairlər öz şeirlərini yalançının yaddaşına söykəyib yazırlar. Yəni onlar üçün həyat həqiqətləri dəyişkəndir, bu gün var saydıqlarını sabah yox hesab edirlər, dünən onlar üçün vacib olanlar bu gün heç bir ciddi, prinsipial əhəmiyyət kəsb etmir. Ona görə də onların müsahibələrinə fikir verəndə, ayrı-ayrı açıqlamalarına nəzər salanda görürsən ki, sabit fikirləri, köklü, sabit düşüncələri azdır. Ancaq Musa Yaqubun şəxsi arxivi ilə tanış olanda onun ən müxtəlif illərdə qəzetlərdə yayımlanan müsahibələrini, açıqlamalarını oxuyanda şairin heç zaman söykəndiyi inanclarından, prinsiplərindən üz çevirmədiyini gördüm. O, təbiət haqqında, ağaclar barədə, Tanrı xüsusunda, klassiklərdən söz açanda iyirmi il əvvəl hansı fikirləri deyibsə, iyirmi il sonra da həmin düşüncələrinə sadıq qalıb. Fəqət bu qətiyyəni yerində addımlamaq, daim hərləyib-fırlayıb eyni fikirləri səsləndirmək deyil. Çünki özünü təkrarlamaq məsələsi prinsipial məsələlərə aid edilə bilməz. Musa Yaqub müsahibələrində fərqli misallarla, ayrı-ayrı nümunələrlə belə inandığı, sadıq olduğu həqiqətləri ifadə edib. Onun dünyasında da eynən riyazi dəqiqlik kimi toplananların yerini dəyişəndə cəm dəyişmir. Musa Yaqub, rəmzi mənada desək, öz əqidəsinə, prinsiplərinə, gəldiyi nəticələrə, qənaətlərə riyazi dəqiqliklə inanırdı.

Ney kimi...

Neyə nəfəs üfürülür və o, nəfəsi barmaqlara doğru – yəni nəfəsə toxunmaq istəyən barmaqlar istiqamətində axıdır. Yəni nəfəs barmağa – ona can

atana can atır. Nəfəs ağızdan çıxan kimi cansızlaşır. Onu canlı edən ona can atan barmaqların varlığıdır. İnsan da ona can atanlara can atdıqca yaşayır. Bizə can atan olmayanda üfürülmüş nəfəs kimi barmağa toxunaraq var olmuruq, sadəcə, havaya uçub qeybə çəkilirik. Ney gözlərindən nəfəs alır. İnsan da gərək gözlərindən nəfəs ala, yəni gözləri ilə gördükləri vasitəsi ilə yaşam qazana bil. Bir sözlə, həyatın gözəlliklərini gözdölusu görə, gördükləri onun daxili dünyasındakı nəfəsi yaşada.

Nəfəsi səsə çevirir ney. Söz də nəfəsi səsə çevrir. Ney məhz bu mənada söz alətidir..

Ney başqa nəfəslə alətlər kimi nəfəs üfləyən kimi səs çıxarmır. Öyrənmək istəyənin nəfəsinə alışandan sonra səsi aləmə yayılır. Ney onu əlinə götürəndən sədaqət, özünə qarşı davamlı münasibət umur.

Şeir də belədir. Şeir də şairdən sədaqətli nəfəs umur. Əlbəttə, poeziyada daimi axtarışlar, yenilik də öz məqamında çox gərəklidir. Amma şair özünü tapdısa, öz poetik nəfəsini tanıdısa, artıq onun üçün axtarışlar, eksperimentlər müəyyən mənada ikinci plana keçir. Şeirimiz Musa Yaqubun timsalında sədaqətli bir poetik nəfəs tapdı. Musa Yaqub yaradıcılığının ilk püxtə çağlarından ən son şeirlərinə qədər öz sadıq poetik nəfəsi ilə şeir neyini dilləndirə bildi, qəmli naləsini, şən anlarını oxucularına “eşitdirə” bildi. Adətən, o şairlər tükənirlər ki, onlar yaradıcılığın bir dövründən sonra qəlbləri ilə müxalif olurlar. Artıq ürəklərinin üzünə baxmağa üzləri gəlmir. Əvvəlki nəfəslərini sonradan duya bilmirlər. Şair indisini tanımayanda artıq keçmişini də unutmuş olur.

Musa Yaqub, İsa Muğanna sonacan məhz öz içərilərindəki poetik nəfəsi, dünya ilə, təbiət ilə həmahənglikdən doğan sədanı, aləmlərin harmoniyasını duya bildilər deyə, yazıb-yaratdılar, ədəbiyyatda uğurlu oldular. İsa Muğannanın daha çox İsa Hüseynov dövrünü sevənlər onun ölümündən əvvəl yazdığı bir neçə povestini, bəlkə də, diqqətdən qaçırıblar. Həqiqətən, onun son povestləri də başqa əsərləri kimi, oxucuda maraq doğururdu. İsa müəllim son nəfəsinə qədər fərqli düşündü, öz düşüncəsinə, inandığı həqiqətlərə sadıq qaldı və bu sadıqlıq onun əsərlərinə də sirayət elədi.

Eyni fikirləri, yəni yaradıcı insanın öz məninə sadıqlıq məsələsini Musa Yaqub poeziyasına da

şamil etmək olar. Musa Yaqub haqqın səsinə sadıqlılığını belə içinə sıxmadı. Haqq sözünü ağacın, otun, meşənin dili ilə dedi:

Yüzünü kəsdilər, birin əkdilər,
Neçə quş yuvası çıxmaz sabaha,
Talandan qalana hasar çəkdilər,
Nə yaxşı, meşəmiz üşüməz daha.

Bu şeiri Musa Yaqub 2015-ci ildə kağıza köçürüb. Şair gördüyü acı mənzərələr təkcə cavanlıq ruhundan doğan etirazlar deyil, həm də müdrək bir insanın poetik həyat qeydləridir. Musa Yaqub lirikada da cavan şairlərə dərs verdi. Həyat yoldaşına yazdığı şeirlərlə, sözün həqiqi mənasında, həsrətin min bir rəngini göstərdi. Əgər Musa Yaqub onilliklər əvvəl dünyaya üz tutub deyirdisə ki, bu dünyanın qara daşı göyerməz, həyat yoldaşının itkisindən sonra onun dünya dərdi fərdiləşdi, yaxud şəxsi kədəri dünya boyda oldu və görün bir zaman dünyaya dediyi “bu dünyanın qara daşı göyerməz” fikrini özünə qarşı necə yönəltdi və şəxsi dərdini əsas götürərək “Mənim qara daşım göyerməyəcək” yazdı:

Bala, Sevinc bacı, yaxamdan əl çək,
Mənim qara daşım göyerməyəcək.
İndi mən başqayam, tam başqa adam,
Dərd yükü altında çalışqan adam,
Yəni taleyilə barışqan adam.

Xilas ünvanları...

Bir sıra böyük şairlər çox zaman şeirlərində bəşəri missiyalarını, həqiqi kimliklərini açə bilmir. Buna bəzən şeirlərinin üzərindəki sirr pərdələri mane olur, bəzən də poetik nümunələri o qədər fərqli yerlərə, müəyyən maraqlara uyğun yozurlar ki, əsl həqiqət, yəni şairin özəlliyini, məxsusiliyini bildirən məqamlar o variantların içərisində itibətr. Amma elə şairlər də olur ki, onlar şeirlərində həyatdakı, ədəbiyyatdakı missiyalarını açıq, yozumsuz, birbaşa etiraf edirlər. Məsələn: Mikayıl Müşfiq yazırdı:

Mən fəqət bir sinfin şairiyəm,
Göyə uçmam da, zəmin şairiyəm.

Müşfiq zəmin şairi idi, Cavid səma şairi. Müşfiq həyatı çox sevirdi, Cavid əbədi həyatın vurğunu idi. Yaxud Səməd Vurğun dövrünün şairi idi. Onlar öz həqiqi missiyalarını, ədəbiyyatdakı yerlərini şeirlərində açıq, pərdəsiz şəkildə etiraf ediblər. Təbii ki, adı çəkilən şairlərin hər birinin qalıcı əsərləri, Azərbaycan xalqının yaddaşına yazılmış çoxsaylı unudulmaz şeirləri və ədəbiyyatımızda özünəməxsus rolları var.

Musa Yaqub isə müxalif şair idi. Onun müxalifliyi nədə idi? Partiyasını vardı? Yox. Hansısa qrupun danışan dili, vuran əli idimi? Xeyr. Hansısa maraqların bayraqdarı idimi? Bəs onun müxalifliyi, qarşıgələnlili, nahaqla əsl cəbhəni bölüşməyinin bariz göstəriciləri nədə idi? Əlbəttə ki, haqqa göz yummasında. O, partiyasız, qruplaşmasız, hansısa naqis maraqlara xidmət etmədən əks mövqedə dayanmışdı, özünə dürüst həqiqətlərin yanında məskən seçmişdi. M.Yaqub 1992-ci ildə, əslində, bütün ömrünün manifesti sayılacaq “Müxalifətəm” adlı şeirini yazmışdı. O şeirdən bəzi bəndləri oxucularla da paylaşırım:

Gül olub ya gərək solub tökülüm,
Varamsa, tikanla müxalifətəm.

Cismimi öldürüb ruhum uçursa,
Cismimdəki canla müxalifətəm.

Zaman ömrüm alır, dövrən canımı,
Mən də bu dövrənla müxalifətəm.

Aldanmış Adəmin parasıyam mən,
Həmişə şeytanla müxalifətəm.

O şeytan çox qəlbə girə bilirsə,
İnsanam, insanla müxalifətəm.

Şimşək köynəyimi cırıb tökmüşəm,
Çünki asimanla müxalifətəm.

Od canımdan çıxır, tüstü başımdan,
Dağdakı dumanla müxalifətəm.

Musa Yaqub bu şeirdə, əksər əsərlərində olduğu kimi, təbiətdən çoxlu misallar çəkir və göstərir ki, dünya əksliklər qanunu çox yerdə möv-

cuddur. Eyni zamanda müxaliflik anlayışının ancaq siyasi anlam kəsb etmədiyini, ancaq hansısa partiya maraqları ilə məhdudlaşmadığını göstərir. Eyni zamanda çağdaş dövrümüzdə nədənsə demagogiya ilə assosiasiya olunan müxalifliyin üzərindəki əsassız damğanı götürür. Şair özünün də yalnız siyasi deyil, dünyanı anlayan, Adəmdən bəri insan oğlunun keçdiyi həyat yolunu nümunə gətirərək həqiqətpərəstliyin konturlarını göstərir. Paralel olaraq göstərir ki, insan həyatın bir yerində, bir nöqtəsində yox, hər nöqtəsində haqqın tərəfdarı olmalıdır. Yalnız əzilən insanın deyil, incidilən heyvanın, tapdanan otun, sındırılan qəlblərin də dayağı, hayançısı olmağı bacarmalıdır. İnsanın həyatdakı missiyasının genişliyini anladan bu şeir həm də Musa Yaqubun yaşam manifesti idi. Və o, bütün ömrü boyu bu həyat amalına sadıq qalmağa çalışdı.

Azadlıq vəznə

Musa Yaqubun şeirlərinin metrikası, qafiyə quruluşu öyrəşdiyimiz, alışdığımız, çoxlarına bəlli standartlara sığmır. Məsələn, şeirlərdə bəzi yerlərdə hecanın sərt qaydaları gözlənilir, bəzi yerlərdə, sadəcə, heca sayları, ümumi ritm, bəlli ahəng saxlanılır, əksərən isə bütün bu sadaladıqlarım hansısa məntiqi bir fikir ucbatından, yaxud poetik düşüncənin itməməyinə xatir pozulur. Əlbəttə, aydındır ki, Musa Yaqub bütün bunları fikri formaya qurban verməmək, məlum ölçülər daxilində düşüncələrini cilovlamamaq üçün edir. Sanki fikir şairi sərbəstə çəkir, sərt qanunlara tabe olmamağa çağırır. Əgər bu “üslub” olmasaydı, bu dəst-xətt, daxili sərbəstlik qorunmasaydı, əminliklə deyirəm ki, Musa Yaqub neçə-neçə şah beyləri, təsirli misraları bəlli ölçülərə, şeir qəliblərinə qurban verib bir sıra həmkarlarından seçilməyən heca şairlərindən birinə çevrilərdi. Onun daha çox iki misranın, qonşu misraların qafiyələnməsinə hesablanan şeirləri, əslində, oxucuda bir qədər də məsnəvi təsiri oyadır. Yaxud qəzəlin ilk beytinin assosiasiyasını doğurur. Musa Yaqub formaca heca və sərbəstin ortasında bir yerdə qərar tutmuşdu və əgər klassikləri götürsək, onun daha çox qidalandığı mənbə sevimli şairi

Xaqani Şirvani idi. Nə üçün Xaqanidən bəhrələndiyi, ruhən onu özünə yaxın bildiyi barədə zaman-zaman düşünürəm? Bu haqda bu cür düşünməyim qətiyyəni ona görə deyil ki, Musa Yaqub müsahibələrində tez-tez Xaqanidən nümunə gətirib, onun “Mədain xərəbələri” əsərindən danışır. Bütün bu sadalananlar mənim üçün üzde olan bariz səbəblərdəndir. Ki, o bəlli səbəblər məni o qədər də düşündürür. Amma dərin qatdakı səbəblər, zənnimcə, bunlardır:

Xaqaninin didaktikası tənqidi didaktika idi, bu cəhət onu Nizamidən və orta əsrin öyüdnamələr yazan bir sıra müəlliflərindən seçdirirdi. Yəni daha açıq desək, onun öyüdlərində nəticəni müəllif özü göstərir, daha çox sərt tənqidlərində aqibətin qaçılmazlığından müəllif, sanki özü şahid kimi danışır. Nizamidə isə bu məsələ bir qədər fərqlidir. Böyük Nizami nəticələri səbəblərdən asılı halda göstərir. Eyni zamanda Musa Yaqubun ictimai motivli, tənqidi ruhlu şeirləri də həddən artıq pərdəsiz, çılpəkdir. Hətta deyərdim, bir qədər publisistik tondadır. O, lirik və fəlsəfi şeirlərində nə qədər dərin mənaya nüfuz etmək əzmindədirsə, ictimai ruhlu şeirlərində o qədər barizliyin, sözü birbaşa, vasitəsiz deməyin tərəfdarıdır. Məsələn, Xaqani deyir:

Qanmazların əlindədir var-dövlətin hamısı,
Yeyər İsa süfrəsindən nemət eşşək arısı.
Namərdlərlə xədimlərdir tutan bu gün cahanı,
Bu dövrandır xacələrlə xəsislərin dövrünü.

Musa Yaqub da yaltaqlara ithafən eyni fikirdədir ki, cəmiyyətdə əksər yerdə başqalarına yarınanlar öndədirlər, çox yerdə onların adı ilə bağlı məclislər qurulub, daim onların işləri rahatlıqla aşır, əlləri gətirir. Belələrinin “zəhmətləri” ancaq yarımaqdır, qab dibi yalamaq, alqışlamaq, “böyük kölgələr”in zülmətinə qısılmaqdır.

Baxın mikrofonda o titrəyişə,
Məddahlar yenə də düşdülər işə.
Yenə bir-birini vururlar dişə;
Yenə ortalığa bütü çəkdiilər,
Yenə sözlərinə ütü çəkdiilər.

Sözləri yerbəyər etsin çapçılar –
Buraxın, qabağa keçsin gapçılar,
Əlləri havada bu “şap-şap”çılar.
Bu adlar, titullar, bu ali qullar,
Göyçək söz danışan göyçək oğullar...

Dahi Nizami məsnəvilərində, adətən, nümunə göstərir və çox zaman sonda “belə olma” deyir, Xaqanisə hədəfini birbaşa seçir və oxucusunu seçdiyi hədəfdən ən azı özü qədər iyrendirir. Nizamiyə nisbətdə Xaqani daha çılğın, daha maksimalist şairdir.

Musa Yaqub da sözü “vasitəsiz” deməyin tərəfdarıdır, fikrinə “ütü çəkməyi” xoşlamır, baxmayaraq ki, onun tənqid etdiyi obrazlarının alternativini eynən təbiətdə də var. Və təsadüfə deyil ki, Musa Yaqubun “İndi bildim nağıldı” adlı kitabında tənqidi şeirlərinin də cəm olduğu bölmə “Nə hal varsa təbiətdə, onu gördüm cəmiyyətdə” adlanır. Sadəcə, çağdaş insan təbiətlə rəhbərliyini itirib, bu səbəbdən onun üçün əsas ibrət mənbəyi ancaq özüdür. Əslində, bu çağdaş insanın inkişafı yox, məhdudluğudur, insan yalnız özündən ibarət olmamalıdır, dünyanın harmoniyasının işarələrini də öz həyatı ilə eyniləşdirməyi bacarmalıdır. Musa Yaqub şeirlərində təbiətlə cəmiyyətin harmoniyasını yaradan şairdir. Oxucuya bir yox, iki istiqamət göstərən, bir güzgüdə yalnız özünü görməyi yox, iki güzgüdə özünü və dünyanı görməyi təklif edən söz sənətkarıdır. Bu isə onun şair və insan kimi bütövlüyünün bariz göstəricilərindən biridir.

Fərid HÜSEYN

Mahirə NAĞIQIZI

GƏLMİŞƏM

Görüşünə tələmişəm dağların,
Çiçək açan bağçaların, bağların.
Gəlin kimi o bəzəkli çinarın
Cilvəsinə, min nazına gəlmişəm.

Təpələri al-qumaşa bürünür,
Yavaş-yavaş duman dağdan sürünür.
Qarçıyəyi, novruzgülü görünür,
Bülbüllərin avazına gəlmişəm.

Aman Allah, vüqara bax dağlarda,
Gül-çiçəyə dastan qoşur dağlar da,
Gənclik itib qalib ötən çağlarda,
Mən bu ömrün payızında gəlmişəm.

Bu məhlədə bəndə düşüb bənövşə,
Uşaq qəlbim güzgü, büllur, saf şüşə,
Gecə-gündüz, axşam, səhər – həmişə
Dəcəlliyin arzusuna gəlmişəm.

Həsətini çox çəkmişəm bulağın,
Vüsalına can atmışam yaylağın,
Ayrılıqdan təşnə, susuz dodağın
Məlhəm qoyam yarasına, gəlmişəm.

Ay Mahirə, yal-yamaca bax belə,
Dərə belə, təpə belə, iz belə,
Xatirələr düzümündə üz belə,
Ana yurdun xoş yazına gəlmişəm.

DEMƏDİMMİ?

Qınaq etmə günah kimi,
Çökər dünya, demədimmi?
Beş-on günlük qonaq kimi
Keçər dünya, demədimmi?

Qalar andı-amanında,
Bir sevdanın gümanında.
Durna kimi zamanında
Səkər dünya, demədimmi?

Yetən alar öz payını,
Eşitməz hay-harayını.
Səbr et, arzu sarayını
Tikər dünya, demədimmi?

Yuxu təkin yozar səni,
Dəftər kimi yazar səni.
Cansız bilib məzar səni
Çəkər dünya, demədimmi?!

Əvvəl deməz son sözünü,
Gözləyər ömrün uzununu.
Qazan asanın duzunu
Tökər dünya, demədimmi?

Belə baxma naçar-naçar,
Nağıqızı könlün açar.
Üzü gülər, güllər açar,
Gülər dünya, demədimmi?

QUZU-QUZU

Səni and verdim Allaha,
Belə durma quzu-quzu.
Məndə qoymadın can daha,
Boyun burma quzu-quzu.

Kimdi kimin bir olanı,
Tanrı bilir sirr olanı.
Çəkən çəkir hər olanı,
Üzə vurma quzu-quzu.

Yazılıdır, qismət ələr,
Hərə öz baxtına bələr.
Gələr, haqdan olan gələr,
Xəbər sorma quzu-quzu.

Hər qalanın beş yolu var,
Torpaq yolu, daş yolu var.
Yar gedənin baş yolu var,
Özün yorma quzu-quzu.

Gördü, bilə-bilə gəldi,
Göz yaşını silə, gəldi.
Nağıqızı dilə gəldi,
Könül qırma quzu-quzu...

XƏYALIMDA

Sən əkmisən bu gülləri
Özün mənim xəyalımda.
Yola salsan da illəri,
İzin mənim xəyalımda.

O tərəfdən çıxmağınan,
Məlul-məlul baxmağınan,
Qəlb yandırıb yaxmağınan
Gəzin mənim xəyalımda.

Nə yuxudur, nə də gerçək,
Belə olmaz, bir əncam çək.
Çox olacaq gözəl-göycək –
Üzün mənim xəyalımda.

Sənə verdim il-ayımı,
Kəsdin hayı-harayımı,
Tikdin umud sarayımı,
Quzum, mənim xəyalımda.

Mahirəni bağına çək,
Ona tək-cə sənsən gərək.
Bir nəğməsən elə kövrək,
Həzin mənim xəyalımda.

İSTƏYİRƏM

Gözlərini qorumaqçün
Kırpik olmaq istəyirəm.
Gilələnən göz yaşına
Şahid olmaq istəyirəm.

Eh, nələr var ürəyimdə,
Hər arzumda, diləyimdə,
Yazı, qismət taleyində
Sənin olmaq istəyirəm.

Yer tapmıram yer üzündə,
Səadət var hər sözündə.
Xatirələr düzümündə
Yadda qalmaq istəyirəm.

Həyatımsan, demək azdı,
Boranlı qış sənlə yazdı.
Tez gəl, saçlar bəmbəyazdı-
Sevgi adlı bu ümmanda
Qəvvas olmaq istəyirəm.

HANSIMIZIQ GÜNAHKAR?

Mənzil birdi, kimdi onun yiyəsi,
Mənzil quran, mənzil verən, gedənmi?
Kim olacaq son sözünü deyəsi?
Fikir verən, dil öyrədən, deyənmi?

Yazısından kimdi zərrə boy verən,
O yazandır qismət verən, soy verən.
Beşiyindən məzarına göndərən
Adın nədir: güldürənmi, gülənmi?

Rəhmi olan birdir, haqqı bölən yox,
Qulluq edən ağan olar, kölə yox.
Giley etmə ki, qarşıma gələn yox,
Suç yiyəsi gözləyənmi, gələnmi?

Sirr yaradan, hamı bilir sirrini bir,
Yerin məlum, adın məlum, birin bir.
Sirr axtaran, nə gəzirsən, bilinmir,
Sirr yuvası doğulanmi, ölənmi?

İnsan oğlu qədəm basdı-günah var,
Günah laldı, günah kordu, günah – kar.
Üçümüzdən hansımızıq günahkar,
Yaradanmi, sevilənmi, sevənmi?

HƏYAT BİR NAĞILDIR, ÖMÜR BİR NAĞIL...

O ömür deyilən bumuşmu? – demə,
Özümə gəlmədim, duyam bir nağıl...
Həyat da xəyaldır, – deyib söyləmə,
Həyat bir nağıldır, ömür bir nağıl.

Nağıl otağıymış hər kəsin ömrü,
Baxana qapısı açıq tağbatağ.
Bircə otaq olur sirli-düyünlü,
O da qəlb yuvası – qırxıncı otaq.

O otaq arifə nəyi var, deyər,
Nadana sınaqdır, sıxma-boğmadır.
Orda sevincin var, bir ömrə dəyər,
Dərd var ki, balantək sənə doğmadır.

Baxmaqnan bilinməz, gözlərini çək,
O bağlı qarıya baxmağın hədə.
Həyat gerçəkdimi, xəyalımı gerçək?
Bilməzsən qırxıncı otağa qədər.

Ömür xəyalıydı, bir gümanıydı,
Ölçüsü-biçisi anbaan oldu.
Dünənki xəyalın qəhrəmanıydı,
Bu günün gerçəyi Nəriman oldu.

Məni salamladı qığılısıyan,
Nə qədər yaxınmış xəyalla gerçək.
Yorğun xəyallarım tər əhvalıyan
Bir körpə izinə düşüb gedəcək.

O ömür deyilən bumuşmu? – demə,
Özümə gəlmədim, duyam bir nağıl...
Həyat da xəyaldır, – deyib söyləmə,
Həyat bir nağıldır, ömür bir nağıl...

NAĞIL DE

Nağıl dili yüyürəkdə,
Danış, mənə nağıl de.
De, nağıllar gerçəkdi,
Çək sinənə, nağıl de.

Elə söylə, bitməsin,
Xeyir Şərlə getməsin.

Ümidlərim itməsin,
Qıyma sənə, nağıl de.

Kim deyər, ömür hədə?
Ömür olan eşq qədər.
İçimdəki qəm-kədər
Qoyma dinə, nağıl de.

Hara yönü dünyanın?
Dardı donu dünyanın.
Nağıl – sonu dünyanın,
Dönər yenə, nağıl de.

Əsli Kərəmdən qaçdı,
Doğma yerindən qaçdı,
Könül verəndən qaçdı,
Bəlkə, dönə, nağıl de...

DÜNYA HƏMƏNDİR...

Ümid ovundursa azca, birtəhər,
Təklidən qəlbini boğmursa qəhər,
Adını anıb da çəksə bir nəfər,
Ürəyim, çırpıntın, sızıltın nədir?
Dəyişən nə var ki, dünya həməndir.

Bəsdə tutuşdurdun qaranı, ağı,
Az vərəvürd elə aranı, dağı.
Nə vaxtdan qəfildir müxənnət dağı?
Mən ki söyləmədim, ellər deyəndir,
Dəyişən nə var ki, dünya həməndir.

Namərd öz dərdini bələyə bilməz,
Nəfsinə bir dayan, dur – deyə bilməz.
Ağlına gəlsə də, ödəyə bilməz,
Tinəti köhnədir, borcu köhnədir.
Dəyişən nə var ki, dünya həməndir.

Qazancın sayılar dünyanın zəri,
Onu gətiribse alınımın təri.
Ən böyük hesabat əməl dəftəri,
Səninlə nahaqdan haqqa gedəndir,
Dəyişən nə var ki, dünya həməndir.

Ümitsiz ürəkdə dərd sıra bağlar,
Şaxta at oynadar, sırsıra bağlar.
Yolunu kəsdirər, qasırğa bağlar,
Ruhun çağırandır, ümid gedəndir,
Dəyişən nə var ki, dünya həməndir.

Fariz YUNİSLİ

BİRCƏ DƏFƏ...

Ömür xalısı yarımçıq qalan anamın vəfatının ildönümünə

Atam xalça toxuduğun zaman, hana başında görüb bəyənmişdi səni. Xalça sexinin müdiri barəndə o qədər gözəl sözlər demişdi ki. Xüsusilə mahir xalça toxumağınla gözəl xasiyyətinin bir-birini tamamlaması fikri atamın ürəyinə yağ kimi yayılmışdı. Sən xalı toxumaqda nə qədər usta olsan da, ömür xalçanın cəmi 46 ilməsinə vura bildin...

Mən 30 ildən çoxdur anasız günləri xatırlayırsan, bu böyük yoxluğun varlığını təsəvvürümdə canlandıрмаğa çalışıram. Ailəmizdə hər kəs məni aldadırdı. Məni görən kimi söhbətlər kəsilir, pıçıldaşmalar başlayır, mövzu başqa səmtə yönəldilirdi. Sənin atan evinə getdiyinə inanmışdım. Həmyaşıdlarım və bir qədər böyük uşaqlar sənin vəfatını bilə-bilə məni sorğu-suala tuturdular:

- Anan hardadı?
- Gedib Dəstəyurda.
- Nə vaxt gələcək?
- Atam deyir, tez gələcək...

“Gələcək” kəlməsini elə inamla deyirdim ki, sanki sən dirilib gələcəksən, bizim üstümüzdən yetim adını götürəcəksən. Dükənçimizin oğlu isə baltanı lap dibindən vurmuşdu:

– Nənəmlə anam dünən sənin adını çəkib ağlayırdılar. Deyirdilər ki, uşaq atadan yox, anadan yetim qalır...

Bir gün atamın məni görcək əlinin kəfəsiylə gözlərinin yaşını sildiğini hiss elədim, israrla niyə ağladığının səbəbini soruşdum:

– Nə ağlamaq, bala, əl-üzümü yumuşam. Qaşlarım elə qalındı ki, özündə bir aləm su saxlayır, onu silirəm...

Səhəri gün yenə təsadüfən atamı ağlayan gördüm. Bu dəfə kişi məni qabaqladı:

– Bala, sevindən ağlayıram. Gör sevinmək üçün nə qədər səbəbim var. Sizin varlığınıza sevinirəm. Qorxuram naşükürlük eləyəm, sizlərdən uzaq düşəm.

Atamın az qala hər gün ağlaması məni şübhəyə salırdı. Elə bilirdim ki, məndən nəyisə gizlədirlər.

Bir gün atam üzünə zorla təbəssüm verərək dedi:

– Başına dönüm, anandan yana elə darıxıram ki! Görəsən, o heç darıxmır?! Yox, əgər darıxsaydı, ta çıxıb gələrdi. Amma gəlmir, gərək özüm gedəm... Əvvəllər birtəhər dözürdüm onun yoxluğuna. İndi görürəm ki, alışı bilmirəm. Amma sizlərlə, ələlxüsus da bacınla, sənə təsəlli tapıram...

Gözlərim atamdan asılı qalmışdı. Birdən sanki yuxudan ayıldım, təəccüblü-təəccüblü: – Ata, nolar, gedək anamın yanına! – dedim.

Kişi bir anlıq tutuldu, ancaq özünü itirmədi:

– Bala, getməyə gedərik. Bilirsən ki, anan çox uzaqdadı. Həm də bu bir ev dolusu adamı kimə tapşırım, necə eləyim?! Deyirsən, bəlkə, mən istəmirəm, lap burnumun ucu göynəyir. Sən indi

ana qayğısı, ana nəfəsi görməsən, bəs nə vaxt görəcəksən? Mən də istəyirəm biz birlikdə olaq!

Bunları deyəndə atamın çənəsi əsir, sözlər ağzında dolaşırdı.

– Ata, anamı yuxuda görə bilərəm? Heç sənin yuxuna gəlirmi? – deyə soruşdum.

– Bala, ha çox. Ancaq yuxuda görüşəndə nə qədər çağırıram, elə bil heç nə eşitmir...

– Mən yuxuda görsəm, danışacam. Yəqin ki, məni eşidər. Elə bir dəfə ağlamağımı görsə, məni bağrına basacaq...

Atam şorbasına doğrayacağı quru lavaşı əvvəlcə sənin üçün gözlərindən axan yaşla isladırdı. Bizləri bircə gün də ac-susuz qoymazdı. Hətta bığı ütülməsin deyə, ağzını parça ilə sarıyıb təndirə də əyildi. Yaxın qohumların bizlərdən birini aparıb saxlaması təklifi ilə heç vaxt razılaşmadı. Çünki sən ona elə bir əmanət tapşırıbmışdın ki, bir an da olsun, gözdən qoya bilməzdi. Üstümüzdə nanə yarpağı kimi əsirdi.

Atamın gətirdiyi yeni ana əziyyətimizi çox çəkdi. Böyük qardaşımın dilincə "bacı" deyə müraciət etdiyimiz insan bizə gözün üstə qaşın var demədi. Hər gün atamızın göz yaşına o da şərik oldu...

Narahat olmayaq deyə, atamla sənin böyüdülmüş birgə şəklinizi 2-3 il zirzəmidə sandıqda saxlamışdılar – bizi ovutmaq üçün. O şəkillər otağın divarından asılan günü kimsənin görməsini arzulamıram... Həmin məşum anlarda qardaş-bacıma qoşulub ağlaya bilmədim. Çünki hələ də əmin idim ki, sən gələcəksən. Elə bilirdim ki, analara öz balasını yetim qoymağa kimsə səlahiyyət verməyib. O zaman yeni anamız da onlara qoşulub ağlayırdı. Bu xanımdan bir qardaş, bir bacım da doğuldu. Onlar da bərkə düşəndə bizim kimi sənin ruhuna and içirdilər...

Bir qədər böyüyəndən sonra mənə elə gəlirdi ki, divardan asılan həmin çərçivədən ağ kəlağayılı şəklil deyil, özün boylanırsan. Təkcə boylanmırsan, gözlərini qırpmadan bizə nəzarət edir, muğayat olursan...

Hər il bir oğul dünyaya gətirməyin bəziləri üçün böyük dərdə çevrilmişdi... Yeganə qızın doğulanda bir qədər rahatlamışdın. Bacın olmadığı üçün qızın həm də sənə sirdaş olacaqdı. 25-30 yaşlarında iki qardaş itirmiş bacı kimi qızın sənə çox gərəkdir... Amma saçını hörüb birinci sinfə

yola sala bilmədin. Bacım məktəbə qədəm qoyanda müsibət qopmuşdu. Müəllimlər, yaşlıdan cavana, qadından kişiye – hər kəs göz yaş tökmüşdü. Artıq o, "anasız qız" adını daşımağa məhkum olmuşdu...

Bizdən yana özünü oda-közə atan nənəm 90 yaşına çatsa da, əyləşdiyi yerdən zor-güclə qalxanda uşaq kimi anasını arzulayırdı. Mən də bir əsgərlikdə, bir də toyum ərəfəsində sənin yoxluğunu daha çox hiss elədim. 25 yaşda əsgər paltarları geyinsəm də, həftə sonları oğlunun yanına gələn anaları görəndə nisgilim dünya boyda olurdu. Əsgərlər analarının boynunu qucaqlayanda mən də sənin həsrətini bağrına basırdım...

Hər kəs atasının güclü, müdrik, anasının gözəl, qayğıkeş olduğunu qəbul edir. Ağlım kəsəndən sən haqqında doğmaların, qohumların fikirlərindən daha çox yadlardan eşitdiklərim mənim üçün meyar olub...

Hərdən məndən böyük qardaşlarıma, bacıma sən, bir dəfə də olsun, yuxuma gəlməməyindən şikayətlənirəm. Deyirlər ki, biz anasız qalanda mən iki yaş yarım olmuşam, sənənsə ünsiyyətim, hissi bağlılığım olmayıb. Bu da yaddaşımda iz sala bilməyib. Mən də cavab verirəm ki, məgər mədəniyyətimizin peyğəmbəri Üzeyir Hacıbəyli, ədəbiyyatımızın əfəndisi Hüseyn Cavidlə canlı ünsiyyətim olub? Hər ikisini yuxuda görmüşəm. 2014-cü ilin 30 iyulunda ailəmizə əkiz övlad nəşib olmuşdu. Hələ doğum evində idilər. Günorta evdə bir anlıq yuxuya getdim və Cavidli bir dünyaya düşdüm. Camaatın qarşısında nitq söyləyən dahi şair-dramaturq "Mən Tanrının izzət göstərdiyi bəndələrdənəm. Adımın qarşısına "Cavid" yazıldı!" deyirdi...

Ancaq mən o möcüzəli günü – yuxuda sənə yerini görmək, danışğını eşitmək istəyirəm. Özü də 46 yox, 82 yaşında – qırıqlarının həyat ağacı yaratdığı simanı... Heç olmasa bircə dəfə...

Vəfatından 21 il sonra adını verdiyimiz 16 yaşlı nəvən Mərcan məzarının yanında torpağa tapşırılıb. Onun məzar daşına qiymətli şairimiz Hüseyn Bağiroğlunun "Bu dünyadan hərəyə bir daş çatar, O da olar kədərli qəbir daşı" misralarını həkk elətdirdim...

Ana, səndən bizə tək elə "kədərli qəbir daşı" yox, çox şey çatıb; qətiyyət, qürur, dürüstlük, ədalət... Minnətdaram!

gəmili, qağayılı şeirlər var,
dəniz qoxan misralar...
bir də uçurum qorxusu –
yelləncəkdə yellənməyə oxşayar!

gün işığı var,
günəş var!
sevda işçiləri var Kadıköydə...
bir dünya içində min dünya var...
bir də sabah var –
içində ümid və işıq...
tək sən yoxsan,
ona görə hər şey yarımçıq!

mən
belə açınca qollarımı
düşünürsünüz ki, göy əldən gedir...
yox, yox,
uçmaq-filan deyil mövzu,
məninkisi
göyü itirmək qorxusu...

siz kitablar dolusu şeir yazarsınız,
aşıq olar, aşiq olar, bir də yazarsınız,
yox, yox,
eşq-filan deyil mövzu,
sizinkisi
bir ovucun boş qalacağı qorxusu...

nə şeytanı mənimplədi
artıq cəhənnəmin,
nə atəşi, nə çuxuru...

sevərkən tərək etdim çünki
lənətlənmiş qüruru...

Canər GÖKCƏOĞLU

cahil bir adamam mən,
bütün hərfləri
bilmirəm...
adındakılarla başlar,
bitər
bildiyim tək əlifba...

deyilmi
bir ürək döyüntüsü
insanın ölümə qarşı
ən böyük dirənişi?!

və soruşsanız əgər,
ən böyük zəfər:
bərabər döyünən
bir ikincisi...

Uyğunlaşdırdı:
Furqan

Xan qızı

Günəl EYVAZLI

“Azərbaycan qadını” silsiləsindən

Artur Şopenhauerə görə, dünya kosmik psin-sipcə öz nizamındadır. Həyat isə xaosdur və o, ağıla tabe olmadan şüursuz, kor-koranə şəkildə öz mahiyyətində davam edir. Tale anlayışı kimi. Filosofun fikrincə, təbiəti özündən asılı hala gətirən insan özü mahiyyətcə əzab çəkən varlıqdır. Bu əzaba mübtəla olmağın səbəbi isə insanın içində boy atan istəkləridir.

Bəzən taleyimizin öz yolunda getmədiyini hiss etsək də və bu gedişat Sizif əməyinə bənzəsə də, bacardığımız qədər onu qaldırmağa çalışırıq. Bu bizə əziyyət versə də, inadına bu yükü daşımağa qərar veririk. Əslində, əzabı elə özümüz yaradıırıq. Sonra “taledir” deyib şikayətlənirik də. Halbuki seçim olduğu halda – it hürən tərəfə yox, işıq gələn tərəfə getmişik.

Bəzən proseslər bizim istək və arzularımızdan asılı olmayaraq cərəyan edə bilər. Şopenhauerin dediyi kimi, xaos. Yəni dövr, şərait, zaman, durum, situasiya bizim həyatımıza təzyiq edir və

biz olanların çərçivəsindən seçim etmək məcburiyyətində qalıırıq. Hərdən mənə elə gəlir ki, eyni taleyi bir çox insan yaşaya bilər. Sanki ssenari birdir, sadəcə, obrazlar dəyişir. Bunu ən çox qadın yazarları, bilim adamları haqqında araşdırmalar apararkən hiss edirdim. Əvvəl elə bilirdim ki, bir qələmin məhsulu olduğu üçün bu oxşarlıq yaranır. Sonra isə bu oxşarlığın səbəbinin dövrün gərdişi olmasını aydın etdim. Elə bu baxımdan da Fransada Banin kimi yazıçı şöhrəti qazanmış Ümmülbanunun (Bakı milyonçusu Musa Nağıyevlə Şəmsi Əsədullayevin nəvəsi) taleyi ilə Qarabağın son hakimi Mehdiqulu xan Cavanşirin ailəsində dünyaya gəlmiş Xurşudbanu Natəvanın taleyində oxşarlıq, bənzərlik görməyə başladım. Hər iki şəxsin taleyində ictimai şəraitin dəyişməsi böyük rol oynamışdı.

Həm Ümmülbanu, həm də Xurşudbanu Natəvan bir formasiyadan digərinə keçidin arasında dayanmış şəxslər idi. Bu keçid, qəfləti

məhrumiyyətlər və mülk müsadirəsi hər birinin taleyinə bu və ya digər şəkildə təsir etmişdi. Necə ki, babasının vəsaiti ilə bir günlük milyonçu olan Ümmülbanu sonra bolşeviklərin hakimiyyətə gəlişi nəticəsində varlıqların mülkünün müsadirə olunması ilə heç nəsiz qalmışdı, eləcə də sonuncu Qarabağ hökmdarının qızı olan Xurşudbanu Natəvan da eyni müsadirə oyunu ilə üz-üzə dayanmışdı.

Ümmülbanu bir xuruş götürmədən Bakını tərk edərək tamamilə Şərq ab-havasına, əxlaqına yad bir diyara – Fransaya yol alıb yazıçı kimi populyarlıq qazanmış, Natəvan isə bir müddət tale burulğanında çarpışaraq eynilə Ümmülbanu kimi ədəbiyyat sahilində öz müvəqqəti rahatlığına çatmışdı.

“Həyatına nəyi çağırarsansa, o da gələcək” deyir psixoloqlar. Bu haradasa doğrudur. Çünki içimizə doldurduğumuz enerji özünəbənzərləri özünə cəlb edir. Ümmülbanunun “Qafqaz günləri” avtobioqrafik əsərində yazıçının bolluq içində bezarlıq etməsini, ətrafında olan şəxslərin, doğmalarının ağızbüzənliklə təsvirini və bu çoxluq içində qadın azadlığının olmaması ağırlığını nə qədər hiss ediriksə, oxuyuruqsa, Natəvan yaradıcılığında da eyni qadın məhrumiyyəti içində boğulma mənə-nəsini hiss edirik. Əslində, professional dayələr, elm sahibləri tərəfindən savad alan hər iki xanım oxuduqlarını praktik olaraq gerçəkləşdirə bilmədiklərindən boğulurdular. Onlara, bəlkə də, elə də çox şey lazım deyildi. Amma Şərqi “olmaz”ları, “sən qadınsan” kimi saxta deyimləri hər iki xanımı əzirdi. Azad ruh isə gec, ya da tez, mütləq pərvazlanacaq.

Qadın ruhunun ən gözəl sərbəstlik məkanı sənət ola bilər. Ümumiyyətlə, fərq etməz, kişi-qadın, əslində, bütün yaradıcı adamların azadlıq sahili sənətdir. Sənət isə ədəbiyyat, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, ədəbiyyat adına olsa belə, ruhun özgür məkanıdır. Elə bu səbəbdən də hər iki xanım bu utopik yaradıcılıq dünyasında ruh rahatlığı tapır. Ümmülbanu Banin təxəllüsü ilə, Xan qızı isə Natəvan yəni “köməksiz”, “zəif” təxəllüsünü götürərək növbəti tale dolanbaclarını öz həyatlarına dəvət edirdilər.

Nə mən olaydım, İlahi,

nə də bu aləm olaydı!

*Nə də bu aləm əra dil müqəyyədi –
qəm olaydı.*

Natəvan bu pessimist ovqatlı qəzəli yazarkən eynilə Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” dram əsərinin kor personajı kimi “Nə eşq olaydı, nə aşiq, nə nazlı afət olaydı! Nə xəlq olaydı, nə xaliq, nə eşqi – həsrət olaydı!” acısını inildəyirdi. Qadın səadətini yaşamayan bu xanım sevmədiyi kobud, laqeyd bir kişi ilə eyni damın altında yaşamın dözülməzliyini qəzəl diliylə çatdırmağa çalışırdı. Dərdinin, içini inlədən acısının quş olub pərvazlanması üçün sözləri misralara düzürdü. “Dürrü yektanın” belə bir taleyə layiq olmadığı gerçəkliyini də dərk edirdi. “Baxın bu Natəvan zarə, günü bəxtim kimi qarə. Gəzər Məcnuntək avarə mənəm naşad olan könlüm” deyərək taleyindən şikayətlənirdi.

Sovetlər dönəmində Xurşudbanu Natəvan azad qadın obrazı olaraq ədəbiyyata gətirilir və tədqiq edilirdi. Daha çox tanınmış fransız yazıçısı Aleksandr Düma ilə üz-üzə əyləşib şahmat oynamaq cəsarətində olan Azərbaycan qadını kimi qələmə verilirdi. Bəli, sovetlər dönəmində belə qadın obrazlarına ehtiyac var idi. Bu anlamda Xurşudbanu Natəvan əsl tapıntı idi. Burada söhbət təkə üz-üzə oturmaqdan yox, xarici dildə rahat danışmaq şahmat oyunundan xəbərdar olan kübar bir qadın gerçəkliyindən gedir. Elə Fransa kimi uzaq bir diyarda Ümmülbanunun da özünü itirməməsinə səbəb təhsilli olması idi. Demək, valideynin övladına verəcəyi ən gözəl varidat elmdir.

Hacı Zeynalabdin Tağıyev və digər milyonçular Bakı üçün nə qədər önəmli idisə, Xurşudbanu Natəvan da Qarabağ bölgəsi üçün olduqca vacib şəxs idi. “Kaspi” qəzetinin 1911-ci il 146 nömrəli buraxılışında oxuyuruq: “Qarabağla birlikdə Zaqafqaziyanın sənət sahibləri onun (Xurşudbanu Natəvan) himayəsinə sığınır”.

Natəvan mesenat idi. O, varını, malını döşəyinin altında gizlədənlərdən deyildi. Qadına “zəif” deyənlərin, mətbəxə kilidləyənlərin, şəxsi fikirdən məhrum edənlərin, onu kişinin əmlakı sayanların qarşısında cəsarətli qadın

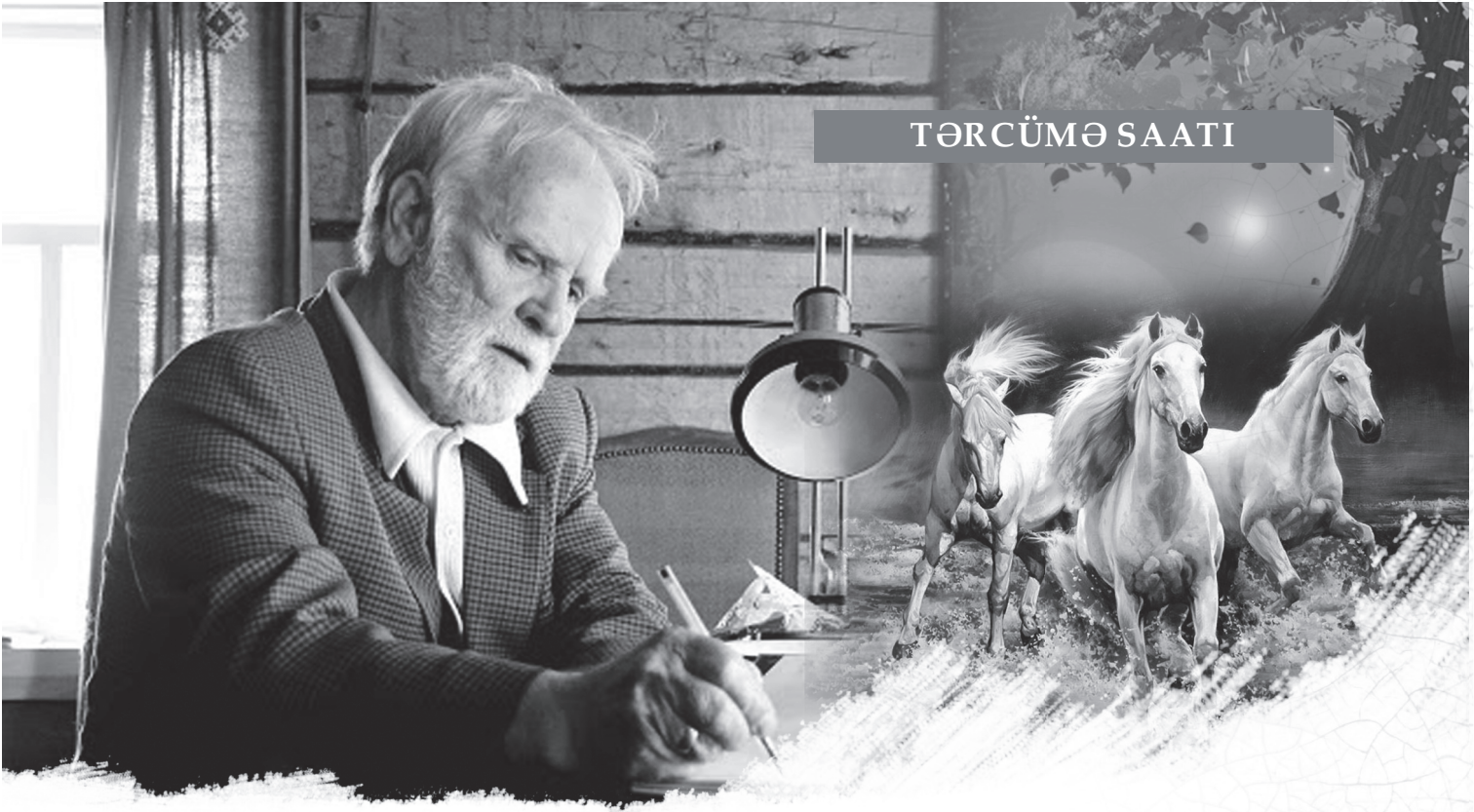
möhtəşəmliyində görünürdü, onlara meydan oxuyurdu. Yol çəkirdi, körpülər salırdı, bulaq tikdirirdi, park saldırırdı, su anbarı, hamam, buxana tikdirirdi, Şuşaya içməli su çəkdirirdi, məktəb binasının tikilməsi üçün yardım ayırırdı. Uzaq şəhərlərdə oxuyan azərbaycanlı tələbələr üçün, yoxsul alim, şair və sənətkarlar üçün əlindən gələni əsirgəmirdi. Eyni zamanda ədəbiyyatın çiçəklənməsi üçün də töhfələr verirdi. “Məclisi-üns” adlı ədəbi məclisin düzənlənməsində əmək sərf edirdi. Bu məclis təkcə şeirləşmə, ixtilaf məclisi deyildi. Burada söz adamları tərcümələrlə, klassiklərin əsərlərinin təhlili ilə məşğul olurdular. Təsadüfi deyil ki, F.Köçərli Natəvan yaradıcılığının coşğun çağlarını, Qarabağda ədəbi məclislərin fəaliyyət dövrünü “XIX əsr ədəbiyyatının xoşbəxt zamanı” adlandırmışdı.

İctimai həyatda uğura imza atanların şəxsi həyatda axsamalarını oxuduqda pərişan olmamaq mümkün deyil. Təsəvvür edin, bir tərəfdən Natəvan xoşməramlı əməlləri ilə enerji toplayıb ruhlanırdı. Digər tərəfdən isə iki izdivacdan dünyaya gələn övladlarının əmlak bölgüsü uğrunda

davalarının şahidi olub tükənirdi. Və yaxud ikinci dəfə ailə qurduqda nəslinin nümayəndələrinin Xan qızının öz mərtəbəsindən yox, rəiyyətdən birisi ilə ailə qurması qınağının altında əzilirdi. Bu qınaq və dedi-qodu o qədər davam edir ki, böyük oğlu ailəni tərk edib gedir. Ardınca isə o, azyaşlı oğlunu itirərək əbədi olaraq qəm deryasına batır. Dərin depressiyanın nəticəsində yaranmış can ağrıları ilə əlləşməyə başlayır. Yazdığı saysız qəzəllər bu ağrını, övlad itkisinin acısını ovundura bilmir. Xan qızı Natəvan şam kimi günü-gündən əriyib yox olmağa başlayır.

Bilmirəm, Natəvanın taleyində baş verənlərin səbəbkarı özüyümü, ya yox. Bunu psixoloqların “həyatına nəyi çağırırsansa, o da gələr” məntiqinə əsaslanaraq söyləyirəm. Hər halda, insanın bu dünyada ən böyük işi səadətə yetmək, xoşbəxtliyə nail olmaqdır. İnsan əzab çəkmək üçün doğulmayıb, bu, qətidir. Uydurulmuş əzab ssenariləri isə utopiyadır. Sadəcə, Şopenhauersayağı bir məntiq mövcuddur ki, bəzən çox şey biz istəmədən cərəyan edir. Həyatın özü kimi, kor-koranə və şüursuz. Qəribəsi odur ki, bundan öncə Natəvanın məzarı yadelli işğal nəticəsində nə qədər tənha idisə, indi də Qarabağa qovuşmağımıza baxmayaraq, onun sümükləri yadellilərin əlində sızıldamaqdadır. Qəribə taledir. Bu yaxınlarda Azərbaycan əsilli məşhur fransız fotoqrafı Rza Diqqəti Ağdamda olarkən Natəvan məqbərəsində törədilən erməni vandalizmi haqqında sosial şəbəkə üzərindən paylaşım etməsi ilə goreşən ermənilərin Ağdamda İmarət məzarlığını xarabaya çevirməsi dəhşətini bizə çatdırdı. Hələ bu azmış kimi, növbəti xəbər, ümumiyyətlə, məntiqimizi, ağılımızı alt-üst etdi. Xəbərdə deyilirdi ki, goreşən ermənilər Xurşudbanu Natəvanın qəbrini açıb sümüklərini götürüblər. Bunun hansı düşüncə ilə, ya düşüncəsizliklə edilməsini qətiyyənlə anlamıram. Bu məsələ heç bir əxlaqa, heç bir məntiqə sığmır. Niyə belə olsun ki?.. İndi kimi günahlandırmaq, dövrəni, taleyimi? Bilmirəm. Bildiyim odur ki, Xurşudbanu Natəvan indi də yeni bir tale gərdeşinin ölümündən sonrakı aqibətini yaşamaqdadır...Yenə də “Yazılsa nöqtəbənöqtə, deyilsə hərfbəhər, Qurtarmaz həsrə qədər hali-macərəsi gülün...”

Vasili BELOV

Atlar

Volosatixa çayı gah sahilin istisiylə, gah da öz suyunun soyuqluğuyla nəfəs alır və bu nəfəslə nadir gecə səsləri də yoxa çıxırdı. Yaxınlıqdan ötən arabadakı bidonların danqıltısı, çoxdan kürü tökmüş qurbağaların tənbel qurultusu, balıqların şappıltısı – bütün bunlar geridə qalmışdı, cırcıramaların cırlıtısı isə sakitliyi daha çox hiss etdirirdi.

“Heç olmasa Malkanın boynuna zınqırov asmaq lazımdı, – Labutya düşündü, – onda daha da sevinəcək”.

O, şam qozaları səpələnmiş tərəyə çıxdı, Volosatixanın lap üstündə özünə yer seçdi, çır-çırpı yığdı və ocaq qaladı.

Atlar çox da uzaqda deyildilər, herik sahəsində otlayırdılar. Labutya bunu özünün xüsusi hissiyyətiylə duydu və papirosunu sakitcə tüstülətdi, çır-çırpını qənaətlə ocağın üstünə atdı. Sol tərəfdə Volosatixanın dumanlı dirsəyi görünürdü. Sağ tərəfdən qumluq yol keçirdi. Deyilənə görə,

buralarda cin-şəyatin dolaşdırdı. Lap çoxdan bu yerdə sərxoş bir baytar basdırıblar. Onu da deyirdilər ki, baytar buralı deyilmiş və yay gecələri torpağın altından çıxır və səhər açılana kimi çaydan su içir, amma doymur və guya ki, bütün gecə onun qurumuş boğazında çayın suyu qur-qur quruldayır.

Labutya ocağa çırpı atdı və ətrafa boylandı. Ocaq daha da gurlaşdı və qığılımlar ətrafa sıçradı, alov gah qaranlığı yaxınlaşdırır, gah da uzaqlaşdırırdı. Çubuqların çöldə qalan nəm tərəfi cızıldaırdı. Labutya saatına baxdı. Ötən mövsüm kolxozun idarə heyəti ona cib saati hədiyyə eləmişdi. Gecədən xeyli keçmişdi.

– Deyəsən, Seryoqa bu gün çox veyllənib, – deyə çoban öz-özünə deyindi və elə bu zaman fit səsi eşitdi.

Onu görənlər “Seryoqa, qoçum mənim, bəs hanı yolun sənin?” – deyə sataşırdılar. Seryoqa sürücüydü, sədri gəzdirdirdi, axşamlar isə müəllimənin yanına gedirdi. İndi də onun yanından gəlirdi və əlindəki ağaclarla yolda bitən qaymaq-çiçəklərini döyəcləyirdi.

– Labutya, – deyə o hələ uzaqdan çağırırdı.

– Bəri gəl, cavan oğlan, otur, bir papiros çək! – çoban sevinclə dedi. – Nəsə görükmürsən, elə bildim, harasa getmişən.

Seryoqa papirosunu ocaqdan yandırdı, çömbəldi, dodaqlarını uzatdı, qırtlağı göründü.

– Görmədin, sədr gəlməmişdi ki? – deyər oğlan xəbər aldı.

– Yox, görməmişəm. Yemək istiyirsən? Mənim balıq piroqum var, bugünküdü. – Labutya dedi və budaqdan asdığı torbanı götürdü.

Seryoqa yarım tikə piroq yeyib evə getdi. Labutya isə uzun müddət onun arxasınca baxdı və sevindi ki, Seryoqa onun piroqundan yeyib, hələ bir papiros da çəkib. “Yaxşı oğlandı, – Labutya gülümsündü, – ikinci mövsümdü ki, müəlliminin yanına gedir, yaxşı da geyinir”.

Labutya çoxdandı bir şeyi xəyal edirdi. O, Seryoqanın qanışirin müəlliməylə evlənməyini gözləyirdi. Onda Labutya Quskanı – dik-dik dincildəyən aygırını arabaya qoşacaq, cavanları kənd sovetinin binasına aparacaq, hamının gözü qarşısında atın quyruğuna düyünçə vuracaq və Quskanın boğazındakı zınqırovlar şaxtada zınqıldayacaqlar.

Labutyanın kolxozda məskunlaşmasını çox az adam xatırlayır. Hələ müharibə illərində o, bu yerlərdə gecələyirdi. Qışda bir parça çörəyə keçər çəkmələr tikir, yayda inəkləri otarırdı. Yavaş-yavaş adamlar ona öyrəşdi və özlərininki hesab etdilər. Qırx beşinci ildə kolxoz ölmüş sonsuz bir qarının komasını ona verdi. Labutya ora köçdü və birdəfəlik bu kolxozun adamı oldu. İdarədə İvan Aleksandroviç Petrovun adına şəxsi hesab açıldı, amma kolxoz sədrindən başqa heç kim onu ad və soyadıyla çağırmadı. Eləcə Labutya deyirdilər.

Yayda o, adəti üzrə, çobanlıq edirdi. Enlikürək, qısaqıç, məsum göy gözləri və qısa kirpikləri olan Labutya hamıya gülümsünür və istəyən kəsi siqaretə qonaq edirdi. Hansısa bir Allah bəndəsi onunla danışır və siqaret çəkirdisə, sevinirdi.

Heç kim onun yaşını da bilmirdi. Düzdü, bəzən ürəyiyumşaq qarılardan kimsə onun yaşını soruşurdu, amma o eləcə gülür və deyirdi: “Eh, ay nənə, özümün də yadımnan çıxıb”. Lakin o elə də qoca görünmürdü, xüsusən üzünü qırxa və hamama gedəndə. Özü də birincini nə qədər az edirdisə, ikincini bir o qədər çox edirdi. Görünür, qohum-əqrəbasından bir kimsə qalmamışdı. O, hansısa uzaq Ustrikadanıydı. Əvvəllər danışanda

sirli Ustrika barədə nələrsə deyirdi, amma sonralar tamam yaddan çıxdı.

Adamlardan başqa o, heyvanları, xüsusən də atları çox sevirdi. Hər yaz o, ayaqqabılarını sahmana salır, baltasını itiləyir və ot cücərən kimi idarəyə “işə girməyə” gedirdi, amma hamı da bilirdi ki, nə işə girmək, Labutya əməkünü hesabına bütün yayı atları otaracaq.

Nəçə il idi ki, beləydi. Bu yay da o biriləri kimi.

Briqadada nə zamansa qırxa yaxın at vardı, indi onu qalıb və iş o yerə çatıb ki, ucqar kəndlərdə adamlar meşədən odunu özləri daşıyırlar.

Labutya atın hər birini özü kimi tanıyırdı.

Əlbəttə, ən çox sevdiyi Malkaydı – qoca, şən və təbiiyəli madyan. Brabanson cinsindən olan Malka qocaldıqca balacalaşır, çiyininin və belinin sürtülmüş yerlərini boz ləkələr basır, yəhərin qoyulduğu yer göynəyir. Kim bilir, Malka bu yaşa kimi yollarda nə qədər tək döyüb, nə qədər ot daşayıb, yollarda nə qədər iz qoyub? İndinin özündə də, istər isti olsun, istər soyuq, o, dişləyə qoşulmağa hazır, yüyənin və cilovun hər bir hərəkətinə həssasdı. Hərdən ona elə gəlir ki, bəlkə, nəyisə düz eləmir, halbuki araba sürənlər özləri səhv edirlər. Bu yaxınlarda bir uşaq meşəyə odun gətirməyə gedib və tanımadığı bir yerə düşüb. Kəndə qədər yol uzaq, uşaq azıb, atı da başqa tərəfə dartır. Malka isə əksinə, düz yola dartır. Onda uşaq çubuq kəsir (at isə hövsələylə ağacın kəsilməsini gözləyir) və atı döyməyə başlayır, gözünə, başına, ayaqlarına. Uşağa elə gəlir ki, at onu meşəyə tərəf dartır, əslində isə, Malka onu düz yola çıxarır. Uşaq qəfildən mahnı oxumağa başlayır, sakitləşir, amma hərdən atı qırmanclayır, hər dəfə çubuq Malkanın belini yandıranda dönüb arxaya baxır.

Axta Dyaçok fleqmatik, xırda, quru, amma sözə baxandı, yəhərləmək də asandı. O da dincəlmək bilmir, amma hamıdan hövsələlidir. İyulun qızmar günlərində də ona qətran, kryalin sürtməyə ehtiyac yoxdu. Gənələr və mozalanlar onun qanını soranda da, Dyaçokun lazım olmayan yerinə və burnuna qonanda da acıqlanmırdı. Dyaçoku qaraçılardan alıblar. Labutyanın yaxşı yadındadır ki, müharibənin ilk ilində qoca qaraçı kolxoz sədriylə necə sövdələşirdi. O, atın üstündə iki

boyunduruq da satmaq istəyirdi, yəqin, oğurluq idi. Onların gözlədiyinin əksinə olaraq qaraçı vicdanlı adam çıxdı, atın nə gözündə ağ ləkə tapıldı, nə də dırnağında mismar.

Yaş baxımından onlardan sonra soba kimi enli kəhər Anisa gəlirdi. O, müharibənin əvvəlində kolxozun Qızıl Orduya bağışladığı ayğırın balasıydı. Budyonnunun verdiyi tərifnamə indi də idarənin divarından asılıb. Briqadada Anisanı Labutyadan başqa, daha bir neçə nəfər cilovlaya bilirdi, özü də səbətin köməyi ilə. Düzdü, səbəti ona boş göstəridilər, amma qulun vaxtından səbətdən yeməyə öyrəşmiş Anisa sadələvhəsinə başını ora soxarkən yalından yapışırdılar.

Ən irisümüklüsü və cüssəlisi, daim yuxulayan madyan Vereya idi. O, qoşquda olanda da, hətta cütləşmə zamanı da mürgü döyürdü: gözlərini qıyır, növbə ilə yoğun ayaqlarını boşaldırdı. Onun misə çalan dərisi daim parlayırdı. Saf atıydı. Tez-tez otun üstündə ağnayırdı və hər dəfə o tərəf-bu tərəfə aşıanda hərəkətlərindən mehribanlıq yağırı. İşsiz vaxtı mürgüləyəndə sinəsinin əzələləri pambıq kimi sallanır, qoşqunu dartanda isə əzələləri daş kimi gərilirdi. Gücünə və dözümlünə görə onu traktora, təmkininə görə isə Volosatixanın köndələninə yatan çoxəsirlik qaya parçasına bənzətmək olardı, o yerdə ki baytar basdırılıb.

Hər baxımdan Vereyanın tam əksinə olan Zorya adlı çal madyan idi. Quru, yekəqarın, nadinc at kolxoz üçün nə qədər desən, doğub-törəmişdi. Zoryanın nəvəsinin özünün də nəvələri vardı, Zoryanın özü isə hər il qulunlayırdı, özü də ana tərəfə çəkmişdi, dözümlülük və nadinclikdən başqa. Zoryanı məmə deyəndən pəpə deyənədək hamı tanıyırdı. Elə bir adam olmazdı ki, onu minməsin, yəhərləməsin. Təxminən on il bundan əvvəl, atlar taxıl döyən maşını dartan vaxtlarda, Zorya dönərkən yıxılmış, quyuğu çarxa ilişmiş və çarx onun quyuğunu dibinə qədər qoparmışdı. Quyuqsuz o, gülməli görünürdü. Amma bir dəfə fermaya gələn zootexnik Zoryanı ələ salmaq istəyəndə Labutyanın tanıdığı mehtər onun şlyapasına at peyini doldurmuşdu.

Dayçıları saymasaq, bu atlardan başqa Labutyanın ilxısında daha iki axta at vardı: Yevnux və Foka. Yevnux çox hündür at idi, dalı bir az sallığıydı, onda zavoda süd aparır və yazığı yəhərlə-

mirdilər də. Düzdü, balaca, amma güclü Foka da az çəkmirdi. Boyunduruğun sürtdüyü yerlər heç zaman sağalmırdı. Əgər Yevnux hündür boyuna görə məşhur idisə, Foka tamam başqa məziyyətinə görə tanınırdı: içməyi çox sevirdi. Bir dəfə iki kolxozçu stansiyaya kətan toxumu aparmış, qayıdanbaş isə dörd qutu araq gətirirlərmiş. Hadisə payız vaxtı, yağışın ara verməyən vədəsində olub. Çayın suyu o qədər qalxıb ki, taxta körpülərin də üstünə çıxıb. Kolxozçular mala qol çəkib götürüblər və evə yola düşüblər. Volosatixaya çətana qədər hər şey yaxşıymış. Zoryada gedən kişi körpünü rahat keçib, ikinci kişi də adlamaq istəyərkən körpünün tirləri aralanıb və Foka düşüb suya. Tapqırları və örkənləri qırana qədər, həm kişilər, həm də Foka soyuq suda yaxşıca çimiblər. Araq olan qutuları birtəhər sahilə çıxarıblar. İçib qızıışmaq lazımdı, amma stansiyaya gedib-gəlmək haqqı bir şüşənin puluna da çatmaz. Kolxozçulardan biri araq şüşəsini Fokanın ağzına soxub və xırçıldada-xırçıldada burub, arağın ağzı surquç möhürlə birgə yerə düşüb, elə bil almazla kəsiblər, şüşə də sappasağ qalıb. Onda kolxozçular bunu təkrar ediblər və məzə üçün şüşənin yarısını vedrədəki suyla qarışdırıb ata veriblər, yəni ki, iç və heç kimə demə. At da yarım vedrə suyu içib, onun da titrəməsi keçib. Kişilər boş şüşəni möhürlüzdəli selpo-ya təhvil veriblər və arağı ayaqlarından sildiriblər. Foka isə həmin hadisədən sonra arağa dadanıb. O özü mağazaya gedir, kişilər gülə-gülə ona araq verir. Bütün bunlardan sonra o, ayaqları ilə yeri eşir, oynayır və başını yellədir.

Bunlar nisbətən yaşlı atlar idi. Labutyanın ilxısında erkək dayça Zeprem, onun bacısı Zamaşka da vardı, hər ikisi Zoryanın törəməsiydi. Naxırda onuncu madyan Quskaydı. Onlar üçü bir yerdə gəzirdilər. Zeprem Quskanın dalınca hərələnir və ona məxsus sevincli günün yaxınlaşdığını hiss edirdi. Onların hər üçü Zamaşkaqarışıq oynaqlaşır, kişnəyir, bir-birinin yalını gəmirir, heç nə anlamır, kişnəşir, özlərindən böyük atların bildiyini bilmirdilər.

Günəş çıxdı və onun ardınca şəh qurudu. Çayın üzü yavaş-yavaş göyərdi.

Labutya ayaqqabılarını dəyişdi və ocağın közlərini söndürdü. Kolluqlardan birinin dibində yatmaq olardı, amma yatmaq istəmədi. O, torbanı və yüyənləri götürdü, tələsmədən atlara doğru getdi. O, Malkaya yaxınlaşanda at təmkinlə finxırdı və quyruğunu yellədi. Arabaya qoşanda Labutya heç zaman onun başına yüyən keçirmirdi. O, ayağını çəpərə dirəyib Malkanın belinə tullandı, atın yalından tutdu və yorğa getdi. Amma at onu elə atıb-tutdu ki, gülümsündü və yeyinlədi. Atlar təzə çıxan otu həvəssiz-həvəssiz qırpırdılar. Onlar mehriban baxışlı başlarını qaldırır, Labutyaya baxırdılar. Təkcə Zeprem çobana məhəl qoymur, Quskanın böyür-başına hərlənir, dodaqlarını salayaraq başını qovzayırdı.

– Rədd ol, gəzəyən, indi səni!.. – Labutya ona acıqlandı və atları yola tərəf qovdu. Onlar bir yerə toplaşdılar və yorğaladılar, yalnız Vereya hərdən yolun kənarındakı otlardan qırpır və tələsmirdi. Elə bu zaman xırmanın arxasından Seryoqanın “Qaz-66”-sı çıxdı. Seryoqa maşını birbaşa onların üstünə sürdü, atlar dərhal dağılışdılar, Labutya az qala Malkanın üstündən tərəsi üstə yerə gələcəkdi. Seryoqa hırıldayır və nəsə qışqırırdı:

– Labutya! – Seryoqa qəfil əyləci basdı. – Tezliklə sənın sultanlığına son qoyulacaq, gəl mənə müavin ol!

– Nə dedin?

Seryoqa:

– Deyirəm ki, nə qədər gec deyil, işini dəyiş, sənın tifaqını dağıdacaqlar! – dedi və hırıldaya-hırıldaya maşını yerindən tərpətdi, çadırını yelləderək getdi.

Labutya onun son sözlərini eşitmədi, gülümsündü və öz-özünə düşündü: “Yaxşı oğlandı ha bu cüvəllağı!” O yenidən qanışirin müəlliməni xatırladı və yenə də onu yadına saldı ki, qışda Quskanı arabaya necə qoşacaq, gənclərlə birgə kənd sovetinə necə gedəcək və mis zınqırovlar şaxtada necə zınqıldayacaqlar.

İyulda Labutyanın ölüşündə ladan kolları çoxalmış, yağışlar ələməyə başlamış, şirin moruqlar qızarmışdı. Labutya meşə ayrıcında özünə koma tikmiş, üstünü budaqlarla, quru ağ

mamırla örtmüşdü və səhərdən axşama kimi burdaydı, yalnız yemək üçün evə gəlirdi. Brezent yağmurluq və torba yağışdan ağarmış, Labutyanın özü isə qaralmışdı. O öz meşəsində xoşbəxt və mehriban idi. Gündə üç dəfə güllə atır və güllələrin səsi uzun müddət meşədə əks-səda verirdi. Atlar çox uzaqlara otlamağa gedirdilər, amma o həmişə bilirdi ki, atlar hardadı. Qulağını torpağa dirəyir və atların neçə kilometr o tərəfdə otladıqlarını bilirdi, bilirdi ki, meşədə sakitlikdir.

Uzun və yağmurlu avqust ayı gəldi. Bəzi gecələr o, ilxını kəndə qovub gətirir, onların addımlarından evlərin divarları silkələnir, lampalar yırğalanırdı. Yayda kökəldilər, hətta sür-sümüyü çıxmış Zoryanın da dalı yumrulandı, haçalandı, təkcə Zeprem hamıdan arıq idi, paçasının arasından yumruq keçərdi.

Bir dəfə gecə keçəndən sonra Labutya komada mürgüləyirdi. Minikçilər atları hələ gündüz işlərinə bölməmişdilər və atlar da qızılağac kolluqlarında mürgü döyürdülər, üçündən başqa: Yevnuxda süd aparmışdılar, Malkada səhərdən xəstəxanaya getmişdilər, Zamaşkanı isə dünəndən aqronom minmişdi və briqadaları gəzirdi.

Seryoqanın sahə tərəfdən komaya yaxınlaşdığını Labutya eşitmədi. Oğlan çobanla zarafat etmək istəmiş və gizlicə komaya gəlmişdi. O, qocanın yanında yatan Vereyanı çölə qovdu, damın altındakı quru odunu çıxarıb yandırdı və təzədən yerinə qoydu. Tezliklə quru taxtalar yanmağa başladı və dam da alışdı. Alov Labutyanın olacağını bürüyəndə çoban çölə qaçdı, şalvarının od düşən yerlərini söndürməyə başladı. Seryoqa qəşş edir və gülməkdən otun üstündə qıvrılırdı. Labutya da gülür, torbanı, tütəngi, yağmurluğu və dirmığı çölə atırdı.

– Mən də fikirləşirəm ki, görən, mənı dişliyən nədi, – gülə-gülə deyirdi. – Bir də baxıram ki, yanırım! Ay vələdüznə Seryoqa!

Seryoqa isə otun üstündə qıvrılırdı:

– Ha-ha-ha...

Onlar yanan taxtaları birlikdə çölə atdılar və otluqda oturdular.

Vereya təəccüblə onlara baxırdı. Dyaçok uzanıqlı halda boynunu uzadıb ot qırpırdı, o biri atlar kolluqda dayanmışdılar.

– Mən də deyirəm, görən, məni çalan nədi...

– Ha-ha-ha...

Taxtalar tüstülənir, bürkü onları boğurdu. Seryoqa bir neçə dəfə hırıldamaq istədi, hırıldadı da. Labutyani isə Seryoqanın müəlliməylə nə zaman evlənəcəyi maraqlandırır, soruşmağa da utanırdı. Bir qədər hava barədə danışdılar. Sonra çoban ürəkləndi və soruşdu:

– Sergey, sən necə, Volosatixaya gedib-eliyirsən?

– Orda nə itim azıb? – deyə Seryoqa uzağa tüpürdü, siqaret kötüyünü də onun dalınca atdı.

– Necə yəni nə? – Labutyanın ürəyinə nəşə damdı.

– Niyə getməliyəm ki? – oğlan güldü. – Getdim-gəldim, bəsdə də. İş başa çatdı, dükanlar da bağlandı.

– Necə yəni bağlandı?

– Elə.

– Bu necə olur? Bəs evlənmək?.. Qız ərə getməli idi, ya yox?

– Üş-üşşş! – deyə Seryoqa fit çaldı. – Axmağam-nəyəm, ondan o qədər ki...

– Heç yaxşı deyil... – Labutya etiraz eləmək istədi, amma Seryoqa onun sözünü kəsdi:

– Yaxşı deyil, yaxşı deyil! Elçi-zadsan məyər!? O bu yay məndən sonra üçüynən gəzib. Biriynən gəzmək ona da maraqlı deyil!

Labutya tamam büzüşdü, əlindəki bükməni ora-bura fırlatdı, gözləri səyridi. Seryoqa ayağa durdu və tüfəngdən atmağa icazə istədi. Sakit meşə atəşə qəmli və ikiqat cavab verdi.

– Labutya! – Sergey gedərkən səsləndi, – sədr tapşırıb ki, sabah atları kəndə gətirəsən. Hamısını hökumətə təhvil verəcəklər!

– Atsız sən nəsən? – deyə çoban onu çağırırdı.

– Atsız, cavan oğlan, odunsuz qalarsan, sənə məşininla ota da gedə bilməzsən. Sən, Sergey, bu işlə zarafat eləmə!

– Nə zarafat? Dedilər ki, kəndə gətirəsən! – Seryoqa dedi və fıstırığı çala-çala getdi

Labutya bir az fikrə getdi, özünü itirdi, ətrafa baxdı. Vereyanın yumru və məhzun gözləri mehribancasına ona baxırdı, meşənin harasındasa qırğı çığırdı, yanmış komanın taxtaları közəririrdi.

İki gündən sonra əmr gəldi ki, atları şəhərə gətirsinlər. Labutya, yuxulu kimi, kisələri otlarla doldurdu, Vereyanın belindən aşırı, özü də çıxıb oturdu. O biri uşaqlar da Anisa, Yevnux və Zoryayla eyni cür davrandılar, qalan atları isə yüyənlədilər.

Kənddən çıxanda fermanın yanında bir neçə qadın dayanmışdı. Onlar ağlaya-ağlaya, öz baxışlarıyla atları döngəyə qədər ötürdülər.

Döngəni burulandan sonra "Qaz-69" onlara çatdı, gölməçədən keçdi, atları palçıq batırdı və uzaqlaşdı. Seryoqanın dişlərini necə ağartdığını Labutya gördü, amma nə dediyini eşitmədi.

Axşama yaxın şəhərə çatdılar. Qəbuledici çıxıb getmək istəyirdi, amma atları təhvil almağa məcbur oldu. Labutya atları qaytarmağa işıq ucu görmədiyinə görə mağazaya gedib iki yüz əlli qramlıq araq aldı və geri qayıtmaq üçün bazar meydanında oturub Seryoqanı gözlədi.

Araq içdi, iki xiyarı çörəklə iştahsız yedi. Seryoqa hələ də şəhəri gəzir, sədrin tapşırıqlarını yerinə yetirirdi. Labutya yoldan ötən yük və minik avtomobillərinə baxa-baxa meşədəki örüş yerini xatırlayırdı və qulağına kişnərti səsi gəlirdi.

Birdən o, oturduğu yerdən sıçradı. Atları sırayla bazar meydanından aparırdılar. Vereya hamıdan qabaqda gedirdi, Dyaçok onun quyruğuna bağlanmışdı, arxasında Anisaydı, sonra Foka, Zorya, Yevnux, Quska gedirdi, Quskadan sonra Zeprem və Zamaşkaydı, lap axırda isə Malka. Hündürboylu Yevnux dodaqlarını əsdirdi, Malka başını döndərərək Labutyani tanıdı, astadan kişnədi və atların hamısı dayanıb çobana baxdı.

Labutya uşaqlarla birgə Seryoqanın məşinində evə gəldi, axşam yatdı, səhər isə harasa yox oldu. Onun bütün sərvəti – kolxoz tüfəngi, yağmurluq, balta, torba daxmada qaldı, özü isə ilim-ilim itdi və bir daha görünmədi. Bəlkə, o, təzədən veyl həyata qayıtmışdı, bəlkə də, onu doğma vətəni – naməlum, uzaq Ustrika özünə çəkirdi.

Çevirəni:

Elçin Hüseynbəyli

GƏLƏCƏK DALIMIZCA...

Bilmirəm nəyə görə
bu güc, qüvvət deyilən?
Dosdoğma el-obamdı
bu gün qürbət deyilən.
Bu hicran, bu ayrılıq,
dəli həsrət deyilən
bir gün susub, kiriyib
gələcək dalımızca...

O bəxtsiz, o talesiz,
o iqbalsız ağaclar,
koğuşları arısız,
həm də balsız ağaclar.
Artıq bardan kəsilmiş
yorğun, halsız ağaclar
ayağını sürüyüb
gələcək dalımızca...

İtiribdi ətrini
orda gül ki, çiçək ki,
o salxım söyüdlərin
saçın kim hörəcək ki?
O dərələr, o dağlar
bir günəş görəcək ki;
qarlar, tarlar əriyib
gələcək dalımızca...

Kəmaləddin QƏDİM

Bir quru şəkilmirik,
bəzəkmiyik, bəzək biz,
adammıyıq, bilmirəm,
daşmıyıq, ya kəsək biz?
O yerlərə bu il də
qayıda bilməsək biz,
başdaşları yeriyib
gələcək dalımızca...

ƏSGƏRDƏN QABAQDA GENERAL GEDİR

Şəhid general Polad Həşimova

Gedir ər oğlu ər, məğrur, qürurlu,
Vətən sevdalısı, əhli-hal gedir.
Gedir alnıaçıq, üz-gözü nurlu,
Gedir, söhbəti bal, dili bal gedir.

Xəbəri varmıdır barı düşmənin,
Hazırdı kətli, darı düşmənin.
Sındırıb belini qarı düşmənin,
Çəkib sinəsinə qara xal gedir.

Silin gözünüzü, yası unudun,
Yapışın, hərəniz bir yandan tutun.
Çiyinlər üstündə uçan tabutun
Gedir, arxasınca bir mahal gedir.

Ölürük, Vətənin torpağı çəkir,
Ölürük, tək Vətən yaşasın tək.
Ancaq qələbə var o döyüşdə ki,
Əsgərdən qabaqda general gedir...

KÜLÜNƏ, KÜL ALTDƏ KÖZÜNƏ ŞÜKÜR...

Düşmənin gözündə qoydu murazın,
Vətən, çörəyinə, duzuna şükür.
Qızıl hərflərlə tarixlər yazır,
Minlərlə oğluna, qızına şükür.

Kimi özümüzə arxa bilirik,
Kimdi yapışmalı yaxa, bilirik.
Artıq kişi kimi baxa bilirik
Biri-birimizin üzünə, şükür.

Düşməyə az bərkin-boşun qalmayıb,
Quruyub, gözündə yaşın qalmayıb.
Çox da ki daş üstə daşın qalmayıb,
Bu bomboz çölünə, düzünə şükür.

Lənətlər yağdırdıq kor yerimizə,
Artıq dolmayacaq qor yerimizə.
Torpağın üstündə gor yerimizə,
Külünə, kül altı közünə şükür.

Deyirlər, bir ana xəbərini alıb,
Yüyürüb Ağdama ayağyalın.
Şuşada şuşalı bir ağsaqqalın
Yenidən nur gəlib gözünə, şükür.

Birləşdik ən ağır dərdi-sərdə biz,
Birlikdə güclüyük xeyir-şərdə biz.
Ali rəhbərimiz, Baş sərkərdəmiz
Sadiqdi andına, sözünə, şükür.

Yüzünü tanıdıq, yüzünü gördük,
Gördük, astarını, üzünü gördük.
Sonunda doğrunu, düzünü gördük,
Min şükür, doğruna, düzünə şükür...

HAVANI ƏSGƏR DƏYİŞDİ

Bu qan yerdə qalmaqdaydı,
Bu qanı əsgər dəyişdi.
Yetmədi əsgərə dua,
Duanı əsgər dəyişdi.

Dağlar dumana qalmışdı,
Bədə, yamana qalmışdı.
Nə var, gümana qalmışdı,
Gümanı əsgər dəyişdi.

Sevincin ayağı yeyin,
Gedin, böyük Bəyə deyin;
"Zamanı vardı hər şeyin..."
Zamanı əsgər dəyişdi.

Hərənin öz davasıydı,
Öz səsi, öz avazıydı.
Davamız söz davasıydı,
Davanı əsgər dəyişdi.

Dərd vardı, dava çatmırdı,
Yurd çatmır, yuva çatmırdı.
Şuşada hava çatmırdı,
Havanı əsgər dəyişdi...

GÜCÜMÜZ ÜZƏ ÇIXDI

Tanrı gecindən verdi,
Gecimiz üzə çıxdı.
Almırıqmış, aldıqca
Vecimiz üzə çıxdı.

Qan doluymuş bağrımız,
Qan hönküdü çağrımız.
Sıxıldıqca ağrımız –
Acımız üzə çıxdı.

Ən xas günümüz gəldi,
Ən as günümüz gəldi.
Qisas günümüz gəldi,
Öcümüz üzə çıxdı.

Göyerdikcə sözüümüz,
Daşdan keçdi düzüümüz.
Ağardıqca üzümüz
İçimiz üzə çıxdı.

Açıldıqca başımız,
Dindikcə göz yaşımız.
Neçə mərd qardaşımız,
Bacımız üzə çıxdı.

Dirrikdə güclüymüşük,
Kürlükdə güclüymüşük.
Birlikdə güclüymüşük,
Gücümüz üzə çıxdı.

Çatıydıq şüşə kimi,
Sıxlaşdıq meşə kimi.
Sonunda Şuşa kimi
Tacımız üzə çıxdı...

AĞDAM MƏSCİDİNİN İŞİĞİ YANIR...

*Vətən müharibəsində şəhid olmuş Əli balamızın
anası, şagirdim Gülbəniz xanıma*

Qoruyub dupduru, təmiz adını,
Könlündə bir nakam sevginin yası.
Evin kişisidi, evin qadını,
Şəhid atasıdı, şəhid anası.

Di gəl ürək bəslə, ürək-bu çatla,
Olurkən bu boyda dərdin sarbanı.
Bir qız köçürübdü toyla-büsatla,
Bu da oğul köçü, oğul karvanı...

Deyir, əriyəcək Murovun qarı,
Çay olur, göl olur su qovuşanda.
Gözləyir bir sabah şəhid ruhları
Gəlib qovuşacaq Suqovuşanda.

Al bayraq gəzdirir, qara bağlamır,
Bu rəng ürəyinə dəyir, toxunur.
Səsini içinə çəkir, ağlamır,
Susur ki, Şuşada azan oxunur.

Demir ki, bəxt yatıb, dönərgə dönüb,
Demir ki, bu dərdə necə dayanır.
Deyir ki, baxmayın, çırağım sönüb,
Ağdam məscidinin işığı yanır...

OĞUL QURBANIYLA, QUZU QURBANI

*Şəhid leytenant Ərtoğrul Nadirlinin atası Hümbət
oğlunun tabutu önündə qurban kəsib...*

Bu necə arzuydu, niyyətədi, Allah,
Bu necə seherdi, bu necə sirdi;
Bir ata qəhrəman, şəhid oğlunun
Tabutu önündə qurban kəsirdi...

Qonağı çox idi- bütün Qarabağ,
Öndə baş tacımız Şuşa gəlmişdi.
Əsgər yoldaşları, zabit dostları,
Dalyca Ərtoğrul paşa gəlmişdi.

Odu yandırırdı, alışdırırdı,
Yaman üşüdüdü buzu qurbanın.
Üz-üzə, baş-başa dayanmışdılar
Oğul qurbanıyla, quzu qurbanı...

İllərdi torpaqlar əsirdi, Allah,
Əsir torpaqlara dərman şəhiddi.
Kəsilən quzu da bilirdi, vallah,
Bilirdi ən böyük qurban şəhiddi.

Məktub göndərmişdi özündən qabaq,
Xəbər gətirmişdi cənab leytenant.
Evinə əliboş qayıtmamışdı,
Zəfər gətirmişdi cənab leytenant.

Yerdə car olmuşdu quzunun qanı,
Axan göz yaşları selə dönmüşdü.
Vətən qəhrəmanı, Vətən qurbanı
Belə qayıtmışdı, belə dönmüşdü...

Bu necə arzuydu, niyyətədi, Allah,
Bu necə seherdi, bu necə sirdi;
Bir ata qəhrəman, şəhid oğlunun
Tabutu önündə qurban kəsirdi...

Qərib MEHDİ

GÜLGÜNÜN RƏNGLİ MUNCUQLARI

Sənədli hekayə

Kafedranın 21 nəfər işçisi vardı. Doktorluq elmi dərəcəli müdirə xanıma ayrıca otaq verilmişdi. Qalan 20 əməkdaş müəllimlər otağı kimi istifadə olunan geniş bir auditoriyaya yerləşdirilmişdi. Bu 20 nəfərdən də 15-i müəllim, 5-i isə laborant idi. 5 nəfər laborantdan isə yalnız biri – Gülgün məcburi köçkün (əslində, qaçqın) idi.

Təqvim hər dəfə yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecəni acı içində əzab-əziyyətlə yaşayırdı. Təqvimin həmin günləri Gülgünün üzü kimi gülmürdü. Kədərə səbəb vardı. 29 il bundan əvvəl rus-erməni hərbi birləşmələri Bakıda azadlıq mücadiləsinə qalxmış bir xalqı – dinc azərbaycanlıları qanına qəltan etmişdilər. İmperiya şəhidlərimizi analarımızın göz yaşlarına bürüdü. Şəhidlər – azadlıq yolunda verdiyimiz qurbanlar da borclu qalmadılar. Onlar öz ölümləri ilə zəhmli sovet imperiyasının zirehinə çat saldılar. İmperiyanın parçalanması, çökməsi bundan sonra başladı...

Yenə yanvarın 19-u idi. Bakıda Milli Matəm Gününə dövlət səviyyəsində son hazırlıq işləri gedirdi. Əyalətlərin, o cümlədən Gəncənin də matəm günü ilə əlaqədar öz hüzn tədbirləri vardı. Şəhidlər elliklə anılacaq, məzarları ziyarət ediləcəkdi.

Yanvarın 19-dan başlayaraq xanımlarımız geyimlərinə diqqət yetirir, əlvan paltarları qara rəngli geyimlərlə əvəzləyirdilər.

Kafedranın əməkdaşları onu da bildirdilər ki, bu 21 nəfərin içərisində yalnız laborant Gülgün həmişəkindən fərqli – ağır görünən çanta ilə şöbəyə

daxil olacaq. Pəncərədən görünən məscidin qoşa minarəsindən günorta azanının səsi eşidiləndə həmin çantanın ağız açılacaqdı. Gülgün çantadan 21 büküm halva çıxaracaqdı. Şəhidlərin ruhuna dua oxuyaraq ehsan rəmzli bu halvaları iş yoldaşlarına paylayacaqdı. Bundan sonra qaçqın qız yükü boşalmış çantası kimi özünü də yüngül hiss edəcəkdi. Əməkdaşlar Gülgünün bu hüznü hərəkətini dəyərləndirərək öz təşəkkürlərini bildirəcək və dilavərlərdən bir-ikisi arzu edəcəkdi ki, tezliklə torpaqlarımız erməni-rus işğalından azad olsun, Gülgün də doğma Kəlbəcərinə qayıtsın. Əlbəttə, dua xarakterli bu arzuya hamı "Amin" deyəcəkdi. Əməkdaşlar halvanın tamına baxdıqdan sonra Gülgünü tərifləyəcəkdi.

Kafedrada elmi heyətdən başqa o nəzir halvadan dadan, sonra əllərini göyə sarı açıb dua edən, duasında İlahidən müşkülləri mümkün etməyi diləyən bir əli süpürgəli, o biri əli silgili texniki işçi Həvva xala da vardı. Həvva xala hər dəfə halva təamına gecikirdi. Bunu bilən Gülgün onun payını saxlayırdı. Zənn edirdi ki, onun duası daha keçərlililər.

Bu geniş otağın təmizlik işinə baxan Həvvə xala işinə vicdanla yanaşırdı. Otaq həm də kiçik muzeyi xatırladırdı. Kafedraya bağışlanan hədiyyələr burada qorunub saxlanılırdı. Həvvə xala iş başlamamış əşyaların, masaların üstünü, işdən sonra işçilərin ayaq basdığı döşəmənin tozunu silərdi. Taleyi ilə barışmışdı. Bu da onun qismətinə düşən peşə idi. Aldığı cüzi əməkhaqqı ilə Bakıda oxuyan nəvəsinə də kömək edir, görməsə, pensiyası ilə də tələbəyə yardım əli uzadırdı. Təki uşaq korluq çəkməsin.

Həvvə xalanın ali təhsili olmasa da, güclü fəhmi vardı. İctimai-siyasi, hətta hərbi hadisələrin müzakirəsindən yan durmazdı. Söylədikləri, adətən, özünü doğruldurdu. "Havaşünaslığı"na yarızarafat-yarıciddi ehtiyac duyan bu diplomlu savadlılara münəccimlik eləməyindən Həvvə xala daxili bir həzz duyurdu:

Soruşurdular:

– Həvvə xala, bu gün hava necə olacaq?

O da elə bir cavab verirdi ki, soruşanı düşündürən bütün nəsnələrə cavab olurdu:

– Hava parçalı-buludlu olacaq. Qəti fikir söyləmək çətindir: yağış da yağa bilər, günəş də çıxa bilər, – sonra da dönüb ağzını marçıldada-marçıldada Gülgünün bişirdiyi halvanın tamamı xüsusi vurğulayırdı. – Düşdüyün ev bəxtəvər olacaq, ay bala! Bu qabiliyyətinlə evin dəmir dirəklərini qızıla döndərəcəksən!

Bu qaçqın qızın əl qabiliyyəti yalnız mətbəx menyusu ilə bitirdimi? Yox!.. Yox!.. O hələ uşaqlıqdan gördüyü, müşahidə etdiyi mənzərələri rəng-bərəng muncuqlarla kətan üzərində yaradar, rəsm fənnindən dərs deyən "xəsis" Mehman müəllimdən bir "Afərin!" qoparıb rahatlanardı.

O, doğma kəndlərinin mənzərəsini kətan üzərində muncuqla tikib canlandırmışdı. Həvəsini sənətə yönəldən Mehman müəllimə minnətdar olan Gülgün yaratdığı əsərlərlə rayon üzrə keçirilən müsabiqələrdə mükafatlı yer də tutmuşdu. Neyləyəsen, pis əsən ruzigar ona yas yerinin rəmzi olan halva çalmağı da öyrətmişdi.

Yanvarın 19-da hazırlıq işləri başa çatdı. Ayın 20-si isə ölkə üzrə Milli Matəm Günü kimi qeyd edilməyə başlandı. Təbiətin xoşbəxt bir çiçəyini – qərənfilə də günahsızların ölümləri, qətləmlər yas rəmzinə çevirib halva kimi yaman günə qoymuşdu.

Adamlar bayraqlar kimi, bayraqlar adamlar kimi başlarını aşağı salmışdılar. Hər kəs evindən, iş yerindən Baş meydana yönəlirdi. Monitorda simli orkestr hüznə səslənirdi. Əli qərənfil dəstəli insan axını şəhid xatirəli məkanları ziyarət etdi.

Son ziyarət yeri şəhidlərin dəfn olunduğu məzarlıq idi. Ayaq saxladılar. Matəm mitinqi açıq elan edildi. Əvvəlcə şəhər məscidinin axundu şəhidlərin – cənnətməkanların ruhuna "Yasin" surəsini oxudu. Sonra söz şəhər icra başçısına verildi. Hüzn günü olsa da, başçı təmkinlə, inamla danışib camaatın ruhunu ayaqda saxlamağa çalışdı:

– ... Biz güclü orduya və ən müasir silahlara malikik. 20 Yanvar qırğınının, Xocalı soyqırımını qurbanlarının qanı yerdə qalmayacaq. Necə olursa-olsun, intiqamımızı təcavüzkar erməni faşistlərindən alacağıq. Lazım gələrsə, düz İrəvana qədər gedəcəyik. Bunun üçün Prezidentimizin – Ali Baş Komandanımızın hücum haqqında əmri kifayətdir.

Ordu nümayəndəsi də fikirlərini başçının dedikləri əsasında qurdu. Əlavə olaraq zabitəli səsi ilə yaxınlarda qazanılan məhəlli qələbəni xatırlatdı:

– ...Yeni hücum işğal olunmuş torpaqlarımızın azad olunmasını başa çatdıracaqdır. Lələtəpədə əzilmələri erməni ordusuna muştuluq olacaq!

Qara geyimli, qara kalağayılı şəhid anası özünü toplayaraq aldığı övlad yaralarının ağrısına qalib gəldi:

– ...Fəxr edirəm ki, iki oğlum Vətən uğrunda gedən döyüşlərdə şəhid olmuşdur. İnanıram ki, üçüncü oğlumu qazi kimi qarşılayacağam!

Gülgün hamı kimi, bəlkə də, başqalarından daha çox deyilənlərə qulaq kəsilməmişdi. Eşitdikləri ona şəfəverici dərman xəstəyə necə təsir edirsə, bax eləcə təsir edirdi. O, üç yara almışdı: Bakıda – 20 Yanvarda, Xocalıda – 26 fevralda "şəhid olmuş", Kəlbəcərdə – doğma ocağından köçkün-qaçqın düşmüşdü. O, deyilənləri başqalarından daha dərin duyurdu. Odlu misraları ilə yeri-göyü titrədən bir şairin səsinə ayılıb özünə gəldi.

Şair coşğun bir səslə haray çəkir, namərd, nanəkor düşmənin başına sözdən atəş açırdı. O, qələmindən olmuş qələmdaşı Zori Balayana "dığa", tərəfdaşlarına isə "mığmığa" deyirdi. Ortada özünü də yaddan çıxartmamışdı. Əlbəttə, şairimiz müqayisəolunmaz üstünlüyə yiyələnib özünü dağa bən-zətdi.

Matəm mitinqi başa çatdı. Şəhid məzarlarına gül düzümü başlandı. Gülgünün iş yoldaşları 21 qərənfil dəstəsini "ünvanlarına" çatdırdılar.

Bu qəbirlər sırasında bir "ünvansız" qəbir də vardı – naməlum şəhidin məzarı. Gülgün bu məzarlığa hər dəfə iki qərənfil buketi ilə gəlirdi. Gül dəstəsinin biri naməlum əsgərin məzarı üçün idi. Hər dəfə naməlum əsgərin məzarını ziyarət edəndə Gülgünün acılı-şirinli xəyalları uzaqlara gedirdi. O, istər-istəməz sinif yoldaşları Orxanla Tərgülü xatırlayırdı. Məktəbli gənclərin şirin arzularla başlanan həyatı qarşısızalmaz acılara tuş gəlirdi. Orxan təhsilini yarımçıq qoyub erməni işğalçılarla döyüşlərə yollandı. Və bu döyüşlərin birində qəhrəmancasına şəhid oldu. Bunu eşidən Tərgül havalandı, dəli kimi ora-bura vurnuxub Orxanı axtarmağa başladı. Orxanın harada dəfn olunduğu bilinmədi. Bəlkə, Gülgünün ziyarət etdiyi naməlum məzar Orxanın son istinadgahı idi? O buna inanmaq istəyirdi və bu inancla da hər dəfə bu məzarı ziyarət edirdi. Qaçqın qız Orxanla Tərgülün saf məhəbbətinin şahidi idi. Onlar xoşbəxt olmalıydılar. Burada deyirlər ki, sən saydığını say, görək erməninin fitnəsinə aldanan fələk nə sayır?!

Gülgün növbəti hüznü ziyarətini də məzar sahibinin ruhuna dualar oxuyaraq başa vurdu. Gün beləcə bitdi. Sabah qələbə ümidli iş günü başlanacaqdı.

Gülgün həm orta məktəbi, həm də ali məktəbi yüksək qiymətlərlə bitirmişdi. İxtisasını yaxşı bildirdi, mütaliə dairəsi də genişdi. Xüsusilə bədii ədəbiyyat vurğunuydu. Oxu mədəniyyətinin zəiflədiyi indiki halda onun fəal oxucu olması məmnunluq doğururdu. Yeri gələndə, müəllimlər, müəyyən məsələləri dəqiqləşdirmək üçün ona müraciət etməyi özlərinə əskiklik bilmirdilər.

Və onun başqalarından fərqli bir özəlliyi də vardı. İşini bitirdikdən sonra yerində az oturur, çox gəzinərdi. Otaq boyu gəzinəndə o özü ilə danışıq, başına gələn olayları çözümləyirdi...

Mehman müəllimin tapşırığı ilə şəhərə gedən atasına rəngli muncuqlar almasını sifariş eləyirdi. O, rəngli muncuqlarla onu düşündürən dünyasını başqa şəkildə, başqa görkəmdə adamlara qaytarmaq istəyirdi. Günahamı batırdı? Tanrının işinəmi qarışırdı? Bilmirdi. Qarşısızalmaz bir duyğu ilə Tanrı yaradanı öz qavrayışı ilə yenidən yaratmaq

həvəsilə alışıb-yanırdı. Bu muncuqlardan üç dənəsini məktəbli yoldaşının xahişi ilə ona – Orxana bağışlamışdı. Sən demə, Orxan da bu üç muncuqla öz tale əsərini yazacaqmış. Yazdı, lakin alınmadı. Şəhid kimi ruhu göylərə, cismi torpağa tapşırıldı. Tərgül taleyin bu kəmfürsətliyindən havalanıb çöllərə düşdü. Gülgün bu nakam sevginin ağrılarını unuda bilmirdi. O, Orxanın ruhunu göylərdə, cismini yerlərdə axtarırdı. Heç birinin dəqiq ünvanı yox idi. Ona görə Gülgün xəyalında dünyanın hansı bucağında olmasından asılı olmayaraq, naməlum əsgərin məzarını Orxanın məzarı kimi qəbul edərək ziyarət edirdi.

İlkin uğurlardan sonra öz əsərləri də günəş işığından çıxıb dumana düşdü. Sərgilərdən qazandıqı diplomların üstünü toz basdı. Elə bil ki, qara günlər ağ günlərin astarıymış. Hər şey tərsinə çevrildi. Torpaqlarımıza erməni təcavüzü başladı. Düşmən arxalı idi. Köməksizin nəsibi nəydisə, o da oldu: ot kimi biçildik, ağac kimi doğrandıq, torpaq kimi tapdandıq. Gülgün Ələsgər babasının bir deyimini başından çıxarda bilmirdi: "El yeridi, yalnız qız qaldıq səhrada...".

Atalar arzu etdikərini gerçək kimi irəli sürməkdən çəkinməyiblər: "Bir vaxtlar qurd quzu ilə bir yerdə otlayarmış". Rəhmətliklər ayıqları bu dostluğun ab-havasında uyğuya daldırmaq istəyiblər. Bir fikir verin: hətta qurd quzu ilə dostluq naminə günahsızları qanlı dişlərilə parçalamaq peşəsindən də əl çəkib təhlükəsiz qida sisteminə – otlamağa başlayıbmiş. Qurdun gerçək təbiəti bu xoş arzusunun reallaşmasına imkan vermədi. Ara yerdə günahsız quzu "Badalaq oyunu"nda bada getdi.

Zaman-zaman qurd xislətli ermənilərin "təlimçisi" ruslar ətrafda olan quzu niyyətli xalqları inandırmağa çalışıblar ki, narahat olmayın, əlinizi başınızın altına qoyub gecə də yatın, gündüz də. Ermənilərdən sizə zaval gəlməyəcək. Ruslar bu sözləri Azərbaycan türklərinə də deyirdi. Hətta müəyyən müddətə Azərbaycanla Hayastanın qardaşlaşma görüntüsünü nəzərə çarpdırırdılar. İrsiyyətə ayrı cür haray çəkirdi: "Qurdun qurd, quzunun quzu xisləti, xasiyyəti dəyişməzdir". Təəssüf ki, ixtiyarını əlindən verənlər həqiqətin deyil, ağanın dediklərini qəbul etməyə məcburdular.

Hələ 1988-ci il irəlidi idi. Hələ qonşu olan ermənilərlə azərbaycanlılar Sovetlər Birliyində dinc qurd-quzu timsalında yaşayırdılar. Bu aldadıcı situasiyada torpaqqapsama mərzindən qurtarmayan ermənilər xəlvəti olaraq silah-sursat tədarükündədilər. İnamlı azərbaycanlılar isə ev tikir, torpaq becərir, həyatlarını daha firavan etmək üçün həvəslə, sabaha işıqlı ümidlərlə çalışırdılar. Belə quruculuq işləri Gülgünün ata yurdu, ana ocağı Kəlbəcərdə də sürətlə davam edirdi. Atası Əbülfət müəllim başının üstündə sıxlaşan qara buluda lazımcına diqqət yetirmirdi. Fikirləşirdi: "Bulud qaralıbsa, deməli, yağış yağacaq. Yağış isə həyat əlamətidir".

Tarix sübut etmişdir ki, açıq süfrəli, dostu, qonşuya sədaqətli türk oğlunun ürəyi təzə yağmış qardan da ağıdır. 80-ci illərin ikinci yarısı başlasa da, bizim inancımızda elə bir dəyişiklik yox idi. Bəs dost dediyimiz, süfrə açdığımız ermənilər necə? Sən demə, başbilenləri erməniləri elə başa salıblarmış ki, onlar ayaqlarını hara qoysalar, kimin evindən içəri keçsələr, o yer, o ev haylarındır. Sən demə, bizim dilimiz dostluq nəğmələri oxuduğu halda, ermənilərin əli yeni-yeni torpaqlar qapsamaq üçün silah-sursat toplayırmış...

Riyaziyyat fənnindən dərs deyən Əbülfət müəllimin ürəyində yaşamaq həvəsi daha da artırdı. O, hiylədən kənar riyazi gerçəkliklə bağbağçasını sahmana salır, mal-qarasına qulluq edir – bir sözlə, təsərrüfatını artırır. Ailənin daha işıqlı qayğıları vardı. Gəlin gətirmə, qız köçürmə arzuları həyatı daha da yenilməyi tələb edirdi. Maddi vəziyyət də buna imkan verirdi. Əbülfət müəllim qərara almışdı ki, həyəyanı sahəsinin baş tərəfində çoxotaqlı, kürsülü təzə bir ev ucaltsın. O, niyyətini açanda hamı sevinib ailə başçısının arzusuna xeyir-dua verdi. Bu niyyətdən ən çox sevinən orta məktəb şagirdi olan qızı Gülgün oldu. Şad halda dedi:

– Ata, evimizin layihəsini vermək məndən, tikmək səndən. Allah xeyirli eləsin!

Əbülfət müəllim qızının "memarlığını" yoxlamaq istədi. Fikirləşdi ki, "günahların" hamısı rəsmindən dərs deyən Mehman müəllimdədir. Deyəsən, o, qızını həm də "memar" kimi yetişdirir. Gülgünün rəngli muncuqlardan düzəltdiyi, sərgilərə çıxardığı əl işləri hələ çox sirlərdən xəbər verəcək. Ata qızının təklifi ilə maraqlandı:

– De görüm, təzə evimizi necə, hansı görkəmdə görmək istəyirsən? Mehman müəllimdən dərs

alanın axırda memar olacağını bilirdim. Çəkinmə, fikrini söylə. Bəlkə, təklifin ağıma batdı.

Gülgün düşüncələrini açıq söyləməyi qərara aldı. Zənn edirdi ki, atası onun dediklərini nəzərə alacaq:

– Ata, məni tərtibat maraqlandırır. Yəni evin sifəti, yəni evin sözü. Bu söz qədimdən gəlir. Məni evimizin nə demək istədiyi düşündürür. Qədim ruhlu təzə evimizi görənlər evin nələri söyləməsindən baş açmalıdırlar. Bununla da ev özünü tapacaq. Beləliklə, ev bizim evimiz olacaq. Onu da bilirəm ki, evimizi sən özün tikəcəksən. Biz də sənə kömək edəcəyik.

Əbülfət müəllimin sinəsi qürur hissilə qabardı. Qızının torpaqsevər, yurdsevər olduğunu bilirdi. Ancaq bu qədər yox... O, yaşından irəlini görür, irəlini danışırdı. Bir də ki, əlbəttə, o, kənardan usta tutmayacaqdı. Öz evini öz əlləri ilə tikəcəkdə. Kənd müəllimi olmasına baxmayaraq, o həm də bənnalıq bacarırdı. Bu peşəni hələ orta məktəb şagirdi olarkən öyrənmişdi. Atasını vaxtsız itirəndən sonra külfəti dolandırmaq ağırlığı gənc Əbülfətin üzərində qaldı. O da çıxış yolunu ev tikən, bənnalıq edən usta Məhəmmədə şagirdlik etməkdə gördü. Əbülfət həm zəhmətsevər, həm də fərasətli idi. Artıq bir ildən sonra o, bənnalıq peşəsinə yiyələnmişdi.

Əbülfət müəllim qızını əmin etdi:

– Təzə evimizi özüm tikəcəyəm. Sən layihəni ortalığa qoy. Həm də fikrini müdafiə etməyi bacar. Ağıma batsa, tikinti zamanı sənə fikirlərini əsas götürəcəyəm. Atalar deyib ki, ağıl ağıldan üstün olar.

Atası, deyəsən, qızı ilə orta q fikrə gəlmişdi. Gülgün bu anlaşımdan ürəkləndi. Onlar ata-bala olsalar da, hərəsi bir nəslin təmsilçisiydi. Adətən, yaşlı nəsil ilə gənc nəslin həyata baxışlarında fərq olur. Bəzi hallarda bu fərq uçurum həddinə qədər gəlib çatır. Allaha şükür ki, Əbülfət müəllimlə qızı Gülgün hərəsi uçurumun bir tərəfində dayanmadılar. Bundan əvvəl başqa gənclərin simasında (Orxanla Tərgülün timsalında) bu hal baş vermişdi. Onda da Əbülfət müəllim mövqeyində gənclərin xeyrinə sabitqədəm olmuşdu.

– Ata, sənənin işin məni rəngli – əsasən mavi, yaşıl və qırmızı muncuqlarla təmin etmək olacaq. Mövzularımla bağlı başqa rəngli muncuqlar da gərəkdir. Amma ev məsələsində rənglərini xatırlatdı-

ğım muncuqlara ehtiyacım var. Mən parça və ya kağız üzərində öz layihəmi sənə təqdim edəcəm. Evin fasadının tərtibatı mənim layihəm əsasında qurulmalıdır. Bir az diqqət tələb edən zəhmətli işdir. Ancaq biz bunu etməyə borcluyuq. Düzdür, bunun üçün gecikmişik. Amma bir az da ləngisək, lap pis olar.

Əbülfət müəllim sanki sirli bir aləmlə üzləşmişdi. O bu aləmlə incəliyinə qədər tanış olmaq istəyirdi. Qızını sözdən işə keçməyə tələsdirdi:

– Sən layihəni de, qızım. Hər halda atan... – Əbülfət müəllim sözünün arxasını gətirmədi. Bir az fasiləyə, düşünməyə ehtiyac duydu. Axı o, yaşlı nəslin nümayəndəsiydi. Nə qədər olmasa, yanında sovet xofunun qalıqları qalmışdı. Bununla belə, xofa təkpi gələ bildi. – Hə, sən sözünü de.

Gülgünün ürək döyüntüsü artdı. Sifəti hiss olunacaq qədər qızardı. Çəkingənlik anı ötüb keçmişdi. Daha qətiləşmiş fikrini saxlamaq mümkün deyildi:

– Ata, mən o aldığım muncuqlarla 18-ci il Cümhuriyyət dövrümüzün ay-ulduzlu üçrəngli – mavi, qırmızı və yaşıl bayrağını yaradacağam. Sən də o bayrağın şəkil-ornamentini çay daşları ilə evimizin fasadına həkk edərsən.

Əbülfət müəllim sevincqarışıq bir təəccüblə:

– Bu fikir haradan ağına gəlib, qızım? – deyərək Gülgündən soruşdu.

Gülgün gənliyə məxsus qətiyyətlə məqsədinə ni kəsə dedi:

– Biz kimliyimizi, hansı evin sahibi olduğumuzu, hansı dam altında yaşadığımızı hamıya açıq bildirməliyik. Qonşularımızdan – ermənilərdən və gürcülərdən geri qalmamalıyıq. Tarix göstərir ki, biz zaman-zaman itiririk. Buna "Dur!" deməyin vaxtı çatmayıbmı? Biz öz torpaqlarımızda öz sərhədlərimizi öz nişanələrimizlə qorumalıyıq. Elə bu nişanənin biri də bizim tikəcəyimiz təzə bayraq-əv olmalıdır.

Əbülfət müəllim qızının ayıqlığına, məfkurəsinin kamilliyinə heyran qaldı. O, qızının təklifini qəbul edəcəkdə. Sadəcə, nələrisə aydınlaşdırmaq üçün qızına bir sual da verməyə ehtiyac duydu:

– İndiyə qədər biz evlərimizi şərq üslubunda tikmək də, nişanəli tikməmişik. Bu seçim sənənin ağına haradan gəlib?

Gülgün bu yaxınlarda baş verən hadisəni xatırlatmaqla qərara gəldiyi mətləbi tam açıqladı:

– Atalar sözü var: "Tərbiyəni kimdən öyrəndin?" Cavab gəlir: "Tərbiyəsizdən". Bizim evlərimizin xeyli hissəsini erməni ustaları tikib. Sonda məlum olub ki, onlar azərbaycanlıya məxsus olan torpaqda, azərbaycanlıya tikdikləri evlərdə xaç nişanələri qoyurlar. Bununla da gələcəkdə bu torpaqların onların olması üçün zəmin yaradırlar. Biz də ki belə şeylərə fikir vermirik.

– Düz deyirsən, qızım, – deyərək Əbülfət müəllim təəssüf hissilə qızının sözlərini təsdiqlədi.

Gülgün fikrində bir az da irəli getdi:

– Fikir verənlərimizi də Orxanla Tərgülün gününə salırıq. Yaxşı ki o vaxt sən başqa mövqedə durdun. Yoxsa indi başımızı qaldırıb camaatın içində çıxma bilməzdik.

O hadisə necə olmuşdu? Əbülfət müəllim yənidən baş verənləri xatırlamağa çalışdı. Təkcə Əbülfət müəllimmi? Qızı Gülgün də ən yaxın sinif yoldaşlarının başlarına gələndə, onu qəlbən yandırıp-yaxan hadisəni xatırladı. Bu əziyyətli işin ziyanından çox, xeyri oldu. Dənizi sükut yox, külək oyadır.

Gənlik sevgisi, həm də cəsarəti ilə seçilir. Cəsarət də ədaləti qorumağa yönələndə qarşısalmaz olur. Bəli, biz beynəlmiləl dostluq haqqında söz qoşub, saz çalıb oxuyanda içimizdə və dışımızda olan haylar halal torpaqlarımıza sahiblənmək üçün bütün sahələrdə iş aparırdılar. Bu işlərdən biri də Azərbaycan türklərinə tikdikləri evlərdə xaç nişanələri qoymaq idi. Bunu bizimkilərdən çox az adam görürdü. Bu azlığın bir hissəsi həssaslığı, vətənsəvərliyi ilə coşqu nümayiş etdirən gənclər idi. O gənclərdən ikisi – Orxanla Tərgül Gülgünlə sirdaşlıq edirdi. Nə isə bir iş tutanda, bir təşəbbüs irəli sürmək istəyəndə Gülgünlə məsləhətləşirdilər. Orxanla Tərgül növbəti addımı Gülgündən xəbərsiz atdılar. Gülgün iş ağaranda, məsələ üzə, müzakirəyə çıxanda hadisədən xəbər tutdu. Redaksiyaya göndərilən məktub məsələsi... Onun imzasını kənardə qoyduqları üçün dostlarından bir az incidi. Ancaq bu inciklik tez sovuşub getdi. Gülgün hiss edirdi ki, dostlarının arasında onları daha sıx birinə bağlayan, hələ adı elan olunmamış tellər var. Onlar gözişləməz ənginliyə qoşa uçmaq istəyirdilər. Bu, başadüşülən idi.

Getdikcə erməni ustalarının azərbaycanlılara tikdikləri xaç nişanlı evlərin sayı artırdı. Bu səssiz təcavüz Orxanla Tərgülün gözlərindən yayınmadı.

Son illərini yaşayan "sovet" adlı imperiya xəstə çarpayısında yatsa da, hələ canını tapşırمامışdı. Kimlərsə onun sağalacağına inanır, kimlərsə onun bu vəziyyətindən də öz xeyirlərinə istifadə etməyə çalışırdılar. Haylar da yaranmış əlverişli fürsəti fəvta vermək istəmirdilər. Başqa bənzətmə ilə desək, vintləri boşalan, təmirə ehtiyacı olan sovet imperiyası köhnə qatar kimi tüstü buraxa-buraxa əvvəlki ideya relsində taqqataqla irəliləyirdi.

Erməni bənnalarının azərbaycanlılara xaçlı evlər tikmələri barədə "Sovet gənci" qəzetinə məktub daxil oldu. Məktubu orta məktəbin yuxarı sinif şagirdləri Orxan və Tərgül imzalamışdılar. Cavanlar on gün gözlədilər. Məktubun çap olunacağı və ya olunmayacağı barədə heç bir cavab alınmadı. Elə bil ki, "Sovet gənci" heç belə məktub almayıbmış. Sən demə, redaksiya məktubu alıbmış, toxunulan məsələ haqqında məqam – girəvə gözləyirmiş.

Hər qəzet özünü oxucu diqqətində saxlamaq üçün orijinal və ya ənənəvi priyomlar seçir. "Sovet gənci" qəzeti də oxucu qəlbinə yol tapmağın üsullarını yoxlayırdı. Qəzetin güvəndiyi rubrikalardan biri də "Oxucu məktublarının xülasəsi" idi. Bu xülasələrdə narahat məsələlərə toxunulan məktublar tam mətnlə çap olunmasa da, orada qaldırılan məsələlər göz önünə çəkilir, ayrı-ayrı məqamlardan kiçik parçalar dərc edilirdi. Redaksiya bununla kifayətlənmir, həlli arzulanan və ya tələb olunan məsələlər barədə müəlliflərin mövqelərinə münasibət bildirirdi. Qəzet calağ "ağacdır". Bu ağacın "budaqlarından sallanan məhsullar" fərqlidir: gül-çiçək dəstələri və dar ağacları. Qaldırdığı məsələyə görə hər oxucunun öz qisməti var.

Növbəti "Oxucu məktublarının xülasəsi"ndə Orxanla Tərgülün məqaləsi də yer almışdı – ancaq icmal şəklində. Məqalənin məğzinə alov püskürtüsü ilə toxunan müxbir, gəncləri səriştəsizliyə yol verməkdə, beynəlmiləl tərbiyəyə arxa çevirməkdə, milli ədavəti qızıqdırmaqda suçlayırdı. Qazdan "ayıq" şərhçi məktubda göstərilən faktları yerindəcə yoxlamaq üçün kəndə ezamiyyət alar, deyilənlərin nə dərəcədə həqiqət olub-olmadığını şahidlərin köməyiylə aydınlaşdırardı. Və vicdanı olsaydı, qələmilə xaçlı tikililər barədə həyəcan təbii çalardı.

Ancaq gözlənilən əksi baş verdi. Müxbir "Sovet gənci" qəzetində dərc olunmuş icmalı

müzakirə etmək və təsirli tədbir görmək üçün rayonun əlaqədar təşkilatlarına göndərdi.

Qəzet oxunanda, məktub yetişəndə vəzifəliyərin kreslo itirmək xofu baş qaldırdı. Bu məsələ – milli ədavəti qızıqdırmaq təşəbbüsü İttifaq paytaxtına – Moskvaya çatsaydı, çox papaqlar boş qalacaqdı. Raykom işçiləri təhsil işçilərini hay-küylə ayağa qaldırdılar. Adı qalan komsomol təşkilatı da onlara qoşuldu. İki gəncin "səhv" addımının müzakirəsi başlandı. Camaat "yuxudan" ayılsa da, vəzifəliyələr qara eynəkləri gözlərindən çıxarmır, xaçlı evləri görmək istəmirdilər. Gənclər dəstək görməsəydilər, işləri fəna olacaqdı. Yenə Gülgün... İlk addımı o atdı. Ciddi bir görkəmlə atasını milli mənafe xatirinə ədalətın yanında olmağa səfərbər etdi:

– Ata, nə olsun ki, biz sənın şagirdlərin deyilik. Hadisələri kənardan seyr etməyə heç kimin, başlıcası isə sənın haqqın çatmır. Xaçlı evlərin tikintisi ermənilərin gələcəyə hesablanmış məkrli planlarıdır. Onlar işi elə tuturlar ki, şərait yetişəndə xaçlı evlərə "sahiblərini" çağırırlar. Vaxtında təcavüz qoxusu verən niyyətlərin qarşısı alınmasa, torpaqlarımızı itirməyimiz, qaçqın-köçkün düşməyimiz labüdləşəcək. Bir tərəfdən də fil qulağında yatanlarımız planların gerçəyə çevrilməsini asanlaşdıracaqlar. Sən sözünü deməlisən, ata. Milli mənlıyi olan iki gəncin taleyinə etinasız yanaşmaq ağırlı nəticələr verir. Camaat işin nə yerdə olduğunu yaxşı bilir. Sadəcə, onlar kreslolarından qorxan vəzifəliyələri basıb keçə bilmirlər. Çəkinmə. Sən qaбаға düşsən, el arxanca gələcək.

Əbülfət müəllim qızının qeyrətinə mat qalmışdı. O, düz deyirdi. Atasını vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməyə çağırırdı. Əbülfət müəllim bu çağırışa qoşuldu. Keçirilən müzakirələrdə sinəsini irəli verib gənclərin hərəkətini müdafiə etdi. Və Əbülfət müəllim bir də gördü ki, ona dəstək verənlər arxasında qoşun kimi sıralanıb. Vəzifəliyələr bundan ehtiyatlanıb geri çəkilməyə məcbur oldular. Beləliklə, Orxanla Tərgül qarşılıqlarına çıxan ilk səddi uğurla adlaya bildilər. Bu qələbədən daha çox sevinən Gülgün oldu. Bundan sonra o, rahatca rəngli muncuqları ilə məşğul ola bilərdi.

Bundan sonra ata-bala əsas məsələyə girişdilər. Əbülfət müəllim şəhərə gedərkən bolluca rəngli muncuqlar alıb gətirir, Gülgün də rəsm

mütəxəssisi Mehman müəllimin məsləhətləri, tapşırıqları ilə onları müxtəlif mövzulu işlərə yönəltdirdi. Həvəslə, diqqətlə işləmək, rənglərdən düzgün seçim etməyi bacarmaq lazım idi. Qarşıda Gülgünü yeni sərgilər, yeni müsabiqələr gözləyirdi. İstedadı və zəhmətsevərliyi qələbəni ona yaxınlaşdırırdı.

Gülgün bu dəfə diqqətini baş mövzuya yönəltdi. O, layihə şəklində müstəqil Azərbaycanın üçrəngli – mavi, qırmızı, yaşıl rəngli bayrağını düzəldəcək, onu təzə evlərinin fəsadında çay daşları ilə əks etdirəcəkdi. Bu bayraq artıq müstəqilliyə, azadlığa hamilə olan Azərbaycanın müxtəlif məkanlarında ara-sıra görünməkdəydi. Rayonda da bu cəsarətin müəllifliyini Gülgünün təkliflə Əbülfət müəllim bir az fərqli formada öz üzərinə götürəcəkdi. Buna şərait də yetişməkdəydi. Milli Azadlıq Hərəkatının rüşeymləri Sovet məmurlarının da canına hopmaqdaydı. Hiss olunurdu ki, azadlıq dalğasının doğuşuna müqavimət bir fayda verməyəcək. Çünki artıq bu dalğa həm xəstə, həm də inadçı imperiyamı bürüməkdəydi.

Cümhuriyyət dövründən (1918) bizə varis olaraq yadigar qalan bayrağın ideyası üç rəngdə ehtiva olunmuşdu: mavi rəng türkcülük, qırmızı rəng çağdaşlıq, yaşıl rəng islamçılıq.

Gülgünün bayraq layihəsi "ailə müsabiqəsindən" keçmiş, artıq binanın inşasına başlanmışdı. Lazım olan materialların hamısı – daş, qum, sement, gəc, taxta, elektrik avadanlıqları və sair həyəətə tökülmüşdü. Baş usta Əbülfət müəllim başda olmaqla, ailə briqadası yeni binanı qarış-qarış qaldırmaqdaydılar. Gülgün ornamentə yarayacaq xırda çay daşlarının çeşidlənməsi ilə məşğul idi.

Dördotaqlı evin başa gəlməsi üç ay vaxt apardı. Bu günlərdə onun "təhvil lenti" kəsiləcəkdi. Səbirsizliklə gözlənilən o an da çatdı. Ailənin sevinci aşılıb-daşdı. Daha çox qürur doğuran o idi ki, gəlmə – qonaq ermənilərin xaçlı nişanlarına qarşı fəsada çay daşları ilə qurulmuş milli dövlət bayrağı həkk olunmuşdu. Gülgünün layihəsi əsasında tikilmiş ev Azərbaycan bayrağı kimi heykəllənmişdi.

"Lent kəsimi" günü gen-bol süfrə açdılar. Qurbanlıq qoç kəsildi. Süfrəyə çeşidli naz-nemət düzüldü. Şənlik dua ilə başladı. Bir cümlə təsirli duanın bətnindən – məzmunundan qırmızı xətt kimi keçirdi: "İlahi, heç kimin malına, torpağına göz dikməyən bizim ədalətli milləti həmişə öz elində,

öz yurdunda ayaqda saxla. Qoy bizim evimiz bayrağımız kimi həmişə ucada olsun!" Dua Tanrıya ünvanlanmışdı. Qalırdı Tanrının bu səmimi, bu təmiz duanı eşitməyi.

Qonaqlığa Gülgünün sinif yoldaşları Orxanla Tərgül də dəvət olunmuşdu. Başqa cür də mümkün deyildi. Ev-bayraq ideyasının reallaşmasında məktəbli gənclərin xüsusi xidməti vardı. Onlar torpaqlarımıza xaçlıların səssiz (hələlik) yürüşlərinə qarşı etiraz səsinə qaldırmasaydılar, bəlkə, indi istifadəyə verilən bu layihə də diqqətdən kənar qalacaqdı.

Orxanla Tərgül şənliyin axarına qoşulsalar da, bir-birinə baxan sözlü nəzərlərində özləri üçün bir yuva qurmaq barədə səssiz danışıqlar gedirdi. Bu baxış-danışıqları hamıdan tez Gülgün duyur, Gülgün "eşidirdi". Sevgi cazibəsi onları bir-birinə yaxınlaşdırırdı. Saf duyğulu, yuva arzulu gənclər hələlik səssiz filmlərin qəhrəmanlarına bənzəyirdilər. Səssizliyin, lal danışıqların səsə, sözə çevrilməsi o qədər də uzaqda deyildi. Gülgün bitərəf zonada – kənarında dayansa da, onların hələ dil açmamış sevgisinə biganə deyildi. O düşünür, xəyalında Orxan-Tərgül sevgisinə həsr olunacaq əsərinin rəngli muncuqlarını arayırdı.

...1988-ci ildən başlayan hadisələr cəmiyyəti yeni və labüd dəyişikliyə doğru itələyirdi. Qırmızı imperiya deşilmiş gəmi kimi batmağa başlayırdı. Müttəfiq respublikaların müstəqillik əldə etmək şansı yaranırdı. Dağıdıcı və xilasedici milli azadlıq tufanları getdikcə şiddətlənirdi. Bu "doğuş" Azərbaycanda daha qibtəedicilərin (ilin xalqı), daha fərqli, daha ağırlı-itkili idi. "Azadlıq!" hayqurtuları ilə milyonlarla insan meydanlara toplaşdı. Hadisələri cilovlaya, yığib-yığışdıra bilməyən Kreml başını itirmişdi. Bu fürsətdən Azərbaycan torpaqlarının, xüsusilə Qarabağın işğalı niyyətilə alışıb-yanan ermənilər istifadə edirdilər. Rusların da kömək elədiyi hazırlıqlı erməni dəstələri getdikcə işğal zonasını genişləndirirdi. Bizim partokrat rəhbərlərimiz hələ də əllərini Sovetlərin ətəyindən üzür, bununla da guya nəyəsə nail olmağa çalışırdılar. Əfsuslar ki, kreslo aşıqlarının ümidləri özünü doğrultmurdu. Mərkəz nəinki ermənilərin qarşısını almır, əksinə, hadisələri dolay yolla daha da körükləyirdi. Öz başbilənlərindən, "rus ayısı"nın ayaqlarına döşənənlərdən bir nicat gözləməyən xalq gec də olsa, özünümüdafiə dəstələri yaradırdı. Bu dəstələrin önündə vətənsəvər

gənclər gedirdi. Onların çoxunun hərbi hazırlığı yox idi. Amma vətənin ağır günündə daldalanmağı qeyrətlərinə sığıdırmırdılar. Belə gənclərdən biri də onuncu sinif şagirdi Orxan idi.

Aşıq Ələsgər Aşıq Cünun, Dədə Qorqud kimi haray salırdı: "El yeridi, yalqız qaldıq səhrada". Ana torpaq, arvad-uşaq, mal-qara ayaq altında qalmışdı. Eli fərsiz, qorxaq respublika rəhbərləri yox, ancaq onun vətənpərvər, igid oğlanları qoruya bilirdi. Bu harayı eşidən Orxan məktəbli çantasını, mülki geyimini bir tərəfə tulladı. O, yeni libasda, yeni görkəmdə ortaya çıxmalıydı. Qərar verdi: "Geyib əsgər paltarını silahlandı qəhrəman". Bu əsgər paltarını vaxtilə babası da geyinmişdi. Babası o vaxt alman faşistlərinə qarşı vuruşda SSRİ adlı imperiyanı qorumuşdu. Orxan isə işğalçı erməni faşizminə qarşı mübarizədə öz kəndini, öz rayonunu, öz Azərbaycanını qoruyacaqdı.

Vətəni qorumaq andı onu başqa andlarının icrasını təxirə salmağa məcbur etdi. Hələ elan olunmamış, hələ ünvanına çatdırılmamış bu andlardan biri də onun Tərgülə olan sevgisi idi. Kim bilir, qazilik və ölüm-itim döyüşlərində onun taleyi necə gətirəcəkdi?! Bunun üçün saf sevgisinə şahidlik edən bir nəfərə, ürək qızdırdığı bir dosta ehtiyac duydu. Bu adam rəngli muncuqların dünyasında arzularını gerçəkləşdirməyə çalışan, bunun üçün var qüvvəsini əsirgəməyən sinif yoldaşı Gülgün idi. Onlar bir-birlərinə inanırdılar. Bəlkə də, Orxan daha çox inanırdı. Hələ qönçə şəklində olan, açılıb pardaxlanmayan sevgi butasını – saxlancını ona etibar etməyi qərara aldı.

Əliləhli, əsgər geyimli Orxan Gülgündən üç muncuq istədi:

– Gülgün, xahiş edirəm mənə üç muncuq bağışlayasan: mavi, qırmızı və yaşıl.

Orxanın gözlənilməz xahişi Gülgünü təəcübləndirdi:

– Yoxsa sən də bayraq düzəltmək eşqinə düşmüşsən?

Orxan daha heç nəyi gizlətmədi. Əksinə, gizlinləri açmaq vədəsi çatmışdı:

– Bəli. Mən o muncuqlarla öz eşqimin bayrağını yaradacağam.

Gülgün Orxanın Tərgülə bəslədiyi saf məhəbbəti çoxdan duymuşdu. İndi isə etiraf zamanı çatmışdı. Olsun. Gülgün bu şahidliyə ancaq şad

olardı. Gülgün onu da bilirdi ki, onların ilk məhəbbətinin bara düşməsi güllələrin sınağından keçməlidir.

Gülgün Orxan istədiyi muncuqları ona verdi və işin sonrası ilə maraqlandı:

– İndi de görüm, bu muncuqları necə mənalandıracaqsan?

Orxan:

– Mən onları bayrağımızda olduğu kimi kağıza bənd edib sıralayacağam: mavi, qırmızı və bir də yaşıl.

Gülgün:

– Bunu bildim. İndi bu düzümün açımını de.

Orxan:

– Mən bunları sıra ilə düzüb, bir zərffə qoyub Tərgülə verəcəyəm. Və o zərfin içinə balaca bir zərff də qoyacağam. Xahiş edəcəyəm ki, müharibədə başıma bir iş gəlsə, düşmən gülləsindən yayına bilməsəm, onda o kiçik zərff açarsan. Mən sözümlü muncuqlara demişəm, muncuqlar da kağızda ona açıqlayacaq.

Gülgünü maraqlandırdı. Səbrini basa bilmədi:

– Sən də bilirsən, Allah da bilir ki, mən sənə bacınam. Qardaş sirtini bacısına açmayıb kimə açmalıdır?!

Orxan bir az fikrə getdikdən sonra razılaşdı:

– Mənim şəxsi bayrağımın sözləri belə oxunur: mavi muqcuq – mən; qırmızı muncuq – səni; yaşıl muncuq – sevirəm deməkdir.

Müharibədən sağ qayıtsam, bu sevgi sirtini özüm ona açacağam. İşdir, şəhid olsam, özü oxuyar.

Tale Orxanın ikinci şərtini qəbul elədi. O, işğalçılara qarşı vuruşlarda fərqləndi, igidliklər göstərdi, elin qürur, güvənc yerinə çevrildi. Tərgül də onun qələbələrinin sədasından quş kimi qanad açıb uçdu. Səbirsizliklə bu mübarizənin – bu müharibənin uğurla bitəcəyini gözlədi. Bax onda sirlə zərff açılacaq, rəngli üç muncuq üç sözə çevriləcəkdi: "Mən səni sevirəm". Tərgül "mən də" əlavəsi ilə bu üç sözü təkrarlayıb nəqarətə çevirəcəkdi. Fəqət...

Tale Orxanın ikinci şərtini qəbul elədi. Orxan mühasirəyə düşmüş bir dəstə qız-gəlini, ahılları xilas etdi. Amma sonra özü əsir düşmək təhlükəsi qarşısında qaldı. Düşmən gülləsi ilə ölmək labüdləşdi. Orxan bir an fikirləşdi. O, düşməni sevin-

dirə bilməzdi. Ona görə də son gülləsini özü öz ürəyinə sıxdı. Bu güllə onun xoş arzularına son nöqtə kimi qoyuldu. Bu xəbəri eşidən Tərgül Orxanın sevgi əmanətini açıb oxudu. Elə o saat da havalanıb başıaçıq, ayağıyalın "Orxan!.. Orxan!.." harayı ilə kənd arasında dolaşmağa başladı. Elə indinin özündə də o səs Orxanı axtarmaqdadır. Ağır itkidən sarsılan təkçə o idimi? İki məktəbli dostunun sevgisinin şahidi olan Gülgün də uzun müddət özünə gələ bilmədi. Heç olmasa kiçik bir təsəlli üçün gənc vətənpərvər döyüşçünün cəsədi belə tapılmadı. Bundan sonra Gülgün hansı naməlum əsgərin – şəhidin məzarına gül dəstəsi qoyurdusa, onu arzularına çatmamış Orxan hesab edirdi.

Əbülfət müəllimin ailəsi, xüsusilə özünü məmar-müəllif hesab edən Gülgün bu bayraq-evdə qədərincə rahatlıq bilmədilər. Ermənilər Azərbaycan ərazisinin Dağlıq Qarabağ zolağı boyu hücum keçmişdilər. Evlər-eşiklər yandırılır, qaçqın-köçkün seli baş alıb gedir, əlsiz-ayaqsızlar, ələ keçən qız-gəlinlər əsir götürülür, rayonlarımız – Xankəndi, Xocalı, Şuşa, Laçın, Xocavənd, Kəlbəcər, Ağdərə, Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli, Qubadlı, Zəngilan əldən gedirdi. Yəni qanıçənlər, özgə torpaqlarını qəsb edənlər buncamı qoçaq idilər? Xeyr. Üzüaşağı düşənlə, üzüyuxarı qalxanın sürəti bir olur. Təcavüzkarların arxalarında rus imperiyası durmuşdu. Ruslar güclü yel axını kimi onları arxadan irəli, bizi sinəmizdən geri itələyirdi. Üzü küləyə doğru getməyin, nəyəsə nail olmağın çətinliyi məlumdur. Bu müharibə tamaşasında əsas zərbəni pərdə arxasında dayanan "rejissordan" – ruslardan alırdıq. 20 Yanvar faciəsində də, Xocalı qırğınında da belə olmuşdu. Hətta tarixin dərinliyinə – 31 mart 1918-ci il soyqırımına da nəzər salsaq, günahsız insan qanına susamış eyni personajları görürük.

İndi müharibə bir mərtəbədən başqa mərtəbəyə, bir mərhələdən başqa mərhələyə keçib. Həqiqət "xəznədə" boğulur. BMT-dən tutmuş, ATƏT-ə qədər neçə-neçə "mamaçalar" yığılsa da, uşağı – həqiqəti doğuzdura, xilas edə bilmirdilər. Şair Qabilin ayıldıcı şeiri beynimizdə, qulaqlarımızda təkrar-təkrar səslənir: "Ümid sənədir ancaq, Azərbaycan əsgəri".

Erməni qovğalarının şahidi olan, ağrısını çəkən Dədə Ələsgər hələ o vaxt demişdi: "El yeridi, yalqız qaldıq səhrada". Bu hadisələr yüz illər bundan əvvəl də təkrar olunmuşdu: Qoynumuzda yer

verdiyimiz nankorlar sonralar canavara dönüb bizi qoyun kimi yeməyə başladılar. Yüz il öncə də dişi qana batmış canavar adətini təkrarlamağa başladı, yara dərin oldu. El pərən-pərən düşdü. Düşmən qatı açılmayan, tarixə məlum olmayan zülmələrini əsirgəmədi: dağlandıq, yağmalandıq. Torpağımız-suyumuz, atımız-itimiz, evimiz-eşiyimiz düşməne qaldı.

Mərd düşmən olsaydı, ağrısı çəkilərdi. İntiqamçı düşmən Allahını da tanımır. Bəla burasında idi ki, erməni ona yaxşılıq eləyəndən intiqam alırdı. Görünür, faşistlərin müharibə anlayışı belə olur.

Gülgüngilin duracaq, müvəqqəti məskunlaşacaq yerləri qədim Gəncə şəhəri oldu. Bu şəhər onlara qucaq açdı, işlə təmin etdi, çörəyini yedilər, suyunu içdilər, havasını uddular. Qədirbilməzlik olmasın, ancaq nə çörək o çörək, nə su o su, nə hava o hava idi.

Azərbaycan ordusu getdikcə təkmilləşir, düşməni əzəcəkdir bir hala gəlirdi. Ailə səbirsizliklə o günü – azad olunmuş yurda qayıdacaqları günü intizar içində gözləyirdi. Hələ ki o qələbə qoxulu müqəddəs gün gəlib çıxmırdı.

Gözləntisi olan adamın rahat yuxusu ola bilməz. Düşmən qəsb etdiyi torpaqlarla, tarixi abidələrlə, yaşayış evləri ilə vəhşicəsinə davranırdı. Var olanı yox etməklə türkün sahiblik imzasını itirmək istəyirdi. Gülgün acı təəssüf hissilə bunların hamısını görürdü. Bu olaylar gecələr onun yuxusuna gəlirdi. O, düşmən əlində insan kimi əsir olan bayraq-evlərinin vəziyyətini təsəvvür etmək istəyirdi.

Canlı bəzən cansızla da danışır. İnsan cibinin pulu, əlinin istisi, ailəsinin arzusu ilə də danışır. Xüsusilə bu doğma ocaq yağmalananda sahibinin onunla ürək söhbəti, sualları bitib-tükənməz olur. Necə ki Gülgün hər gecə iki sirdaş kimi evləri ilə söhbətləşirdi.

Gülgün yuxularda "gecə işinə", səhər açılarda gündüz işinə – bağlı olduğu kafedraya yollanırdı. O, boş olanda fikirli halda sıra ilə düzülmiş masaların ortasında gəzinərdi. Qadınlara məxsus qeybət qoxusu verən söhbətlərə qarışmazdı. Təşəxxüslənmədən bilgi mənbəyi olduğunu hiss etdirirdi. Kimsə nəsə soruşanda bildiyini əsirgəmirdi.

Təqvimdə qara günlərimiz çoxdur. İşğal günlərinin birinin vaxtı çatanda kafedra üzvləri bilirdilər ki, qara geyimli bu köçkün qız əlidolu gələcək, hərəyə yuxaya bükülü halva paylayacaq. Yas

ələməti olan bu hal şəhidlərə ehsan rəmzi kimi qəbul edilirdi. Həm də bu qız bu hərəkətilə unutulmuş millətin yaddaşını təzələyirdi. Hamı tər halvanı yeyir, Gülgünə təşəkkür edir, şəhidlərimizin ruhuna dua oxuyurdu. Kiçik kollektiv həmrəy bir deyimlə şəhidlərimizin qanı yerdə qalmasın deyə, Allahdan işğal altında inləyən torpaqlarımızın tezliklə azad olunmasını diləyirdi.

Belə halvapaylama günlərində xidmətçi, otağın səliqə-sahmanına məsul olan Həvvə xala yaddan çıxmazdı, hətta haradasa ləngiyib geciksə belə, zənn edirdilər ki, maddi tutarqası zəif, qəlbi gül kimi tərətmiş, şəhid nənəsi olan bu ağbırçək qadının duasını Allah tez eşidər. Bunu özü də hiss edən üzü nurlu Həvvə xala əllərini göyə – Tanrıya sarı açib iltimasını səsləndirirdi:

– Böyüklüyünü, ədalətini əsirgəmə, Allahım. Cinayətkarın cəzasını ver. Zalımın ürəyinə rəhm sal, qoy torpaqlarımızı tərk edib çıxıb getsin. Ordumuzun qüdrətini artır ki, aşımızı yeyən başının hayına qalsın!..

Onun duasının müstəcəbliyinə sığınanlar cəm halda duaya şərik olurdular:

– Amin!

Yuxular əl çəkmirdi Gülgünün yaxasından. Onun gördüyü yuxular əksərən həyəcanlı, vahiməli olurdu. Arzusu güc gələndə şirin yuxular aləminə də düşürdü. Belə aləmlərdə əsasən şəhərə gedən atasından rəngli muncuqlar almasını xahiş edirdi. Çünki Mehman müəllimdən yeni sifarişlər almışdı. O, bu rəngli muncuqlarla yeni mövzularını gerçəkləşdirəcək, sərgilərdə iştirak edəcəkdə. Ancaq onun baş mövzusu öz içindən gəlirdi: aylı-ulduzlu üçrəngli müstəqil Azərbaycan bayrağını çəkmək. İstəyirdi ki, düşündüyü əsəri ötəri sərgilərdə deyil, əbədi nümayiş olunan bir məkan-stenddə olsun. Bu məkan-stend də ancaq onların yeni tikiləcək evləri ola bilərdi. Bu bərədə atası ilə də razılığa gəlmişdi. Əbulfət müəllim çox istədiyi "memar" qızının sözünü yerə sala bilərdimi? Yox.

Bir dəfə daha möcüzəli bir yuxu gördü. Hələ ki sevgi duyğusu onun ürəyinə daxil ola bilməmişdi. O bu hisslə nəfəs alanları ancaq kənardan müşahidə edirdi. Hələ ağına batsa, sevənlərə yardımçı da olurdu. Orxanla Tərgülün dilibağlı sevgisində olduğu kimi. Bu dəfə "Sevgi tamaşası"nın baş qəhrəmanı özü idi. Əlbəttə, yuxuda.

O çoxdan qızlar bulağından su içmişdi. Düz qamətli boyu, mütənasib bədəni, arxaya daranmış şələlə saçları, məntiqli danışığı, ağıllı gözləri, azacıq kədərqarışıq təbəssümlə işıq saçan sifəti hərəkətdə olan cazibə məkanı idi. Hamı təsdiq edirdi ki, Gülgün möhkəm ailə təməlinin sınaqlara hazır olan iki iştirakçısından biri idi. Onu istəyənlər çox olmuşdu. İndinin özündə də maraqlananlar az deyildi. Ancaq fikrində qətiyyətli olan Gülgün iki şəxsiyyətli ailə dramının digər iştirakçısını müəyyənləşdirməyə tələsmirdi. Baş üstündən güzəştətsiz zamanın keçməsi sanki onu qorxutmurdu. Təklilin ömrünü uzadan bəzi gözəgəlimli Azərbaycan qızlarının daxili andı olur: dara düşmüş "ideali" tam azadlığa çıxmamış, gəlinlik donu geyinib ailə qapısından keçməyəcəkdə.

Bir dəfə o, daxili andını, ürək qəfəsini açıb bir quş kimi səmaya pərvazlandırdı. Təəssüf ki, yuxuda. Bu yuxu daha şirin, daha həyəcanlı, daha müəmmalı idi. O, yuxusunda gördü ki, bayraq bəzəkli evlərində onun toy mərasimidir. Qara zurnanın "Atdandırma" – "Vağzal" zənguləsi havalanıb ağ buludlara işləyir. O, yaraşlıq, ayaqlarının ucuna qədər sallanan gəlinlik paltarındadır. Ətraf sevincdən qaynar qazan kimi qaynayır. Hər ağızdan bir xeyir-dua çıxır. Başqa gəlinlərdən fərqli olaraq Gülgünün zintləri də fərqlidir. Sapa düzölmüş rəngli muncuqlar gəlinin boyun-boğazını, yaxasını bəzəyir. Onun zərif barmaqları toy xırası ilə süslənib. Sol əlinin içinə narıncı rənglə bəyən adı yazılıb. Onu xoşbəxt edəcək bu bəy kimdir? Gülgün nə qədər diqqət yetirirsə, nişanlısının adını öz əlində oxuya bilmir.

Aha!.. Orxanla Tərgül də buradadır. Ortalıqda oynamaqdan yorulmuşlar. Gülgünün əli nişanlısının qolundadır. Bu, vüsəlin ilk qovuşuğudur. İndi bir azdan onlar musiqi sədalarının altında son dəfə Gülgünün doğma evini tərk edib bəy evinə yol almaq üçün onları gözləyən toy mağarına daxil olacaqlar.

Qərribə burasıdır ki, Gülgün qeyri-iradi vəziyyətdədir. O nə qədər diqqət yetirsə də, sevgilisinin üzünü görə bilmir. O kimi sevir, ömür salnaməsi yazmaq üçün kiminlə həyat qurur, bilmir. Bunu aydınlaşdırmaq istəyir, bacarmır. Ayılanda görürdü ki, bu günün reallığının müəyyən məqamları yuxusuna köçüb.

Bir ürək dağlayan əhvalat da tez-tez yuxusuna gəlir. Kənddə Turxan baba ilə qapıbir qonşu idi-

lər. Dilləri, sirləri bir olan ailə kimi dolanırdılar. Artıq heydən düşmüş, gəzərdən qalmış əli əsali Turxan baba üçün hamı əziz idi. Amma onun qəlb evində üçüncü sinf şagirdi, ailənin sonbeşiyi, nəvəsi Turanənin öz yeri vardı. Turanə yoldaşları ilə tez-tez meşəyə gedirdi, xüsusilə yaz-yay aylarında. Hər dəfə də babasından soruşardı:

– Baba, meşəyə gedirik, sənə nə gətirim?

Babası həmişə eyni cavabı təkrarlayardı:

– Mənə təzə-tər bənövşə yığ gətir. Bizim dağların bənövşəsinin ətrindən doymaq olmur. Vəsfinin zəif çıxacağından ehtiyatlanıram. Bənövşə haqqında ən gözəl şeiri Aşıq Qurbani deyib: "Ayrılıqımı çəkib, boynu əyridi; Heç yerdə görmədim düz bənövşəni". Hə, yadıma düşdü. Bir də günümüzün görkəmli şairi Nüsrət Kəsəmənli. O, qarşıda fəlakət baş verəcəyi xəbərdarlığı ilə deyib: "Yumul, bənövşəm, yumul...". Hə, məramım daha dərinədir. Mənə bənövşə gətir, qızım. Qurudub təberrük kimi özümlə gəzdirəcəyəm. Harda olsam, doğma yurdun qoxusunu ondan alacağam. Təkcə onu qoxlamaqla kifayətlənməyəcəyəm. Həm də daha bir dəfə ondan soruşacağam ki, bütün güllərin, çiçəklərin boynu düzdür, niyə sənin boynun əyridir?

Turanə də şən halda babasının sifarişinə hazır olduğunu bildirirdi:

– Yaxşı, baba. Mən bənövşəni dəstələyib sənə gətirərəm. Ancaq boynunun nədən əyri olmasını özün ondan soruşarsan.

O məşum qaçaqaç günündə baş verən o dözülməz dəhşətli olayı Gülgün unutmaq istəyirdi. Gözünlə gördüyünü necə unudasın? Hətta hadisə yuxuda da ondan əl çəkmirdi. Guya yatırdı... Beyin adlı "rejissor" anındaca lentə aldığı filmi yenidən nümayiş etdirirdi:

Keyli aralıdan düşmən gülləsi üstlərinə yağış kimi yağırdı. Amansız snayperlər də hədəfi dəqiq nişanalmadan qalmırdı. Ermənilərin vəhşi bağırıqları qulağa çatırdı. Bizimkilər müdafiəni yarım hücuma keçən rəqibin qarşısında duruş gətirə bilmirdilər. Köməksiz pərakəndə döyüşçülər düşmənlə atışa-atışa geri çəkilirdilər. Mümkün qədər rəqibin irəliləyişini ləngitməyə çalışırdılar. Bizimkilərdən göstəriş verilmişdi: dinc əhalini itkisiz doğma yurd-yuvalarından köçürmək lazımdır. Bu hal nə qədər ağır olsa da, başqa çıxış yolu tapılmırdı. Yoxsa tarix yeni bir soyqırımın şahidi olacaqdı.

Ev əşyalarını daşımaq mümkün deyildi. Hərə ən vacib, ən əziz saxlancını – bir qismət çörəyini və şirin canını götürüb acı gerçəyin – ölümün ağzından qaçmağa çalışırdı. Piyada qaça bilənlər piyada, buna iqtidarı çatmayanlar yük maşınları ilə təhlükəli hadisə yerindən uzaqlaşmağa can atırdılar.

Gülgüngilin ailəsi ilə Turxan babanın ailəsi bir maşına yerləşdirilmişdi. Burdan uzaqlaşmağa tələsən sürücü bir daha xəbərdarlıq etdi:

– Hamı yerindədirmi? Yaddan çıxan bir şey qalmayıb ki? Tərpənirəm ha...

Elə bu an qiymətli varidatını unudub evdə qoymuş Turxan baba həyəcanla dilləndi:

– Başına dönüm, ay şofer, tələsdiyimdən mən bənövşəmi götürməyi unutmuşam. Bir az ləngi, qoy onu götürüm!

Turxan babanın ağlagəlməz sözü onsuz da gərgin olan sürücünü bir az da gərginləşdirdi:

– Nə bənövşə, a kişi? Canını qurtara bilmir-sən, bənövşənin hayına qalırsan?

Turxan babanın səsi kövrəldi, sürücünü rəhmə gətirmək istədi:

– Bizim dağların bənövşəsidir, ağrın alım. İndi biz buranı tərk edib gedirik. Kim bilir, bir də nə vaxt qayıdacağıq... Bəs mən doğma ocağımın ətrini, qoxusunu hardan, nədən alacağam? Ancaq bənövşədən...

Sürücü təəccüblə:

– A kişi, sənə zorla maşına mindirmişik. İndi iki daşın arasında bənövşəni necə tapacaqsan?

Turxan baba yalvarışında davam etdi:

– Özüm yerini bilirəm. Pəncərənin qabağında, su dolu stəkanın içindədir.

Sürücü nə fikirləşdisə, güzəştə getdi:

– Yaxşı, bir dəqiqə vaxt verirəm. İndi sən bu çəlikli ayağınla o bənövşəni necə, nə vaxta gətirə biləcəksən?

Elə bu an Turanə darda qalan babasının hayına yetdi:

– Bu dəqiqə mən bənövşəni gətirərəm, – deyib maşından yerə atıldı. O, cəld hərəkətlə evlərinə doğru qaçmağa başladı. Hamı intizar içində üzülürdü. Baba daha çox. O, canından artıq istədiyi əziz nəvəsini – onu vurğunu olduğu bənövşə ilə təmin eləyəni güllənin qabağında yalnız qoya bilməzdi. Turxan baba kömək üçün heç kimin təklifini qəbul etmədi. O, titrəyə-titrəyə maşından

düşməyə başladı. Əlinin işarəsi, dilinin səsi ilə Turanəni harayladı:

– Dayan, Turanə, dayan! Mən özüm!.. Mən özüm!..

Turanə babasını eşitsə də, geri dönmədi. Babasının unudulmuş bənövşəsini yalnız o özü gətirəcəkdi. Qəti qərar qəbul olunmuşdu: yalnız irəli! Qulaqlar bənövşəyə doğru can atan ayaq səslərini də eşidirdi, düşmən gülləsinin şaqqılıtsını da. İndi nə olacaq? Gül də tələsirdi, güllə də. Bu anda baba da özünü tələsənlərə qoşdu. Görəsən, hansı özünü tez yetirəcəkdi?

Yük maşınında oturanların gözlərinin işığı artıdı. Sevinc dolu təbəssüm üzlərini bürüdü. Sürücü də bu səhnəyə heyranlıqla tamaşa edirdi. Budur, əlibənövşəli Turanə sanki qanad açıb babasına doğru uçuşur. Babası da əllərini uzadıb nəvəsinin bənövşəli əllərini qucmaq istəyir.

Çiçək dəstəsi babasının əllərinə çathaçatda düşmən snayperi tətiyi çəkdi. Heç biri hədəfdən yayına bilmədi. Baba da, nəvə də, bir dəstə bənövşə də qana boyandı...

Bundan sonra nə Turxan babasının, nə də Turanənin bənövşədən niyə boynunun əyri olmasını soruşmasına ehtiyac qalmamışdı. Bir daha əli əldən üzülənlərin burunlarına sehrkar bənövşə qoxusu gəlməyəcəkdi.

Yaddaşa köçürülüb yuxuya gələn film burada bitirmi? Gülgünün rəngli muncuqları əsasında yaradılan bayraq-ev deyir: "Yox. Bu filmin davamı var! Səbir etmək lazımdır. "Rejissor" çəkilişə hazırlıq görür".

Gülgünün ən çox yuxusuna gələn onların "əllərindən" tutub gətirə bilmədikləri bayraq-ev idi. Gətirmək istəsəydilər belə, bayraq-ev mətin insan kimi yerindən tərpənməyəcəkdi. O, keşiyini çəkdiyi torpaqları qoyub hara gedə bilərdi? Bayraq-ev bu yerlərin kimlik sənədi idi. İnanırdı ki, bu gün məcburən tərk etdikləri doğma yurd sabah yenidən onları qoynuna alacaq. Bəs onun özünü Nəsimi kimi soyub, Babək kimi doğrayıb məhv etsələr, necə? Yaralayarlar, ancaq öldürə bilməzlər. Çünki müqəddəs torpaq murdarlıq götürməz.

Gündüz narahat olan insanın gecə də rahatlığı yox idi. O, səhər açılana kimi müxtəlif məzmunlu, müxtəlif mənzərəli, müxtəlif ağrılı neçə-neçə yuxu dəyişirdi. Onun üçün ideali kimi dəyişməyən bir yuxu vardı. Gülgün hər gecə rəyasında bayraq-

evlərini görürdü. Qalan yuxuları onu əzir, ruhdan salır, baş verən ədalətsizliklərlə, qismən də olsa, barışmağı "məsləhət" görürdü. Yalnız bayraq-evləri yuxusuna gələndə o, yenilməz olurdu. Sanki düşmən onun ürəyini oxuyur, niyyətini anlayırdı. İşgalçı üçün zəbt elədiyini məhv eləməyə, küllünü göyə sovurmağa və ya "özünüküləşdirib" yeni don geyindirməyə nə var ki... Təki rəqibinin milli diriliyinin rəmzinə – bayraq-evi yerlə-yeksan etməyə gücü çataydı.

Çatmırdı. Çünki bu bayraq-evi bu torpağın sahibi ucaltmışdı. Onu tək-cə bir ev kimi yox, həm də bütöv Azərbaycan kimi ucaltmışdı. Onu yer üzündən silməyə erməni faşizminin gücü çatmayacaqdı. Gülgün rəyasında bu mənasız, qaydasız cəhdləri birər-birər görürdü. Düşmən bayraq-evə od vurur – ev yanmır, güllə atır – boşa keçir, özülünə mina qoyub partladır – qurbanı özü olur, raketə tutur – yenə bir nəticə əldə olunmur. Binanın ətrafına güclü, müasir texnika daşıyır. Heç olmasa aylı-ulduzlu, üçrəngli bayraq ornamentini binanın fasadından sıyıdırıb, sovurub küləklər ağzına vermək istəyir. Yenə də gücü çatmır. Gülgünü sınağa qoymayan bax bu yuxudur.

Yuxu həmişə yuxu kimi qalmır, hərdən gerçəyə çevrilir. 2016-cı ilin aprelinde olduğu kimi. İllərdir ki, Azərbaycan ordusu ilə Ermənistan silahlıları atəşkəs razılığı ilə üz-üzə dayanmışdı. Atəşkəs sazişi ermənilərə xeyir eləyirdi. Qarşı tərəfə isə özünə gəlmək şəraitini yaradırdı. Ermənilər buna inanmırdılar. Onlarda Azərbaycan ordusundan üstün olduqları barədə bir eyforiya yaşanırdı. Buna görə də sazişə əhəmiyyət verməyərək tez-tez atəşkəsi pozur, "hərbi dəcəllik" edirdilər. Bu qorxulu "dəcəllik" iki tərəfdən də insan itkisi ilə nəticələnirdi.

Üstünlüyə arxayın olan ermənilər 2016-cı il aprel ayının 1-də atəşkəsi daha geniş miqyasda pozdular. Azərbaycan ordusu əks-hücum imkanını əldən buraxmadı. Qısa zaman kəsiyində – 4 gün ərzində düşmənin möhkəmləndirilmiş istehkamları darmadağın edildi. Ordumuz nəyə qadir olduğunu döyüş meydanında sübut etdi. Düşmən ordusu əzildi, çoxlu texnikası sıradan çıxarıldı. Bu döyüş Füzuli istiqamətində baş verdi, neçə-neçə hərbi əhəmiyyətli yüksəkliklər (xüsusilə Lələtəpə yük-

səkliyi), kəndlər, ərazilər işğalçılardan təmizləndi. Ermənilərin üstünlük eyforiyası bir-iki günün içində puç olub havaya sovruldu.

Ordumuzun ilk böyük qələbəsindən sonra xalqımızın qələbə ümidi coşub-daşmağa başladı. Yaşından, cinsindən asılı olmayaraq, hər kəs özünün ordu ilə birlikdə olduğu barədə çağırışlar edirdi. Çoxdan arzulanan qələbə sorağı, təbii ki, Gülgünü daha çox ruhlandırılmışdı. Sevincdən onun gözləri yaşarmışdı: "Deməli, doğma torpaqlarımıza, bayraq-evimizə qayıda biləcəyik!".

Halva daşımaqdan bezmiş Gülgün bu dəfə kafedraya iri bir tort qutusu ilə daxil oldu. Hamı həyəcanla ordumuzun uğurlu əməliyyatından danışırdı. Gülgünü görəndə kimi iş yoldaşları bir səsle ucadan dilləndilər:

– Qələbə tortu! Bax buna varıq! Sən yenə bizi qabaqladın!

Qələbə ruhlu Gülgün əlindəki tortu masanın üzərinə qoyub bir-bir iş yoldaşlarına sarıldı. Bu anlarda bütün xalq, bütöv vətən sevinirdi. İlahi, nə şirilmiş qələbənin dadı!.. İnsanların, torpağın yaraları sağalmağa başlamışdı. Şəhid olanların ruhu bayram edirdi. Kafedranın əməkdaşları sözlərini içlərində sıxıb saxlamaq istəmirdilər:

– Qüdrətli Azərbaycan ordusuna eşq olsun!

– Çox çəkməz torpaqlarımız yağılardan təmizləner!

– Yaşasın qazilərimiz!

– Şəhidlərimizin ruhu şad olsun!

Çox çəkmədən masalar birləşdirildi, elektrik samovarı cərəyana qoşuldu, boşqablar, stəkan-nəlbəkilər yerbəyer edildi. Hamı bir nəfər kimi bıçaqdan yapışub qələbə tortunu kəsdi. Sonra dilimləyib, hərənin payını öz boşqabına qoydular. Təzə dəmləli çay stəkanlara süzüldü. Qələbəyə yaraşan ziyafət idi. İndi bu şərəfə "Bismillah" deyib nuş etmək olardı. Deyəsən, hamı yerində idi. Diqqət yetirmək gərəkdi. Birdən kimsə gecikər, gözdən yayınar, qələbə tortundan dadmaqdan qalar. Kimsə soruşdu:

– Hamı yerindədir? Kim çatmır?

Daha diqqətli olan Gülgün kimin çatmadığını tapdı:

– Həvvə xala...

Elə bil çağırmışdılar. Qapı açıldı, gülərüzlü xadimə Həvvə xala içəri daxil oldu. O, gəlişi ilə çatışmazlığı yoxa çıxardı. Hamı birlikdə:

– Həvvə necədir, Həvvə xala? – deyər şux halda soruşdu.

– Lap əla! – deyən Həvvə xalanın onlardan az sevinmədiyini nəzərə çarpırdı. Saymazyanı "silahını" – süpürgəsini bir küncə dirədi. Əlini sabunlayıb yudu – ehtimal olunan mikrobların atasını yandırdı. Bundan sonra ziyafətçilərə qoşulub qələbə tort payını qabağına çəkdi.

Gülgün hamını maraqlandıran bir sualı dilə gətirdi:

– Həvvə xala, siz havanı sinoptiklərdən daha dürüst proqnozlaşdırırsınız. Siyasi havalar barədə nə deyər bilirsiniz? Aprel qələbəsi nə göstərir?

Həvvə xala ciddi bir əda ilə pəncərəyə yaxınlaşdı, səməyə boylandı, havanın necə olacağı barədə özünəməxsus tərdə münəccimlik etdi:

– May ayı gözəl aydır...

Gülgün elə zənn etdi ki, səliqə-sahman yarıdan xadimə ayların yerini dolaşmaq salıb. Ona görə ləngimədən söhbətə düzəliş məqsədilə müdaxilə etdi:

– Biz apreil qələbəsindən danışıyıq. İndi apreil ayıdır.

Həvvə xətrini çox istədiyini Gülgünün üzünə mənəli bir nəzər yetirdi:

– Siz soruşursunuz, mən də cavab verirəm.

Gülgün peşmançılıq hissilə:

– Bağışlayın, sözüünüzü kəsdim. Xahiş edirəm, fikrinizi davam etdirəsiniz. Sizin fikrinizlə tanış olmaq hamımız üçün maraqlıdır.

Həvvə xala üzrxahlığa əhəmiyyət vermədən yarımqıq qalmış sözünü davam etdirdi:

– Böyük faşistlər, Hitler ordusunu deyirəm, may ayında təslim oldu. Daşnak faşizmi isə yaralansa da, hələ ayaq üstündədir, – sonra guya nəyisə dürüstləşdirmək istəyirdi. – Qələbə davamlı olmalıdır. Apreldən sonra may ayı gəlir, eləmi?

Bu sadə, sadə olduğu qədər də mürəkkəb olan sualın cavabı hamını düşündürürdü. Birdən Gülgün ayılan kimi oldu: "Həvvə xalanın "May ayı" sorğusu yadıma ərazisi bütöv olan ilk Cümhuriyyətimizin şərəfinə verilən 28 May prospektini saldı. O prospektdəki bir mağazada yaxşı rəngli muncuqlar satılır. Bu gün ora gedib yeni əsərim üçün rəng seçimi edəcəyəm. Məni qara rəngdən başqa bütün rənglər maraqlandırır.

Yanvar, 2020

Aqıl BƏKİR

BOYNUBÜKÜK LALƏ

Bir az önə əyili, bir az qəmgin,
Bir yetim lalə bitmişdi yol qırağında.
Lalələrdən ayrı düşüb bura sən
Gəlib çıxmışdın kimin sorağına?

Bir yetim lalə bitmişdi yol qırağında,
Bir az gözdən iraq, bir az da tozlu.
Yorğun lalədə həvəs yoxdu daha,
Boynubükük idi, həm də ki yolçu.

Hardan gəlmişdin bura,
Hardan düşmüşdü toxumun
Bu izsiz yol kənarına?
Lalələrdən ayırıb
Səni kim gətirmişdi bura?

Bəlkə, taleyin oyunuydu bu,
Bəlkə də, bitmək istədiyən yer varıydı?
Harda bitmək istəyirdin?
Bəlkə,
Bir izsiz məzarın qoynuydu bu?

Bir yetim lalə bitmişdi yol kənarında...
Bu lalə
Yetimlərin laləsiydi,

Ahyıdı, naləsiydi
Yetimlərin...

Bir lalə bitmişdi yol kənarında...
Bir də ordan keçəndə mən
Çoxdan itmişdi lalə
Yol kənarından...

Dənizin özünü çırpdığı
daşın da üzü qaradır;
Gözlərimdən dənizə axan
yaşın da üzü qaradır
dənizin yanında, gözümün yanında.

Qayalara çırpılan dalğalar
paralanır
köpük-köpük.
Amma gözümdən daşa düşən yaşdan
daş aralanır,
olur qopuq-qopuq.

Dənizin özünü qayaya çırpması
ona danışdığım dərdlərdəndir,
verdiyim sirlərdən...
Ürəyimin dərinliyində gizlətdiyim
duygulardır
dənizi vahimələndirən.

Dərdlərimi atsam dənizə,
dəniz batar dərdlərimə.
Çəkər içinə dənizi
dərdlər aparar dibə...
Lap dərinə...

Sonra dəniz yox olar,
dərdlərin atəşindən buxarlanar
dəniz suyu,
çıxar buluda, göyə...
Sonra boşalar dolu buludlar –
yenə yağar dərdlərim
dərdsiz ürəyimə...

Rövşən YERFİ

ŞƏHİDLİK ZİRVƏSİ

II Qarabağ müharibəsi şəhidi Taleh Yusifovun əziz xatirəsinə...

Acı xəbəri səhər vaxtı keçmişdə yaşadıkları məhəllədən zəng vurub çatdırdılar. Özü xahiş etmişdi o məhəllədəki rəfiqəsindən. Yalvarmışdı ki, Talehdən bir xəbər olsa, təcili, dərhal ona xəbər etsinlər: Talehin nəşi tapılmış, şəhid olması müəyyən edilmişdi.

Eşitdiyi an həm kədər yığılıb, boğazına dolub nəfəsini kəsmiş, göz yaşlarını saxlaya bilməmişdi, həm də sevinmişdi – iki aydan çox çəkən üzücü qeyri-müəyyənliyin bitməsinə...

İki aydan çox idi varlığı-yoxluğu bilinmirdi. Talehin bütün doğmaları, yaxın adamları kimi, gecəsi-gündüzü səksəkə, nigarançılıq, narahatlıq içində keçirdi. Bilinmirdi ki, sağdı, itkindi, ya əsir düşüb? Kaş şikəst olsa belə, sağ qalaydı, qalan ömrünü ona həsr edib qulluğunda durardı, şikəstliyini unutturardı. Əsir düşməsinə inanmırdı. Xasiyyətini, düşmənə nifrətini bilirdi, qürurundan özünə qəsd edib şəhidliyi seçərdi.

Sorağının həsrətini çəkən günlərdə dəfələrlə yuxusuna gəlmişdi. Həmişəki sayaq sakit, dinməz,

üzündə xoş təbəssüm. Soruşsan, cavab verəcəkdi, soruşmasan, yalnız baxışları ilə danışırdı...

O, Talehi hələ bir məktəbdə oxuyandan bu cür istəmişdi, sevmişdi. Onun ürəyindəkilərini, sevgisini baxışları ilə hiss etmiş, duymuşdu. Köhnə məhəllədən köçdükdən sonra da hərdən bir şəhərdə rastlaşmışdılar, nəyisə bəhanə edib görüşmüşdülər. Talehdən bir dəfə də “səni sevirəm” sözünü eşitməmişdi, heç buna ehtiyac da yox idi. Gözlərindən onu necə istədiyini anlamışdı. Bilirdi ki, yaşı otuzaya yaxınlaşsa da, evlənmək üçün maddi sıxıntılar üzündən aralarındakı münasibəti rəsmiləşdirməyə tələsmir. Onu başa düşürdü, qınamırdı, hələ ki cavab idilər. İllərlə gözləməyə razı idi, tək onun istədiyi şərait alınsın, zaman gəlsin.

Taleh əsgəri xidmətdə tankçı, baş çavuş olmuşdu. Müharibə başlayan gündən onu ehtiyatda olan gərəkli hərbi qulluqçu kimi səfərbərliyə çağırırdılar. Ləngimədən, elə həmin gün yaxınları ilə, heç onunla da sağollaşmadan cəbhəyə yola düşmüşdü. Başqa cür ola da bilməzdi, ona yaraşmazdı. Hər

işində məsuliyyətli, ömründə yalan danışmayan, sözünün, hərəkətinin yerini bilən, vətəninə qəlbən sevən bir adamdan başqa nə gözləmək olardı? Onu halal zəhmətlə yaşayan ailəsi, müəllimə işləyən anası belə öyrətmiş, belə tərbiyə vermişdi. Odur ki, az keçməmiş komandir seçildiyini, gizir olmasını eşidib sevinmiş, ürəyində onunla fəxr etmişdi...

Heyif ki, bu sevinci uzun sürmədi. Daha bir neçə həftə keçmişdi, döyüşlərin birindən sonra Talehdən xəbər-ətər kəsilmişdi. Ay ötdü, müharibə bitdi. Müharibənin bitməsinə gözü gülsə də, əndişədən ürəyi qan ağladı. Onun Talehindən xəbər olmaması ümidlərini sarsıtdı, itkin düşməsi ehtimalı günü-gündən artdı. Allaha dua etdi, heç olmasa nəşi tapılsın, məzarı olsun, istəyəndə gedib onu ziyarət etsin...

Nəhayət, uzun çəkən axtarışlar nəticə vermiş, Talehin şəhid olması tam təsdiqini tapmışdı. Dəfn bu gün günortadan sonraya təyin edilmişdi. O, işlərini atıb, kimsə ilə məsləhətləşmədən günortaya-dək əvvəllər yaşadığı məhəlləyə yetişməyə tələsdi. Necə var, Talehi ilə vidalaşmalı, kənardan da olsa, tabutunu görməli idi.

Məhəlləyə girən yol – Talehgilin evlərinə burulan o dar dalan bayraqlarla bəzədilmişdi. Küçədə adam əlindən yerimək mümkün deyildi, bütün məhəllə Taleh ilə vidalaşmağa qatılmışdı. Tabutu əvvəlcə maşında, sonra əsgərlər çiyinlərində gətirirdilər.

İnana bilmirdi, ağına sığışdırmırdı, yəni doğrudanmı Taleh şəhid olub? Tabutda doğrudanmı onun nəşidir? Kədərin ağırlığından nəfəsi tutulurdu, içini çəkməklə yüngülləşirdi, yoxsa ürəyi partlayardı. Eyni zamanda tabuta görə sevinir, şükür

edirdi, axı Allahdan onun nəşinin də olsa tapılmasını nə qədər istəmişdi...

Qoysaydılar, yaxına gedib, tabutu qucaqlayıb ürək dolusu ağlayardı... Amma olmazdı! Məhəllədəki keçmiş qonşuları onu tanıyardılar, yazıqları gələrdi. İstəmiri bədbəxt görünsün. Əksinə, qürur keçirirdi ki, onun istəklisi vətənə qurban gedib, şəhid olub...

Tanınmaması üçün başındakı qara kəlağayı ilə gözlərindən savayı üzünü örtüb, qadınlar dayandığı yerdə durub, hönkürtüsünü boğaraq göz yaşlarını içinə, ürəyinə axıdırdı.

Dini ayından sonra tabutu yenidən maşına qaytarıb Şəhidlər Xiyabanına dəfn etməyə apardılar. Maşının önündə Talehin gizir formasında iri portreti qoyulmuşdu. Gözlər, baxışlar həmən idi, sanki yenə ona sevgisini çatdırmaq istəyirdi...

Gedən tabut idi, Taleh isə qəlbindəydi...

Talehi unuda bilərdimi? Heç vaxt. Bundan sonra Allah ona nə cür qismət, nə qədər ömür versə də, Talehə olan məsum, günahsız sevgisini yadımdan çıxara bilməzdi. Hərdən özündən asılı olmayaraq yuxusuna gələrdi: dinməz, sakit, xoş təbəssümü ilə... Hey çalışsa da, ondan bir söz almağı bacarmırdı. Taleh ona elə yüksəklikdən, zirvədən baxırdı ki, yaxınlaşa da bilmirdi.

Bu zirvə – şəhidlik zirvəsi idi...

04.2021

Helen BANNERMAN
Edinburq (Şotlandiya)

Qızıl pəncərə

Balaca Moli kiçik və gözəl bir qəsəbədə yaşayırdı. Onların balaca evi dağın yaxınlığında, gözəl bir çayın sahilində tikilmişdi. O, valideynlərinin tək qızıydı. Varlı deyildilər, amma xoşbəxt yaşayırdılar. Evləri hündür ağaclarla və gözəl bitkilərlə əhatə olunmuşdu. Meşədəki bu ev sanki tək adam üçün nəzərdə tutulmuşdu. Moli evini çox bəyənməzdi. O, evin balaca olduğunu və çox da gözəl olmadığını düşünürdü. Balaca Moli dağı çox sevirdi. Hündür və baxımsız dağ qızıl pəncərəli bir ev kimi gözəl, amma bir o qədər də tərkdilmiş bir qalaya sahib idi.

Moli dağın təpəsindəki evi sevirdi, çünki parlaq qızıl pəncərələri vardı. Qızılı, parıltılı güzgülər səbəbindən dəli olmağa və evinə nifrət etməyə başlamışdı.

Amma balaca Moli çox məsum idi. Tez bir zamanda ailəsinin yaşadığı çətinlikləri anladı. Bu səbəbdən hər şeyi səssizcə qəbul edərək bu arzu ilə böyüməyə davam etdi.

İllər keçdi və Moli böyüdü. 12 yaşı olanda o, bir parlaq şahzadə kimi gözəl görünürdü. Köhnə tikili bir evdə yox, qızıl pəncərəli bir evdə yaşayacağına inanırdı.

Böyüdükcə anası ona evin ətrafında gəzməyə icazə verdi. Moli tətildə idi, anasından çayın yanındaki bağda gəzmək üçün icazə aldı. Anası ona icazə verdi. Amma çox uzağa getməməsini tapşırdı.

Moli dağa çıxmağı və qızıl pəncərəli evin içinə göz gəzdirməyi qərara aldı. Velosipedini götürdü və dağın zirvəsinə çatmaq üçün yola düşdü. Dağda tərkdilmiş evə doğru dar bir yol tapdı. Çox mübarizədən sonra dağın zirvəsinə çatdı.

Çirkli evi, əslində, qaranlıq pəncərəli, hasarlı qalanı görəndə çox heyrətləndi. Evindən gördüyü şey dağda yox idi. Bəli, dağın qucağından gördüyü qızılı pəncərələr, əslində, qaranlıq və çirkli pəncərələrin əksiydi.

Çox pis oldu və bir müddət səssizcə oturdu. Arzusu sanki yox olmuşdu. Birdən dönüb evinə baxdı. Evinin içindəki bir pəncərə qızıl kimi parıldayırdı. Suda əks olunan günəş işıqlarının pəncərədən parıldadığını gördü.

Həqiqət bu idi ki, Moli öz arzusundakı evdə yaşayırdı. Və bu, qızıldan pəncərəli gözəl bir ev idi. Lakin o bunun reallığına çox gec varmışdı. İllər öncə xəyalında canlandırıdığı evi bir andaca yoxa çıxırmışdı.

Elə buna görə də bütün parıltıların qızıl olmadığını anlayın!

Tərcüməçi:
Zəhra Namazlı

Mələhət HÜMMƏTQIZI

BİZ BİRLİKDƏ GÜCLÜYÜK

Gözlərini açdı, tavan ona dəyişik gəldi, bir neçə saniyə harada olduğunu ayırd edə bilmədi. Tez də özünə gəldi. Cəld ayağa qalxdı, yuyunmaq üçün vanna otağına keçdi. Səhər çağını çox sevirdi, xüsusən bahar səhərlərini. Dolçadan stəkana su süzüb bir neçə qurtum aldı və pəncərənin qarşısına keçdi. Bir xeyli dənizkənarı bulvara baxdı. Erkən olsa da, həkim yoldaşlarından bulvarda gəzişənlər vardı. Qeyri-ixtiyari gülümsədi. Amma üzündəki təbəssüm tez çəkildi, bulvarın hüznü görünüşü ürəyini ağrıtdı. Qərubsədi, bulvardakı səs-küy, qələbəlik üçün darıxdı. Pəncərəni açdı, sərin havanı ciyərlərinə çəkdi, başını qaldıraraq göyə baxdı, sayrışan günəşdən gözləri qamaşdı. Hava mülayim idi, gümüşü dəniz elə bil donmuşdu, təlatümlü Xəzər bu gün özünə bənzəmirdi. Xəyal onu uzaqlara apardı...

Tibb fakültəsi tələbələrinin asudə vaxtları çox olmazdı, dərsləri ağır, müəllimləri tələbkər idi, çox yorulurdu. Yeməklə, yatmaqla yorğunluğu canından çıxmazdı. Onu dincəldən bir tək dəniz idi, gömgöy Mərmərə dənizi. Sahildə oturub dənizə baxardı və ürəyi uçub Xəzərə qonardı. Ləpə-

döyəndəki evlərini, əzizlərini yadına salır, bir az kövrəlir, bir az darıxır, ən sonda yorğunluğunu sahilə buraxıb evə gəlirdi. Mehriban tələbə yoldaşları üçün burnunun ucu göynədi...

Pəncərəni bağlayıb mətbəx rolunu oynayan kiçik guşəyə keçdi. Ayaqüstü yeməyini yeyib, bir fincan çay içdi. Son bir neçə həftə içində hərbi kimi çevik olmuşdu. İş rejimindən asılı olmayaraq, günün iyirmi dörd saatı həyəcan signalı gözləyən əsgər kimi ayıq-sayıq idi. Qəfildən dünyanı caynağına almış pandemiya onun da həyat ritmini dəyişmişdi. O, Tədris Cərrahiyyə Klinikasının urologiya şöbəsində cərrah işləyirdi. Həkimlərin səfərbərliyi başlayanda könüllü olaraq işlədiyi klinikada yerləşdirilən viruslu xəstələrin müalicəsinə başlamışdı. Ailəsi narahat olsa da, xalqın bu çətin günündə kənardə qalmağı vicdanı qəbul etməmişdi. Həyat yoldaşı, valideynləri xasiyyətini bildikləri üçün çox dərinə getməmiş, onun qərarına etiraz etməmişdilər. Sakit, təmkinli olduğu qədər də qətiyyətli idi. Uzun illər işlədiyi klinikada pandemiya cəbhəsində növbənin nə vaxt ona çatacağını gözləməyi özünə yaraşdırmırdı.

Gərgin iş onu çox yorurdu. Bir tərəfdən heç vaxt geymədiyi hava keçirtməyən kamuflyaj geyim, tez-tez tərləyən plastmas eynək, maska, üst-üstə əlinə keçirdiyi əlcək, ayağındakı baxil onu darıxdırsa da, vəzifə borcu, ən əsas isə ürəyindəki şəfqət hər şeyi üstələyirdi. Peşəsini çox sevirdi, həkimlik onun uşaqlıq arzusu idi. Bu arzunun çin olması üçün uşaqlıq oyunlarından, yeniyetmə əyləncələrindən, gənclik həvəsindən kəsmişdi. Həkimlik onun həyatında baş rolda idi. O, ən böyük arzusuna çatmışdı. Urologiya ixtisası üzrə həkimlik diplomu aldığı günün unudulmaz təəssüratı hələ də canında idi, bu ona tükənməz həvəs verir, yorğunluğunun üstünə su səpirdi. Universitet müəllimlərinin tez-tez işlətdikləri söz qulağında sığa olmuşdu: “Sənətinizi sevsəniz, heç nə, heç bir ağır xəstə sizi yormayacaq. Həkim olduğunuz üçün hər gün Allaha şükür edin”.

Qəhrəman həkim bu gün gecə növbəsinə çıxacaqdı. Hava qaralmış, gecə düşmüşdü. Bütün günü kompüter arxasında işləmişdi. Pandemiya ilə bağlı qaynaqları araşdırır, dünya xəbərlərini izləyirdi. Saatına baxıb ayağa qalxdı. Artıq aşağı düşməyin vaxtı idi. Hər gün avtobus həkimləri qaldıqları “Bulvar” oteldən Cərrahiyyə Klinikasına aparırdı. “Covid 19” virusuna yoluxmuş xəstələrin gözləri yolda, ümidləri həkimlərə idi. Onların ümidlərini qırmaq olmazdı. Tələsik oteldən çıxıb avtobusa mindi. Həkim yoldaşları ilə salamlaşdı. Həmkarı Məmmədinin yanında oturdu. Xəstəxanaya çatanda artıq on ikinin yarısı idi. Geyinmə otağında əynini dəyişdi. Kamuflyaj formasını əyninə geyindi. Gözünə eynək, əlinə iki dəst əlcək, ayağına baxil taxıb, həmkarları ilə liftə mindi. Təmiz zonadan 8-ci mərtəbəyə qalxdılar. Neytral zonanı adlayıb kirli zonaya – xəstələr yatan sahəyə keçdilər. Gecə növbəsinə qəbul etdilər. Cəbhə xətti buradan başlayırdı...

Düşmənin – virusun həmləsinə tuş gəlmiş xəstələr xilaskarlarını gözləyirdilər. O, ön cəbhədə vuruşurdu, xəstələrlə birbaşa təmasda idi. Düşməndən qorxmurdu, vicdanı əmr edirdi: “İtkiyə yol verilməməlidir”.

Yaşlı qadının vəziyyəti yaxşı deyildi. Xəstənin səhhətində get-gedə problemlər yaranırdı, zəifləyir, gücdən düşür, ağrılara tab gətirə bilmirdi. Səhərə yaxın hərəkəti çox yüksəldi. Xəstə qəfildən huşunu itirdi. Həkimlər və tibb bacıları

cəld ilkin tədbirlərə başladılar. Xəstə qızdırmadan yanırıdı. Qəhrəman həkim anladı ki, infeksiya ilə yanaşı, xəstənin başqa patologiyası da var. Hər tərəfli müayinə onun yanılmadığını göstərdi. Xəstənin böyrəyindəki daş sidik kanalına düşmüşdü. Həkimlər konsiliyuma topladılar, uzun müzakirələrdən sonra virusa yoluxmuş xəstəni bayılmış vəziyyətdə əməliyyat etməyi məsləhət bilmədilər. Bu çox qorxulu və riskli durum idi. Yalnız xəstənin vəziyyəti yaxşılaşdıqdan sonra əməliyyat oluna bilərdi. Bir neçə vaxtdan sonra xəstənin hərəkətini aşağı sala bildilər və xəstə yavaş-yavaş özünə gəlməyə başladı. Qəhrəman həkim səhərə kimi xəstəni tək qoymadı. Qadının yalvarışlı baxışları onun qəlbini göynədirdi. Nə qədər çətin olsa da, xəstəsinin baxışlarından gözlərini yayındırmır, vəziyyətinin ağır olmasından şübhələndirməməyə çalışırdı. Arada onunla zarafat edir, ümitsizliyə qapılmasına yol verməmək üçün özünü şax tuturdu:

– Gözəl anam, bizi bir az qorxutdun, amma müayinə göstərdi ki, qorxulu heç nə yoxdur. İnşallah, nəvələrinin toyunda oynayacaqsan.

Qadının gözləri doldu, iki damla yaş yastığının üstünə düşdü. Həkim:

– Darıxma, gözəl anam. Hər şey yaxşı olacaq, – deyib qadının əlindən tutdu. Yaşlı qadının gözləri azacıq qıyıldı, yəqin ki, gülümsəyirdi, amma maska arxasından bunu sezmək mümkün deyildi. Bir müddət sonra xəstə yuxuya getdi. Həkim palatadan çıxıb tibb bacılarının otağına gəldi. Gözləri qıpqırmızı qızarmış tibb bacıları şəffaf gözlüklər arxasından sual dolu nəzərlərlə həkimə baxdılar.

– Qızlar, yaşlı qadının vəziyyəti yaxşı deyil, biriniz yanında oturun. Bir azdan gəlib dəyəcəyəm, – deyib Qəhrəman həkim otaqdan çıxdı. Saatına baxdı, növbəsinin bitməsinə təxminən bir saat vardı.

Yerinə girsə də, gözünə yuxu getmədi. Yaşlı qadının imdad diləyən baxışları ağılından çıxmırdı. Yuxuya gedəndə dan yeri ağarmağa başlamışdı. Qəribə yuxu gördü. Gördü ki, hər tərəf alışıb-yanır. O, alovun içindən insanları çıxarır. Amma yaşlı qadın gözünə dəymir, alovun içərisinə atılır ki, yaşlı qadını xilas etsin... Tər-su içində yuxudan ayıldı, əllərini üzünə çəkib dərinədən nəfəs aldı. Yerindən qalxıb pəncərəyə yaxınlaşdı. Pərdəni

çəkib dənizkənarı bulvara baxdı. Telefonu açıb həyat yoldaşı və oğlu ilə zəngləşdi. Telefonu yenidən söndürmüşdü kü, xəstəxanadan zəng gəldi. Xəstəxananın qəbul şöbəsindən idi. Onun şöbəsinə xəstələr yerləşdiriləcəkdi. Onların arasında təcili yardım və şəhər xəstəxanasının həkiməri də var idi. Tələsik otaqdan çıxdı. Aşağıya düşüb maşınına mindi, klinikaya gəldi.

Xəstəxanaya çatanda qəbul şöbəsinin həkimi ona xəstələr barəsində məlumat verdi. Formasını geyinib liftlə 8-ci mərtəbəyə qalxdı. Palataya on iki xəstə gətirilmişdi. Əksəriyyəti şəhər xəstəxanasının həkimləri idi. Xəstələrin səkkizinin vəziyyəti çox ağır idi. Qanı qaraldı, həmkarlarının xəstələnməsi ona çox ağır təsir edirdi. Bir tərəfdən də həkimlərə böyük ehtiyac olduğu bir vaxtda bu, fəlakət idi. Onları palatalara yerləşdirib təyinatlarını yazdı. Tez-tez baş çəkdi. Ağır xəstələrə sistemlər qoşdurub, onları böhran vəziyyətindən çıxardı. Hər bir xəstənin vəziyyətinin stabil olduğunu görüb dərindən nəfəs aldı. Çox yorulmuşdu, başından kürəyinə qədər axan tər onu üşütməyə başladı. Yorgun-yorgun pəncərəyə yaxınlaşdı. Gecənin qaranlığında 11-ci mərtəbədən şəhərə açılan mənzərə ürəyinə bir sərinlik gətirdi. Alov qüllələrində işıqlanan “Biz birlikdə güclüyük”, Azərbaycan həkimlərinə eşq olsun!” şüarları üzünə təbəssüm qondurdu.

Səhər yuxudan hövlnak oyandı. Bu gün əməliyyata girəcəkdi. Böyrək daşı olan xəstəsini əməliyyat edəcəkdi. Bu, çox riskli və çətin əməliyyat idi. Lakin o özünə arxayın idi. Amma yorgunluq hiss edirdi. Bir neçə idman hərəkəti edib yorgunluğunu atmağa çalışdı. Başı hərlənir, gözləri qaralırdı, halsız idi. Belə vəziyyətdə əməliyyata girə bilməzdi. Həm özünü, həm də xəstəsini çıxılmaz vəziyyətə sala bilərdi. Bir stəkan çay içib ayağa qalxdı. Artıq avtobus otelin qarşısında idi. Avtobusa mindi. Həkim yoldaşları ilə salamlaşdı. Məmməd həkim onun halını görüb təlaşını gizlətməyə çalışaraq soruşdu:

– Gözümə birtəhər dəyirsən.

– Hə, dünənki yorgunluq heç canımdan çıxmayıb.

– Bilirəm, elə mənəvi ağırlığı bəs edir. Dünən gecə on iki həkim yoldaşımızı qəbul etmişən. Halaldı sənə, qəhrəmansan, vallah, – deyib, Məmməd həkim onun kürəyinə ehmalca vurub

gülümsədi. – Dünən çox ağır gün idi. Hamımız sənə vəziyyətdə idik. Bizim şöbəyə gecə beş xəstə gətirildilər. Dünən bütün palatalara xəstələr gətirilib.

– Hə, düz deyirsən, gecə çox ağır keçdi. Hələ özümə gəlməmişəm.

– Bəs sən bu vəziyyətdə əməliyyata necə girəcəksən?

– Mən yaxşıyam. Sadəcə, yorğunam.

– Vəziyyətin göz qabağındadır. İstəyirsən, sənə yerinə əməliyyata mən girim.

– Yox, yox, olmaz, özüm girəcəyəm, gecə xəstənin vəziyyətini araşdırmışam. Müalicə taktikasını işləmişəm, narahat olma. Sən yaxşı dostsan, sağ ol. Amma bu, mənim xəstəmdir. Özüm də əməliyyat edəcəyəm, – deyib Qəhrəman həkim köks ötürüb pəncərədən yola baxdı.

O hər şeyin yaxşı olacağına inanırdı. Ürəyində bir sakitlik, əminlik vardı. O, bu əməliyyatı etməli idi. Xəstəsinin vəziyyəti get-gedə ağırlaşdı. Hər dəqiqə qanaxmadan və böyrəklərinin işləməməsindən ölə bilərdi. Xəstənin kreatini də yüksəlmişdi, sidiyə gedə bilmirdi, katetr taxılmışdı. Fikrə dalmışdı. Tibb bacısını çağıraraq, əməliyyat otağını hazırlamağı və anestezioloqu çağırmağı tapşırdı.

Tibb bacısı:

–Yaxşı, doktor, – deyib əməliyyat otağına keçdi.

Bir neçə dəqiqədən sonra gəlib əməliyyat otağının hazır olduğunu bildirdi. Palatalara keçib, dünən qəbul etdiyi xəstələrlə bir-bir maraqlandı. Vəziyyətlərinin stabil olduğunu görüb rahatlaşdı. Əməliyyata rahat girə bilərdi. Əməliyyat olunacaq xəstənin palatasına gəldi, vəziyyəti ilə maraqlandı:

– Narahat olma, hər şey yaxşı olacaq, – deyib xəstəsini sakitləşdirdi. Palatadan çıxıb əməliyyat otağına gəldi. Əməliyyat paltarını geyinib içəri keçmək istəyəndə yenidən başının hərləndiyini hiss etdi. Əlini divara dirəyib özünü ələ almağa çalışdı. Ürəyi sürətlə döyünməyə başladı. Onu soyuq tər basdı. Kürəyini divara söykəyib gözlərini yumdu. Əli ilə özünü tutub bir xeyli belə dayandı. Dərindən nəfəs alıb əlini üzündən çəkəndə qarşısında Məmməd həkimi gördü:

– Bismillah! Sən hardan çıxdın? – deyib dostuna baxdı.

Məmməd isə narahatlıqla onu süzüb başını yellədi:

– Sənin vəziyyətin yaxşı deyil, qoy sənin yerinə mən çıxım, belə olmaz. Get dincəl.

– Yox, yaxşıyam, inan, yaxşıyam. Hər şey yaxşı olacaq, – deyib, Məmmədin çiyinə vurub gülümsədi.

Əməliyyat otağına keçdi. Xəstə artıq hazır idi. Narkoz da verilmişdi. Əməliyyat başladı. Get-gedə başı daha çox gicəllənirdi. Alnından aramsız tər axırdı. Tibb bacısına baxdı. Tibb bacısı həkimin nə demək istədiyini anlayıb tez onun alnını tənziqlə sildi. O özünü güclə ələ alıb, xəstənin böyrəyindəki və sidik kanalına düşmüş daşları təmizləyib əməliyyatı başa vurdu.

Məmməd həkim dahlizdə qoyulan monitordan həkim yoldaşları ilə birgə əməliyyat otağındakı prosesləri həyəcanla izləyirdi. Dostunun əməliyyatı bitirib, bayıra çıxmağı ilə Məmmədin onun qarşısına qaçmağı bir oldu.

– Yaxşısan?

– Hə, yaxşıyam, narahat olma, – deyib Məmməd həkimin qoluna girdi. Danışa-danışa dahlizə çıxdılar. Həkim dostları onları görüb əl çalmağa başladılar. Hamısı bir ağızdan “Doktor, təbrik edirik!” dedi. Neytral sahədə əyinlərindəki kamuflyaj paltarları çıxarıb aşağı düşdülər. Maşına oturub sürmək istəyəndə Məmməd əlini maşının açıq şüşəsinə dayayıb qayğıkeşliklə dedi:

– İstirahət elə, qalan işləri özüm görəcəyəm, gəlmə, bir-iki gün dincəl. Mənə arxayın ola bilərsən.

– Yaxşı, – deyə Qəhrəman həkim əlini sükana atdı. Məmməd ona əl edib arxasınca baxdı. Qəhrəman həkim bir az gedib maşını saxladı. Güzgüdən arxasınca qəmli-qəmli baxan dostunu süzüb başını yellədi. Məmməd həkim nəsə baş verdiyini düşünüb getməyə tələsmədi. Maşının geri – ona sarı gəldiyini görəndə narahat oldu. Maşın onun qarşısında dayandı. Məmməd həkim maşının şüşəsinə tərəf əyilib, "Yaxşısan?" – deyə soruşdu. Dostunun gülümsədiyini görüb sakitləşdi:

– Qorxutdun məni, – deyib başını yellədi. Kövrəldi, hətta gözləri də doldu.

Qəhrəman həkim də təsirləndi. Maşından düşüb dostunu qucaqladı.

– Hər şey yaxşıdı, qardaş, – dedi.

– Hə, get, narahat olma, özünə yaxşı bax, – deyib Məmməd həkim dostunu maşına qədər ötürdü.

Maşın tezliklə gözdən itdi...

Məmməd həkim yeni əməliyyat olunan xəstəni reanimasiya otağına köçürdü. Səhərə kimi yatmayıb növbə çəkdi. Xəstənin narkozdan ayılmasını gözlədi. Xəstə səhərə yaxın gözlərini açdı. Ağrıları vardı. Məmməd həkim tibb bacısına xəstəyə ağrıkəsici iynə vurmağı tapşırırdı. Yuxusuzluq onu haldan salmışdı. Bir tərəfdən də hava keçirməyən kamuflyaj forma onu sıxırdı. Deyəsən, istiliyi qalxmışdı, tər içində idi. Tez bir zamanda qaldığı otelə gedib yatmaq istəyirdi. Oturduğu stuldan qalxıb bir neçə addım atmışdı ki, gözləri qaraldı, başı gicəlləndi, müvazinətini itirib yerə yığıldı.

Qəhrəman həkim dostuna arxayın olub üç gün istirahət etdi, yorğunluğunu çıxardı. Dincəlməsəydi, iş qabiliyyətini itirə bilərdi. İşdən icazə vermişdilər. Artıq özünü yaxşı hiss edirdi. İşə qayıda bilərdi. Tibb bacısına tez-tez zəng vurub xəstəsinin vəziyyətini soruşurdu. Yaxşılaşdığını eşidib sevinmişdi. Amma Məmməd onun zənglərinə cavab vermirdi. Dostundan çox nigaran idi. Səhərə yaxın yuxuda Məmmədi gördü. Dostu alov içində yanırırdı. Nə qədər əlini uzatsa da, əli ona çatmırdı. Yuxudan oyananda bir əzginlik hiss etdi. Dalğın halda dənizkənarı bulvara düşdü. Səhər mehieynini bir az açdı. Bir xeyli dənizə baxdı. Darıxdı. Özündən başqa bulvarda heç kim yoxdu. Karantin insanları evlərinə qapatmışdı. Şəhərin səsi batmışdı. Sanki həyat ölmüşdü, şəhər ölmüşdü. Həyatı diriltmək isə onun, həkim yoldaşlarının əlindəydi. Dənizin dalğaları pianonun dilləri kimi səslənərək həzin musiqi çalmağa başladı. Qəhrəman həkim də canlandı. “İşə getmək lazımdır” deyə, fikirləşib addımlarını sürətləndirdi.

İşə çatdı. Geyinmə otağında əynini dəyişib skafandını geyindi. Liftlə təmiz zonadan kirli zonaya qalxdı. Dahlizdə tibb bacısı ilə rastlaşdı. Qızın gözlərində bir hüzn var idi. Qəhrəman həkim tez xəstəsinə soruşdu:

– Hər şey yaxşıdır, doktor, narahat olmayın, – deyib gözlərini həkimindən qaçırdı.

Qəhrəman həkim duruxdu:

– Bir şey olmayıb? Gözümə birtəhər dəyirsən. Məmməd həkim haradadı, zənglərimə də cavab vermir. İşə çıxır?

Tibb bacısı cavab vermədi, üzünü kənara çevirdi.

– Çinarə, mənə düzünü de, nəyə olub?

– Bəli, doktor, Məmməd həkim ağır vəziyyətdə reanimasiyada yatır. Tənəffüs aparatına qoşulub, vəziyyəti çox ağırdı. “Covid”ə yoluxub. Üç gündü həkimlər hərərətini sala bilmirlər. Xəstəyə katetr taxanda əlcək vəəynəyini çıxarıb. Deyib ki, əlcəklə işləmək olmur. Eynək də gözlərini tərlədirmiş. Gecə-gündüz sizin xəstənin başı üstündən əl çəkmədi.

Qəhrəman həkimin əlləri yanına düşdü, əhvalı əməlli-başlı pozuldu. Yuxusu çin çıxmışdı. Fikirli-fikirli palataya keçib əməliyyat etdiyi xəstəsinə baş çəkdi. Xəstə oturaq vəziyyətdə yemək yeyirdi. Gözlərinə inanmadı. O gələne qədər Məmməd həkim xəstəsinə ayağa qaldırmışdı. Reanimasiya şöbəsinin müdiri Cavid həkimə zəng vurub dostunun vəziyyəti ilə maraqlandı. Həkim ona dostunun vəziyyətinin ağır olduğunu dedi, kompüter tomoqrafiyası ağ ciyərlərində ikitərəfli virus pnevmoniyası, buzlu şüşə dz. aşkarlamışdı. "Analizlərini yoxladıq. Qan təhlillərinə baxdıq. Normativlər həddindən artıq yüksəkdi. Həmişə qan azlığından şikayət edirdi. Səhlənkardı özünə qarşı, heç vaxt müalicə almırdı. İmmuniteti düşən kimi virus onu yaxaladı. Müalicələrə başlamışdıq. Amma ona təcili qan köçürməliyik. Qanbanka zəng vurmuşuq. Birinci qrup qan lazımdı. Gözləyirik. Bilirsiniz də, indi qan da problem olub”.

Qəhrəman həkim telefonu söndürüb, neytral zonaya yaxınlaşdı. Əynini dəyişdi. Birbaşa

qanköçürmə institutuna gəldi. Qan vermək istədiyini bildirdi. Onun qanı dostunun qanı ilə eyni idi. Dostuna kömək edəcəkdə, onu ölümün pəncəsindən qurtaracaqdı.

Klinikaya çatanda reanimasiya şöbəsinin müdiri Cavid həkim ona zəng vurdu. Sevinclə onu muştuluqladı. “Gözün aydın, doktora qan tapmışıq. İndi yoldadı. Beş dəqiqəyə çatacaq. Qanköçürmədən zəng ediblər”. Qəhrəman həkim dərindən nəfəs aldı. Güzgüyə baxıb gülümsədi. Saçını əli ilə darayıb məmnun halda maşından düşdü. Geyinmə otağına keçib, əynini dəyişib reanimasiya şöbəsinə qalxdı. İçəri girəndə müalicə həkimi ilə rastlaşdı. Görüşüb hal-əhval tutdular. Birlikdə dostunun yatdığı reanimasiya otağına keçdilər. Məmməd həkim tənəffüs aparatına qoşulmuşdu.

– Nə kömək lazımdı? – deyə Qəhrəman həkim həyəcanla Cavid həkimə baxdı.

– Narahat olma, qan köçürmüşük. Ayılsın, aparatdan ayıracağıq. Bircə ayılsın...

– Sənin proqnozuna görə nə vaxt ayılar?

– Tənbəlliyini atsa, tez bir zamanda. Bir-iki saata ayılmalıdı. Özün bilmirsən, yatmağa meyillidi, – deyib Cavid həkim həmkarını güldürməyə çalışdı.

– Hə, inşallah, şir kimi ayılacaq.

– Sənin kimi oğlanın qanı axır damarlarında, ayılmaya bilər? – deyə Cavid həkim mənalı-mənalı yoldaşına baxdı. – Mən bilirdim, qanı sən vermişən. Təşəkkür edirəm sənə.

– Xahiş edirəm, özünə demə, qoy bilməsin, istəmirəm, özünü borclu bilsin.

– Yaxşı, narahat olma, mən gedirəm, işim çoxdur, istəyirsən, sən də get. Ayılanda sənə xəbər edəcəyəm, – deyib Cavid həkim razılıqla gülümsədi.

Məmməd həkim ayılmışdı. O, bütün söhbəti eşitmişdi. Sadəcə, gözlərini açmamışdı. Qəhrəman həkim otelə getmədi, üçgünlük istirahətin əvəzini çıxmalıydı, bu üç günü boş keçirdiyi üçün özünü borclu hiss edirdi. Onu gözləyən insanların yanına tələsirdi. Hələ nə qədər xəstəsi var idi... Onları sağaldıb evlərinə yola salmalıdı. Bu onun həkimlik, vətəndaşlıq borcu idi. Son xəstəsi palatayı tərk edənə kimi evə getməyəcəyinə and içmişdi.

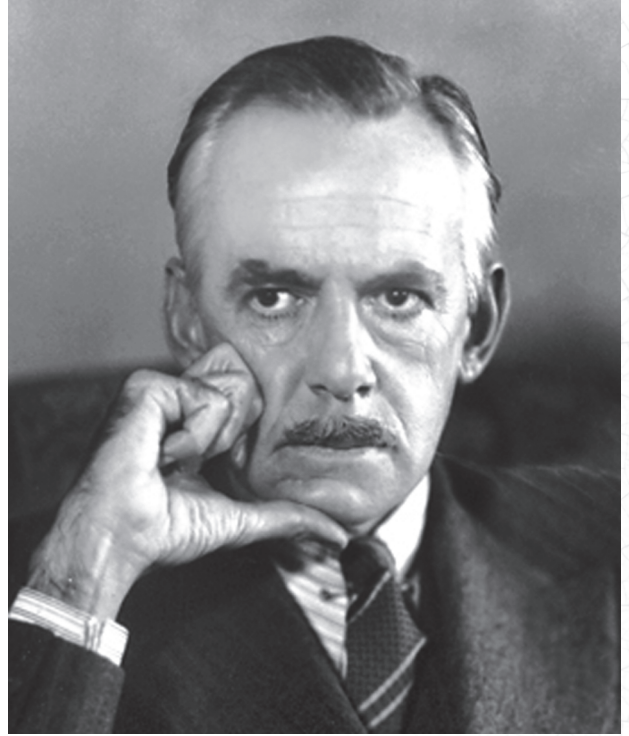

İlham ABBASOV

YUCİN O'NIL: FACİƏLƏR MÜƏLLİFİNİN FACİƏLİ TALEYİ

Yazıcının mövzu seçiminin xarakterini, əsərinin məzmun xüsusiyyətlərini, yazı tərzinin səmimiyyətini ifadə etmək üçün tez-tez işlədilən belə bir deyim var: “Filankəs özünü yazır”. Ədəbiyyatşünaslar bu ifadəni işlədəndə, adətən, müəllifin həyatında baş verənlərin, şəxsi düşüncə və yaşantılarının yazılarında əks olunmasını nəzərdə tuturlar. 1936-cı ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı, görkəmli ABŞ dramaturqu Yucin O'Nilin haqqında işlədildə isə “özünü yazmaq” ifadəsi tamam fərqli bir məzmun kəsb edir. Dramaturqun əsərlərində öz ifadəsini tapmış müsibətli, faciəvi təfərrüatlar qəribə, hətta mistik bir minvalla sonralar real həyatda onun öz başına gəlirdi... Həqiqətən də, yazıcının ömür yolu faciəvi bir tamaşanın süjet xəttini xatırladır.

Nobel mükafatçıları sırasında ABŞ ədəbiyyatının ikinci təmsilçisi olan Y.O'Nil bu ödülə “faciə janrını yeni şəkildə təfsir edən dram əsərlərinin təsir gücünə, doğruluğuna və mənə dərinliyinə görə” layiq görülmüşdü. Bu mükafatı 1934-cü ildə məhz dram əsərlərinə görə almış İtaliya yazıçısı L.Pirandellodan sonra növbəti – 1935-ci ildə ədəbiyyat mükafatı heç kəsə verilməmişdi. Nominantlar arasında çex yazıçısı Karel Çapek, bu mükafatı 1936-cı ildə alacaq ABŞ yazıçısı Yucin O'Nil, ispan yazıçısı Migel de Unamuno, bu mükafatı 1937-ci ildə alacaq fransız yazıçısı Roje Marten dü Qar, başqa bir fransız yazıçısı Pol Valeri, bu mükafatı 1944-cü ildə alacaq Danimarka yazıçısı Yohannes Yensen kimi görkəmli ədiblərin adı olmasına baxmayaraq, Nobel Komitəsi namizədlərdən heç birini mükafata layiq bilməmişdi. Beləliklə, ilk dəfə idi ki, ədəbiyyat üzrə mükafat ardıcıl olaraq ikinci dəfə dramaturji yaradıcılığına görə verilir. Nobel müsabiqəsində, adətən, arxa planda qalan drama-

turgiyanın bu sayaq diqqət mərkəzinə düşməsinə həmin dövrdə – XX əsrin 30-cu illərində dünya miqyasında dram və teatr sənətinin coşğun inkişafı ilə izah edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, yazıçılıqla yanaşı, həm də teatr rejissoru olan L.Pirandellonun dram əsərləri teatr sənətinin qayda-qanunlarına tam uyğun formada yazılsa da, Y.O'Nilin pyesləri bir çox hallarda ənənəvi teatr ehkamlarını şüurlu şəkildə pozduğundan onları yalnız eksperimental üsullarla tamaşaya hazırlamaq mümkün olurdu.

Amerika qitəsinin kəşfindən və məskunlaşmasından sonra burada yaranan ədəbiyyat onu yaradan müəlliflərin mənsub olduqları xalqlara və ölkələrə aid edilirdi. Məsələn, XIX əsrin ortalarına qədər ABŞ-da yaranan ədəbi əsərlər, əsasən, ingilis, qismən də fransız ədəbiyyatının nümunəsi kimi təqdim olunurdu. Yalnız həmin dövrdən – əsasən məşhur “Sonuncu mogikan” romanının müəllifi Fenimor Kuperin yaradıcılığından başlayaraq özlərini hansısa ölkədən gəlmiş miqrant yox, məhz amerikalı kimi tanıyan, dərk edən, ABŞ-ı özünə vətən sayan müəlliflərin yazdığı əsərlər Amerika ədəbiyyatı nümunələri sayılmağa başladı. Beləliklə, ABŞ ədəbiyyatında lirik və epik növə aid nümunələr XIX əsrin ortalarından mövcud olsa da, dramatik növ nümunələri təxminən 70-80 il sonra meydana çıxmağa başladı. Bu mənada, ABŞ

ədəbiyyatında özünü bütövlüklə bu sənət növünə həsr etmiş ilk peşəkar dramaturq məhz Yucin O'Nil idi. Onun müasir dünya ədəbiyyatında tutduğu yerin özəlliyi də bununla müəyyənleşir.

ABŞ yazıçısı Yucin Qladson O'Nil 1888-ci il oktyabrın 16-da Nyu-Yorkda, irland mənşəli tanınmış aktyor Klinlan (Ella) O'Nilin ailəsində doğulmuşdu. Anası da aktrisa idi. Onun dünyaya gəlişinin qəribə bir cəhəti vardı ki, gələcək yazıçı həyata mehmanxana nömrəsində göz açmışdı. Fəqət həyat bu yeni mehmanına heç də xoş günlər bəxş etmədi...

İlkin təhsilini katolik profilli internat məktəbdə alan Yucin 1902-ci ildən dini kollecdə oxumağa başlayır. Təhsil illərində mütaliyəyə bağlanan gəncin qəlbində bədii yaradıcılığa maraq oyanır. Həmin dövrdə narkotik asılılığına düşərək olan anasının intihara cəhd etməsi və üzləşdiyi digər məşəqqətlər Yucin psixikasına mənfi təsir göstərir və o, yeniyetmə yaşlarından içkiyə meyil salır. Valideynlərinin peşə məşğuliyyətinə görə uşaqlıq çağlarından teatr mühitinə bağlı olan gəncdə kollec illərindən teatr sənətinə daha ciddi maraq oyanır.

Dini kollecdə təhsilini başa vurmamış bu profilli təhsilə marağı sönən Yucin atasından onu adi məktəbə keçirməsini xahiş edir və buna nail olur. Orta təhsilini bitirdikdən sonra 1906-cı ildə Prinston Universitetinə daxil olsa da, birinci kursdan sonra təhsili atır. Onu təhsildən daha çox şəhərin gecə həyatı, gənclərin kefi və əyləncə məclisləri cəlb edirdi. 1909-cu ildə ailəsinin razılığı olmadan evlənir və xanımı ilə birgə Honduras – qızıl mədəninə işləməyə gedir. Bir qədər vəsait toplayandan sonra İngiltərə və Argentinada səyahətdə olur. İçkiyə qurşanır, bir müddət səfil həyatı sürür, depressiya keçirir, intihara cəhd edir. 1911-ci ildə isə vərəm xəstəliyinə tutulduğuna görə arvadından ayrılıb bir yaşlı oğlunu ataraq Nyu-Yorka qayıdır və müalicə olunmağa başlayır.

1912-ci ildən publisistik yazılarla mətbuatda çıxış etməyə və “Şərqə doğru” adlı ilk pyesini yazmağa başlayır. Əsər 1916-cı ildə tamaşaya qoyulur və teatr mühitində müsbət qarşılır. Gənc dramaturq o zaman vətəninə dəbdə olan ailəməişət mövzusunda imtina edərək, Maksim Qorkinin təbirincə desək, “həyatın dibində” ömür sürən insanlar haqqında yazmağa üstünlük verir.

Çünki onun cəmiyyətdə gördüyü, bildiyi, zəngin müşahidəsi olan mühit məhz bu idi. Nəzəri hazırlığa gəlincə, özünün də etiraf etdiyi kimi, dram sənətini Avqust Srindlerin “Müasir dramaturgiya dərsləri” kitabından öyrənmişdi. Dram sənəti haqqında nəzəri biliklərini zənginləşdirmək məqsədilə 1914-cü ildə Harvard Universitetində dramaturgiya üzrə yaradıcılıq kursuna yazılır, ancaq bu kursu da başa vurmada tərk edir. Onun ilk pyesləri mövzu və ideyasının yeniliyi, yazı və təqdimat üslubunun orijinallığı ilə teatr mühitini heyretə salmış, məhz bu zəmində müəllifə novator sənətkar şöhrəti qazandırmışdı.

ABŞ-in şəhərlərində müxtəlif profilli teatrlar var idi, ancaq onlar yüksək incəsənət ocağı kimi yox, ilk növbədə kommersiya məqsədi güdən əyləncə mərkəzi kimi fəaliyyət göstərirdi. Bu mənada, o teatrları həmin dövrün sirklərinə bənzətmək olardı. Nobel mükafatçısının aktyor ailəsində doğulub teatr mühitində böyüməsi onun gələcəkdə peşəkar dramaturq kimi yetişməsinə həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərirdi. Teatrı bütün incəliklərinə qədər içəridən bilməsi, şübhəsiz ki, gələcək yazıçının dram sənətinin də spesifikliyinə dərindən bələd olmasını şərtləndirirdi. Digər tərəfdən, məhz bu amil onun peşəkar dramaturq kimi formalaşmasına, öz yolunu taparaq öz teatrını yaratmasına mane olurdu. Bunun üçün o, ölkəsində teatr haqqında artıq yüz ildən bəri formalaşmış, onu ciddi bir incəsənət növü kimi yox, daha çox əyləncə və qazanc vasitəsi kimi təsdiq edən baxışları dəyişməli, stereotipləri sındırmalı idi. Bunlara nail olmaq üçün yalnız teatr xadimlərinin deyil, həm də tamaşaçıların və oxucuların psixologiyasını, sənətə baxışlarını və zövqünü dəyişmək lazım idi. Onun yaradacağı yeni teatr gözəlliyə və həqiqətə xidmət etməli, yüksək mənəvi idealları və insan ruhunun kamilliyini əks etdirməli idi.

Y.O'Nilin yeni teatr uğrunda çalışmaları, təbii ki, yeni dramaturgiya yaratmaqdan başlayırdı. Çünki özündən əvvəlki Nobel mükafatçısı L.Pirandellodan fərqli olaraq, o, teatr xadimi yox, yalnız dramaturq idi. Onun əsasını qoyduğu yeni Amerika teatri ilk dəfə olaraq həyatı bərbəzsiz, reallığa uyğun şəkildə əks etdirməyə başladı. Yekun nəticədə həqiqi dramaturgiya prinsipləri təkə Y.O'Nilin öz yaradıcılığında deyil, ümumən

ABŞ dramaturgiyasında aparıcı rol oynamağa başladı. Yaradıcılığının yetkin dövründə yazdığı pyeslərin mövzusu, məzmunu, ideyaları, personajların və təsvir olunan həyat reallıqlarının xarakteri tamam yeni, səhnə həlli və təqdimat səciyyəsi isə novatorcasına idi. Bu əsərlərdə həqiqi həyatın nəfəsi, həqiqi insan münasibətlərinin ruhu duyulurdu. Hər şeydən əvvəl müəllifin öz personajlarına və onların həyat yaşantılarına münasibəti təbii və səmimi idi. Onun dramaturgiyası ilk baxışdan sadə və asan anlaşılacaq kimi görünə də, bu, aldadıcı təəssüratdır. Əslində, onun pyeslərini bütün dərinliyi ilə sonacən anlamaq üçün oxucu və tamaşaçıdan yüksək teatr zövqü və bilgisi tələb olunur.

Nobel mükafatçısının yaradıcılıq axtarışları Amerika dramaturgiyasını fəlsəfi ümumiləşdirmələr səviyyəsinə qaldırdı. Dramaturq insanlar arasındakı yadlaşmanı müasir cəmiyyətin əsas problemi kimi götürürdü. O ilk dəfə olaraq həyatın kənara atdığı, onun dibinə çökmüş insanların sosial və mənəvi problemlərini öz bədii araşdırmalarının mərkəzinə qoydu. Bütün üslub və ifadə rəngarəngliyinə baxmayaraq, onun dramaturgiyası üçün realizm aparıcı yaradıcılıq metodu olaraq qalır. O, həyat həqiqətindən heç zaman üz çevirmir, onu dəbdə olan yeni sənət cərəyanlarının ötəri prinsiplərinə qurban vermir. Həyat həqiqəti nə qədər acı və faciəvi olsa da, yazıçı onu sənətin əsas predmeti kimi qəbul edirdi. Özü bu barədə mövqeyini belə ifadə etmişdi: “Facəvilik həyat həqiqətini yüksək bədii keyfiyyətlə əks etdirməyin ən mükəmməl yoludur. Həyat həqiqətini bütün gözəlliyi ilə əks etdirən yeganə sənət növü faciədir. Faciə həyatın mənasını və ümidlərini ifadə edir. Həyatın ən nəcib təzahürləri, eyni zamanda ən faciəvi olanlardır”. Bu sözləri onun bütün həyat və yaradıcılığının epigrafi kimi də qəbul etmək olar.

Ciddi dramaturgiyaya keçməzdən əvvəl yazıçı bir neçə birləşdirilmiş pyes yazmışdı. 1914-cü ildə bu əsərlərin toplandığı ilk kitabı çap olunur. 1916-cı ildən gənc dramaturq peşəkarlığa doğru daha bir addım ataraq “Əyalət oyunçuları” adlı teatr truppası ilə əməkdaşlıq etməyə başlayır və elə həmin il “Şərqə doğru” adlı ilk tamformatlı pyesi həmin teatrda tamaşaya qoyulur. Ümumiyyətlə, onun gənclik pyeslərinin, demək olar ki, hamısını ilk dəfə məhz bu truppaya qoymuşdu.

Əsərlərinin həm pyes, həm də tamaşa formasında böyük uğur qazanması gənc dramaturqu çox populyarlaşdırmış, ədəbiyyat və teatr sənətinin ulduzuna çevirmişdi. Onun sənəti o dövr ABŞ dramaturgiyasında və teatrında aparıcı rol oynayan əyləncə xarakterli fars, melodram janrlarını meydana çıxardırmağa başladı. Onun dramaturgiyasının əsas özəlliyi müasir həyat materialını faciə janrı zəminində təqdim etməsi idi. Adətən, dramaturgiyada bu janr tarixi material və mövzu üzərində qurulmuş əsərlərdə tətbiq edilir. Dramaturq Nobel mükafatının verilməsi də ən çox bu amillə bağlı idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Y.O’Nilin yaradıcı fəaliyyəti ilə şəxsi həyatı – gün-güzəranı bir-biri ilə tam ziddiyyət təşkil edirdi. Belə bir süjet kontrastını ən dahi dramaturq da düşünüb qura bilməzdi. 1917-ci ildə xanım yazıçı Aqnes Bulton ilə tanış olur və bir il sonra onunla ailə qurur. Onlar Nyu-Cersi şəhərinə köçərək Aqnesin valideynlərinin yanında yaşamağa başlayırlar. Bu nikahdan onların iki uşağı dünyaya gəlir.

1918-ci ildə “Üfüq arxasında” pyesi çap olunur. Bu, onun işiq üzü görünən ilk əsəri idi. 1920-ci ildən başlayaraq peşəkar teatrlar onun pyeslərini öz repertuarlarına daxil edirlər. Bu dövrə aid ən populyar əsəri olan “Anna Kresti” pyesi 1922-ci ildə incəsənət sahəsində ABŞ-ın ən nüfuzlu ödəli sayılan Pulitser mükafatına layiq görülür. Dramaturqun 20-ci illər yaradıcılığı, ilk növbədə, yeni bədii ifadə vasitələri axtarışı ilə əlamətdardır. Lakin yazıçının estetik məsələlərə daha artıq diqqət yetirməsi onu sosial problemlərin əks etdirilməsindən uzaqlaşdırmır. Məsələn, “İmperator Cons” pyesində ilk dəfə olaraq Amerika zəncisinin faciəsi teatr səhnəsinə çıxarılır. Müəllif qəhrəmanın faciəvi həyat yolunun səbəbinin onun taleyi və xarakteri ilə deyil, obyektiv amillərlə – ictimai reallığın və sosial mühitin fəsadları ilə bağlı olması qənaətinə gəlir.

1920-1923-cü illər arasında Y.O’Nilin atası və qardaşı vəfat edir. 1928-ci ildə ikinci arvadı ilə boşanır, bir il sonra aktrisa Karlotta Montrey ilə evlənir və onunla birgə Fransaya köçür. İl yarımından sonra Amerikaya qayıdaraq Corciya ştatında məskunlaşırlar. Bu dövr onun yaradıcılığının ən məhsuldar mərhələsi sayılır. Ümumilikdə yazıçı 1920-1943-cü illər ərzində

iyirmidən artıq pyes yazıb. Həmin dövrdən başlayaraq onun pyesləri ABŞ teatr həyatının lideri sayılan Nyu-Yorkun Brodvey teatrında oynanılmağa başlayır. Bu sıradan “Üfüq arxasında” (1920), “Kral Cons” (1921), “Anna Krist” (1921), “Pırpız meymun” (1922), “Qarağaclar kölgəsində məhəbbət” (1925), “Böyük Allah Braun” (1926), “Lazarın gülməyi” (1927), “İnsanın qəribə müdaxiləsi” (1928), “Zənci” (1930) “Elektranın nəsibi matəmdir” (1931) faciələri və yeganə komediyası olan “Ah, səhra” əsərlərinə görə geniş şöhrət qazanır və ikinci dəfə Pulitser mükafatı alır. Novatorluq və eksperimentçilik ruhunda yazılmış bu əsərlərdə insanın mənəvi yaşantıları, sosial konfliktlər və surətlərin psixoloji portretləri ustalıqla verilmişdir.

“Pırpız meymun” pyesi də dərin faciəvi məzmunla malikdir. Burada dramaturq əməkçi insanla kapital arasındakı ictimai konfliktə qəhrəmanı Yankonun idrak dramı kimi obrazlaşdırır. Əsərin finalında müəllif qəhrəmanın dili ilə bəyan edir ki, Amerika cəmiyyətində siniflərin qarşılıqlı münasibəti sosial xəstəlik səciyyəsi daşıyır. Müəllif hesab edir ki, ədalətsiz mühitə qarşı ayrı-ayrı insanların fərdi qiyamı məğlubiyyətə məhkumdur, lakin insanların ən böyük faciəsi ondadır ki, bu həqiqəti anlamırlar. Əvvəlcə fransız filosofu J.J.Russonun ideyalarına uyaraq azadlıq və ədaləti təbiətlə qovuşmaqda axtaran qəhrəman sonda faciə ilə üzləşir.

Dramaturqun yaradıcılıq yolu onun cəmiyyətdə hökm sürən tragik atmosferi əks etdirmək naminə bütün personajları əhatə edən ümumi səciyyəli (yəni bütün qəhrəmanların faciə ilə üzləşdiyi) dram əsərləri yazmağa sövq edirdi. Onun bu istiqamətdə ən uğurlu bədii tapıntısı “Qarağaclar kölgəsində məhəbbət” pyesidir. Pyesdəki hadisələr XIX əsrin ortalarında bir ailənin üzvləri arasındakı münasibətlərin faciəvililiyi planında cərəyan edir. Əsərdə əsas qəhrəman Efraim Kebut, onun oğulları və onların gənc, ögey anası Ebbi arasındakı münasibətlər son həddə qədər gərginləşərək acı faciələrlə nəticələnir. Bu ailənin üzvləri qarşılıqlı münasibətlərində bütün insani duyğuları itirərək özlərini mənəvi varlıq kimi dərk etməkdən belə uzaqlaşırırlar.

Bu dram əsəri faciəvi ehtirasların dərəcəsinə görə qəzavü-qədərin qaçılmaz şər hökmləri üzərində

də qurulmuş antik dramaturgiya nümunələrini xatırladır. Antik ədəbiyyatın onun bədii düşüncəsinə güclü təsir göstərdiyini yazıçı özü də etiraf edirdi. Dramaturqu həyat səhnələrini həddən artıq tünd boyalarla əks etdirməkdə günahlandırılan ədəbi tənqid onun dünyaduyumunun ifrat dərəcədə bədbin olmasını diqqət mərkəzinə çəkirdi. Y.O’Nil bu fikirlərə cavab verərək yazırdı: “Nəinki həyatımız başdan-başa faciədir, biz özümüz ən dəhşətli faciəyik”.

Böyük insan yığnağı olan məclisləri xoşlamadığına və çox zamankı kimi, səhhəti “qaydasında olmadığına görə” dramaturq Nobel mükafatının təqdimat mərasiminə getmədi. Ancaq çıxışının mətnini göndərmişdi. Orada yazıçı bu ali mükafata layiq görülməsinə münasibətini belə ifadə dirdi: “Bu mükafat təkcə mənə yox, Amerikadakı bütün həmkarlarıma verilib. Zənnimcə, mənə verilən Nobel mükafatı Avropanın Amerika teatrının uğurlarını etiraf etməsinin simvoludur”. Mükafatdan sonra yeni laureatın əsərləri dünya ölkələrinin teatr səhnələrini fəth etməyə başlayır, dünya teatr peşəkarları və tamaşaçılar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Nobel mükafatından ötən müddətdə o, dramaturji yaradıcılıq işini ciddi nümunələrlə davam etdirir. Mükafatdan ötən 6-7 il ərzində bir-birinin ardınca yazdığı pyeslər onun yaradıcılığının yüksələn xətlə inkişafının davam etməsindən soraq verir. Bu əsərlər mükafata qədər yazılanlardan daha yüksək bədii-estetik dəyərə malik idi və onların uğuru yazıçını nəinki Avropada, eləcə də dünya miqyasında məşhurlaşdırdı. Bunun nümunəsi olaraq ilk tamaşası Stokholm Kral Teatrında keçirilmiş “Uzun günün gecəsi” pyesini göstərmək olar. Burada müəllif atasının ailəsinin timsalında müəyyən avtobioqrafik detallardan istifadə etmişdi. Müəllifin öz sözləri ilə desək, “qanlı göz yaşları və dərin acılarla” yazılmış bu əsər əsasında Hollivudda çəkilmiş film dünya miqyasında böyük uğur qazandı.

1939-cu ildə dramaturq yenə də avtobioqrafik xarakterli “Buz paylayan gələcək” pyesini yazır və 1940-cı ildə çap olunan əsər 1946-cı ildə tamaşaya qoyulur. Dramaturqun son pyesi 1941-1943-cü illərdə yazdığı, 1947-ci ildə tamaşaya qoyulmuş “Taleyin ərköyün balaları” faciəsi sayılır. Lakin bütün əvvəlki əsərlərindən fərqli olaraq, bu pyesin

ilk tamaşası uğursuz alınır. Bundan sonra xəstəlik yazıçıya daha heç nə yazmağa imkan vermir. Bu pyes bir də iyirmi ildən sonra uğurla tamaşaya qoyulur və yazıçının ən yaxşı əsərlərindən biri kimi dəyərləndirilir. Faciələr müəllifi kimi şöhrət qazanmış, öz həyatı tragik hadisələrlə “zəngin” olan yazıçının ömrünün finalı daha faciəvi alındı. Son illərində bir şey yaza bilməsə də, maraqlı yaradıcılıq planları vardı. 40-cı illərdə sadə amerikan ailəsinin həyatı haqqında on bir pyesdən ibarət silsilə yazmağı planlaşdırmışdı. Bu silsilə bir ailənin müxtəlif nəsillərini təmsil edən personajların timsalında Amerika cəmiyyətinin təxminən 200 illik tarixini əhatə etməli idi. Bu dramaturji “epopeya” əhatə dairəsinə və materialın təqdimat prinsiplərinə görə T.Mannın “Buddenbroklar”, C.Olsuorsinin “Forsaytlar” epopeyaları tipli möhtəşəm bir “epos” nümunəsi olmalı idi. Lakin dramaturq bu əsərlərdən yalnız ikisini – “Şairin qəlbi” və “Zəngin saraylar” pyeslərini yazıb tamamlaya bildi. Onlar da yalnız qaralama variantında mövcud idi. “Şairin qəlbi” pyesi 1957-ci ildə nəşr edildi və 1962-ci ildə ilk dəfə İsveçdə tamaşaya qoyuldu.

Yazıçının vəfatından sonra xanımı Karlotta onun bütün yarımçıq qalmış, yaxud çap olunmamış əsərlərini əlyazmalarını yandırdı. Dedi ki, guya, dramaturqun öz iradəsi belə imiş. Yalnız 1956-cı ildə Karlotta mərhum ərinin “Uzun günün gecəsi” pyesini çap etdirir, halbuki yazıçı bu əsərin onun ölümündən 25 il sonra çap olunmasını vəsiyyəət etmişdi. Bədii yaradıcılığında xüsusi iz qoymuş bu pyesdə yazıçı uşaqlıq illərinin bütün psixoloji travmalarını – ilk növbədə narkomaniyadan ölmüş anasının, gənc yaşlarında intihar etmiş böyük qardaşının, iki intihar cəhdindən sonra səfalət içində dünyadan köçmüş atasının faciəvi taleyini əks etdirməyə nail olmuşdu. Əsər böyük uğur qazandı və onun tamaşasına görə müəllifə ölümündən sonra üçüncü dəfə Pulitser mükafatı verildi. Ədəbiyyatşünaslar bu əsəri onun yaradıcılığının zirvəsi və Amerika dramaturji ədəbiyyatının ən dəyərli nümunəsi adlandırırlar. 2011-ci ildə dramaturqun “Ekzorsizm” (1920) pyesinin əvvəllər itmiş sayılan əlyazması tapıldı və çap edildi. Hələ ki bu, görkəmli Amerika yazıçısının məlum olan son yaradıcılıq məhsulu sayılır. Zəngin sənət irsi qoyub getmiş Y.O’Nilin

yaradıcılığı öz ədəbi və estetik dəyərini bu gün də itirməyib. Onun təkcə Amerika deyil, ümumən dünya dramaturgiyasının inciləri sırasında yer alan, üslub və forma cəhətdən son dərəcə rəngarəng olan əsərləri bu gün də dünya teatrlarının səhnəsindən düşmür. Nobel mükafatçısının yaradıcılığı Amerika dramaturgiyasını dünya dram sənətinin ön sıralarına çıxarmışdır.

Təəssüf ki, dünya miqyasında məşhur olan Y.O’Nilin yaradıcılığından Azərbaycan dilinə təktük nümunələr tərcümə olunub. Hətta “Nobel mükafatçılarından seçilmiş əsərləri” seriyasından buraxılan kitablar sırasında da hələ ona növbə çatmayıb. Yazıçının dilimizə çevrilən əsərləri daha çox nəşr üçün deyil, teatr tamaşası üçün nəzərdə tutulub. Məsələn, “Qızıl” pyesi vaxtilə rejissor Tofiq Kazımovun, “Qarağaclar kölgəsində məhəbbət” pyesi isə rejissor Bəhram Osmanovun quruluşunda tamaşaya qoyulub. Hərçənd qeyd etmək lazımdır ki, teatrlarımız da onun yaradıcılığını yalnız epizodik şəkildə əks etdiriblər, onun dramaturgiyası Azərbaycan səhnəsində layiq olduğu yeri tuta bilməyib. Ədəbi və teatr tənqidimiz onun sənəti haqqında, əsasən, səthi qeydlərlə kifayətlənib. Yazıçı Əyyub Qiyas “Ədəbiyyat qəzeti”nin 11 may 2019-cu il nömrəsində Nobel mükafatçısının yaradıcılığı haqqında qısa məlumat və aforizmlərindən nümunələr dərc etdirib.

Nobel mükafatçısı 1937-1944-cü illərdə Kaliforniya ştatında yaşamışdı. İndi orada yazıçının ev-muzeyi təşkil olunub. Y.O’Nilin üçüncü ailəsinin həyatı da rifah və əmin-amanlıq içərisində keçmirdi. Daimi əsəb gərginliyi içərisində yaşaması səbəbindən 1943-cü ildə sinir xəstəliyinə tutularaq əmək qabiliyyətini tamamilə itirir və bundan sonra ömrünün sonuna qədər daha heç nə yaza bilmir. Əvvəldən də sağlamlığı ilə bağlı problemləri çox olan, alkoqolizm, depressiya, vərəm kimi xəstəliklərdən əziyyəət çəkən yazıçı həyatının son dövründə həm də ağır formalı parkinson xəstəliyinə tutulur və qalan ömrünü yataqda keçirməli olur. Yaradıcı fəaliyyətini davam etdirmək üçün əvvəlcə nə isə diktə etməyə çalışır, ancaq bundan da bir şey çıxmır...

1953-cü il noyabrın 27-də Boston şəhərində, mehmanxana nömrəsində vəfat edir. Yazıçının son sözləri belə olur: “Otdə doğulmuşdum, bilirdim

ki, oteldə də öləcəyəm. Lənət şeytana, yenə də ağılıma gələn başıma gəlmişdi...”

Y.O’Nilin Nobel mükafatının təqdimat mərəsimindəki çıxışının mətni

Hər şeydən əvvəl dərin təəssüf hissi ilə bildirmək istəyirəm ki, şərait mənə İsveçə gələrək təqdimat mərasimində iştirak etmək və öz təşəkkürlərimi şəxsən söyləmək imkanı vermədi. Mənə göstərilən yüksək şərəfə, əsərlərimin Nobel mükafatına layiq görülməsinə görə keçirdiyim dərin minnətdarlıq hissini ifadə etmək üçün söz tapmağa çətinlik çəkirəm.

Mən bu yüksək mükafata görə sizə çox minnətdaram, çünki onunla yalnız mənim əməyim yox, həm də mənim amerikalı həmkarlarımla yaratıcılığı qeyd olunub. Bu mükafat Amerika teatrının yetkinlik yaşına çatdığı Avropa tərəfindən etiraf edilməsinin simvoludur. Zira, xoş təsədüf nəticəsində mənim pyeslərim Amerika dramaturqlarının son illər yaratdıqlarının, sadəcə olaraq, ən geniş yayılmış nümunələridir. Bu yaratıcılıq sayəsində Amerika dramının ən yaxşı nümunələri amerikalıların qürur mənbəyinə, bizim ilham aldığımız yaratıcılıq çeşməsi olaraq müasir Avropa dramaturgiyasına doğmalıq telləri ilə bağlanan bir sənət örnəyinə çevrilmişdir.

Bu xoş fürsətdən istifadə edərək həmyerliniz, müasir dramaturgiyanın dahi nümayəndəsi Avqust Strindberqin yaratıcılığına həlledici təsir göstərdiyini sizə və bütün İsveç ictimaiyyətinə bildirmək istəyirəm. 1913-1914-cü illərin qışında, mən ilk əsərlərimi yazmağa başlayanda onun pyesləri məndə müasir dramın necə ola biləcəyi haqqında təsəvvürün yaranmasına kömək etdi, mənim özümü də teatr üçün yazmağa ruhlandırdı. Əgər mənim sənətimdə diqqətəlayiq bir şey varsa, mən buna görə Strindberqən aldığım və bütün sonrakı illər boyu təsiri azalmamış yaratıcılıq impulsuna borcluyam. Hətta bəzən ilhamım məndən üz çevirəndə belə, mən imkanım çatan qədər bu dahiinin yolunu davam etdirməyə çalışmışam.

Yəqin ki, mənim yaratıcılığımın A.Strindberqin güclü təsiri altında formalaşması fikri işveçlilər üçün yeni bir xəbər deyil. Onun təsiri

mənim bir çox pyeslərimdə aşkar duyulur və bu, hər kəsə aydındır. Bu həqiqət məni şəxsən tanıyanlar üçün də yenilik deyil, çünki mən bunu həmişə təkrarlayıram. Mən heç zaman öz yaratıcılıq uğurlarına inamsız yanaşan və orijinallığını itirməkdən qorxaraq onlara təsir göstərmiş sənətkarları inkar edənlərin sırasında olmamışam.

Buna görə də A.Strindberqin mənə göstərdiyi təsirlə fəxr edirəm və bu bərdə ürəyimdən keçənləri onun xalqına çatdırmaq fürsəti qazandığımı üçün özümü xoşbəxt sanıram. Mənim üçün Nitsşe öz sahəsində olduğu kimi, o da öz sahəsində Ustad olaraq qalır. O həm də bizim hər birimizdən daha müasir olan liderimizdir. A.Strindberqin ruhunun, bəlkə də, bu il ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatının onun öz Ustadına layiq olmağa çalışan davamçısına verilməsinə kömək etdiyini düşünmək mənim üçün böyük şərəfdir.

Y.O’Nilin aforizmlərindən seçmələr

– Mən sabah haqqında hər şeyi bilirəm. Bütün yazdıqlarım sabahkı gün haqqında dərslük sayıla bilər.

– İnsanlar özlərinə allah yaradanda Allah onlardan üz çevirir.

– Çox işləmək ən ölümcül xəstəlikdir.

– Ötən hər gün mənə içində darıxdığım qəfəs kimi gəlir.

– Yazılmış və yazılmamış faciələrin ən dəhşətlisi biz özümüzük.

– Mənim heç bir saxta ümidim və yalançı arzum qalmayıb.

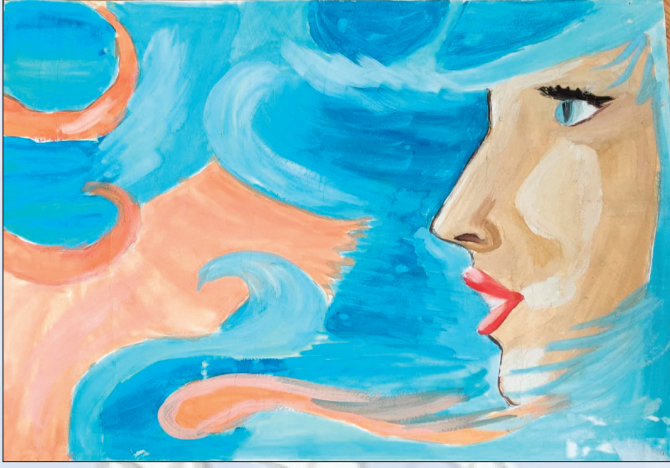
– Xalqın səni böyük sayması üçün ilk növbədə özün özünü böyük saymalısan.

– Ömrüm boyu özümü tənha hiss etmişəm. Arvadım öləndən sonra sanki bu tənhalığım bir qədər azalıb.

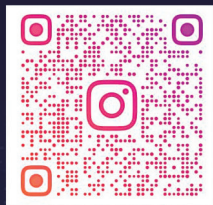
– Mən səni bağışlaya bilərəm, ancaq mənə etdiklərinə görə Allah səni necə bağışlayacaq, bunu anlaya bilmirəm.

– Mən sənəni mənə öldürəcəyindən qorxmuram, bundan sonra sənəni başına nələr gələcəyindən qorxuram.

Fuad Sadıqlı

ISSN 0134-522
İNDEKS AZ 1000 2 AZN

ULDUZ_AYLIQ_EDEBIYYAT_DERQISI

